

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Οικονομική Θεωρία και Πολιτική

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΓΙΑ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΤΟΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ
ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑ ΑΦΡΙΚΗ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΟΥΛΟΥΦΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ (Α.Μ. 126)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Ι. ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Γ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Δ. ΜΥΛΩΝΑΚΗΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2011

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δουλουφάκη Γεωργία

ΤΙΤΛΟΣ: «Θεσμική προσέγγιση για τα αίτια της φτώχειας στην Υποσαχάρια Αφρική»

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αναπληρωτής Καθηγητής: Ι. Μαραγκός

Αναπληρωτής Καθηγητής: Δ. Μυλωνάκης

Καθηγητής: Γ. Σταθάκης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια οι θεσμοί θεωρούνται η κύρια αιτία οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας. Εντούτοις, η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής, παρά τα δισεκατομμύρια δολάρια οικονομικής βοήθειας, τα σαρωτικά προγράμματα πολιτικής μεταρρύθμισης και τις οδηγίες από το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, ακόμα παραμένει η πιο φτωχή περιοχή του κόσμου. Δεκαετίες μετά την ανεξαρτησία τους, γιατί αυτές οι χώρες παραμένουν υπανάπτυκτες, μη-προνομιούχες, οι «φτωχότερες των φτωχών»;

Χρησιμοποιώντας μια ενοποιημένη θεσμική προσέγγιση θα αποκαλύψουμε την ανυπαρξία καλών θεσμών σε αυτές τις οικονομίες που συμβάλει και καθορίζει με ένα ιστορικό και συστηματικό τρόπο τις πηγές υπανάπτυξης και φτώχειας στην Υποσαχάρια Αφρική. Εντούτοις, μια θεσμική προσέγγιση αντιτίθεται με το σημερινό κυρίαρχο τρόπο σκέψης της οικονομικής ανάπτυξης, ο οποίος βασίζεται στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που στηρίζουν τη προσέγγιση του «ένα μέγεθος για όλους» και τις οποίες υιοθετούν και επιβάλλουν οι διεθνείς χρηματοδοτικοί οργανισμοί. Εντούτοις, κάθε χώρα πρέπει να βρει το δικό της μονοπάτι ανάπτυξης που είναι κατάλληλο για τους συγκεκριμένους τοπικούς και διεθνείς θεσμούς που υπάρχουν εκείνη τη στιγμή. Μόνο έτσι θα καταφέρουν οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής να κατασκευάσουν θεσμούς που θα υποστηρίξουν την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση τους.

Στην παρούσα εργασία, αρχικά θα γίνει αναφορά στη θεσμική προσέγγιση και στον θεμελιώδη ρόλο που αυτή διαδραματίζει στην ανάπτυξη και εν συνεχεία θα παρουσιαστεί η εφαρμογή της θεωρίας αυτής στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής που αποτελεί την πιο φτωχή περιοχή του κόσμου. Στόχος της εργασίας είναι να μας προσφέρει μια λεπτομερή και ρεαλιστική μελέτη της Υποσαχάριας Αφρικής, και συγκεκριμένα της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, που καλύπτει το 40% της Υποσαχάριας Αφρικής, περιοχή για την οποία θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε συμπεράσματα, καλύπτοντας το βιβλιογραφικό κενό που υπάρχει. Χρησιμοποιώντας ένα θεσμικό πλαίσιο, η εργασία αυτή θα καθορίσει το πώς οι ιμπεριαλιστικές πολιτικές καθυστερούν την ανάπτυξη αυτών των χωρών μέσω της παρέμβασης τους και της καταστροφής των παραδοσιακών εθίμων και πολιτισμικών και κοινωνικών ιεραρχιών. Τέλος, τα συμπεράσματα μας θα προτείνουν ένα μονοπάτι που θα πρέπει να ακολουθήσουν αυτές οι χώρες για να ξεφύγουν από την κατάσταση μόνιμης φτώχειας, υπανάπτυξης και αστάθειας που σημάδεψε τα κράτη τους πολύ πριν την ανεξαρτησία.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δουλουφάκη Γεωργία

«Causes of Poverty in Sub-Saharan Africa: An Institutional Approach »

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αναπληρωτής Καθηγητής: Ι. Μαραγκός

Αναπληρωτής Καθηγητής: Δ. Μυλωνάκης

Καθηγητής: Γ. Σταθάκης

ABSTRACT

Recently institutions are considered as the main cause of economic development of a country. Despite millions of dollars of international aid, sweeping economic and political reform packages, and policy directives from such institutions as the International Monetary Fund, the World Bank, and the Organization for Economic Cooperation and Development, the region of Sub-Saharan Africa continues to be the “poorest of the poor”. Decades after gaining independence, why do these countries remain underdeveloped, underprivileged, the “poorest of the poor”?

Using an integrated institutional approach we will reveal the inexistence of good institutions in such economies, which in turn contributes and determines with an historical and systematic manner the underdevelopment and poverty sources in Sub-Saharan Africa. Nevertheless, an institutional approach contradicts to the current dominant way of economic thinking, which is based on the neoliberal politics that support the approach of “one size for everything” and are the ones that adopt and impose the international financial organizations. However, each country must find its own development path that is appropriate for its current specific local and international institutions. This is the only way through which the countries of Sub-Saharan Africa will be able to construct institutions supporting their process of development and industrialization.

The present project is referred initially to the institutional approach and to the fundamental role that plays in development. Afterwards, the application of this theory in the region of Sub-Saharan Africa which is the most underdeveloped region of the world will be presented. The main intention of this project is to offer a thorough and realistic study of the region of Sub-Saharan Africa, and particularly will focus on the Francophone area, which covers the 40% of Sub-Saharan Africa and for which there is a bibliographic gap that we will try to fill in. Using an institutional context, this project will determine how imperial politics delay the development of these countries through their intervention and the destruction of the traditional customs and cultural and social hierarchies. Finally, our conclusions will propose a suitable path for these countries to follow in order to escape from the situation of permanent poverty, underdevelopment and instability that marked their states long before the independence.

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέποντα καθηγητή μου Ιωάννη Μαραγκό, για την καθοδήγηση και συμβολή του στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ από τα βάθη της ψυχής μου τους γονείς μου, Γιώργο και Βαγγελιώ, για την υλική και ψυχική στήριξη που μου πρόσφεραν καθ' όλη την διάρκεια της ακαδημαϊκής μου πορείας.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Όνοματεπώνυμο: Δουλουφάκη Γεωργία

Ημερομηνία γέννησης: 17/07/1984

Τηλέφωνο: 6973321975

Email: douloufaki@yahoo.gr

Βασικό πτυχίο: Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης (βαθμός πτυχίου 8,28 - Έτος κτήσης: 2006)

Εργασιακή εμπειρία:

1. Εποχιακή υπάλληλος ειδικότητας ΠΕ Διοικητικού-Οικονομικού, για την κάλυψη εποχιακών αναγκών της περιφερειακής Διεύθυνσης Κρήτης του «Οργανισμού Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων» (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε.), με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου (4/7/2008 – 3/1/2009)
2. Υπάλληλος ειδικότητας ΠΕ Διοικητικών-Οικονομικών, με σύμβαση μίσθωσης έργου στον Δήμο Χανίων για την υποστήριξη του έργου του Εθνικού Δημοτολογίου (3/1/2009 – 2/12/2009)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

✚ Εισαγωγή.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	10
1.1 Γιατί κάποιες χώρες αναπτύσσονται ενώ άλλες μένουν φτωχές και υπανάπτυκτες;.....	10
1.2 Θεσμική εξήγηση της υπανάπτυξης.....	15
1.3 Λόγοι διατήρησης των αναποτελεσματικών θεσμών στις αναπτυσσόμενες χώρες.....	19
<i>A) Αποικιακή κληρονομιά</i>	
<i>B) Αρχικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες</i>	
<i>Γ) Πολιτικές συγκρούσεις-διαμάχες</i>	
<i>Δ) Πεποιθήσεις και κανόνες (κουλτούρα)</i>	
1.4 Ποιοι θεσμοί έχουν σημασία για την ανάπτυξη;.....	24
1.5 Πώς μπορούν οι αναπτυσσόμενες χώρες να αλλάξουν τους θεσμούς τους;.....	25
1.6 Μπορεί η οικονομική βοήθεια να προωθήσει την θεσμική ανάπτυξη;.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ.....	31
2.1 Υπόβαθρο της οικονομίας της Υποσαχάριας Αφρικής.....	31
2.2 Η ιστορική κληρονομιά – Το αποικιακό κληροδότημα.....	37
<i>A) Η προ-αποικιακή κατάσταση</i>	
<i>B) Η επίδραση του αποικισμού (1890-1960)</i>	
<i>Γ) Αρχικές συνθήκες κατά την ανεξαρτησία</i>	
2.3 Αιτίες φτώχειας και υπανάπτυξης της Υποσαχάριας Αφρικής.....	42
2.3.1 Οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες που οδηγούν και συντηρούν τη φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική.....	43
<i>A) Κίνδυνοι και τρωτότητες</i>	
<i>B) Χαμηλές δυνατότητες</i>	
<i>Γ) Ανισότητα και κοινωνικός αποκλεισμός</i>	
<i>Δ) Περιορισμένες ευκαιρίες ζωής</i>	
2.3.2 Οι πολιτικοοικονομικοί παράγοντες που οδηγούν και συντηρούν τη φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική.....	48
<i>A) Πατρογονικές σχέσεις</i>	
<i>B) Διαφθορά</i>	
<i>Γ) Ασθενή έθνη, ασθενή κράτη</i>	

Δ) Ασθενής αστική κοινωνία	
Ε) Φτωχά ανθρώπινα δικαιώματα	
ΣΤ) «Κατάρα» των πόρων	
2.4 Θεωρίες ερμηνείας της φτώχειας και υπανάπτυξης της Υποσαχάριας	
Αφρικής.....	52
Α) Η Υποσαχάρια Αφρική θύμα της ιστορίας και της κουλτούρας	
Β) Η Υποσαχάρια Αφρική μετά τον αποικισμό ήταν θύμα του Βερολίνου	
Γ) Η θεωρία περί οικονομικής εξάρτησης	
Δ) Υποσαχάρια Αφρική: το καταστροφικό αποτέλεσμα του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος	
Ε) Οι απόψεις δυο θεωρητικών για την υπανάπτυξη της Υποσαχάριας Αφρικής	
2.5 Ο αποικισμός: αιτία για τη φτώχη απόδοση της Υποσαχάριας Αφρικής;.....	55
2.6 Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική.....	58
2.7 Θεσμικά εμπόδια στην ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής...72	
2.8 Στρατηγικές ανάπτυξης της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής.....77	
2.8.1 Προγράμματα δομικής ρύθμισης (SAPs) και στρατηγικές μείωσης της φτώχειας (PRSS).....	80
2.9 Η αποτυχία των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια	
Αφρική.....	82
2.9.1 Στροφή στα Παλαιά Θεσμικά Οικονομικά.....	85
2.10 Ο κατάλληλος τύπος οικονομικού συστήματος για την Γαλλόφωνη	
Υποσαχάρια Αφρική.....	91
2.11 Δημοκρατία, ελευθερία και ανάπτυξη στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια	
Αφρική.....	100
2.12 Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια	
Αφρική.....	104
2.13 Ο ρόλος των οικονομικών ενισχύσεων στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια	
Αφρική.....	109
✚ Επίλογος και μελλοντικές προοπτικές.....	111
✚ Παράρτημα-Πίνακες.....	116
✚ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	118

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι αναπτυγμένες χώρες είναι η εξαίρεση και όχι ο κανόνας. Η Υποσαχάρια Αφρική, παρά τα δισεκατομμύρια δολάρια οικονομικής βοήθειας, τα σαρωτικά προγράμματα πολιτικής μεταρρύθμισης και τις πολιτικές οδηγίες από το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, παραμένει η πιο φτωχή περιοχή του κόσμου. Η μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων σήμερα, ζει σε χώρες που έχουν αποτύχει να δημιουργήσουν ή να διατηρήσουν ισχυρούς θεσμούς που θα ενισχύσουν τις ανταλλαγές και θα προστατεύσουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Τα άτομα σε αυτές τις χώρες διαπραγματεύονται χρησιμοποιώντας άτυπους μηχανισμούς, όπως ιδιωτικούς στρατούς, απειλές, και έχουν μικρή εμπιστοσύνη στους ανθρώπους που δεν υπόκεινται σε αυτούς τους μηχανισμούς. Το κράτος είναι είτε πολύ αδύναμο να εμποδίσει το κλέψιμο της ιδιοκτησίας είτε πολύ δυνατό ώστε το ίδιο απειλεί τα δικαιώματα ιδιοκτησίας (Shirley, 2008). Δεκαετίες μετά την ανεξαρτησία τους, γιατί αυτές οι χώρες παραμένουν υπανάπτυκτες, μη-προνομιούχες, οι «φτωχότερες των φτωχών»;

Οι οικονομολόγοι εύκολα προσδιορίζουν τις πηγές υπανάπτυξης στην Υποσαχάρια Αφρική: ασθενές και μη ασφαλές κράτος, διαφθορά, μεγάλος γεωργικός τομέας που κυριαρχείται από καλλιέργειες αγροτών, ανεπαρκείς υποδομές που σχεδιάστηκαν κατά τον αποικισμό για να αποσπούν πόρους από την Αφρική και όχι για να διευκολύνουν το εγχώριο εμπόριο, εξαγωγικός τομέας που κυριαρχείται από βασικά αγαθά πολλά εκ των οποίων αντιμετωπίζουν φθίνοντες όρους εμπορίου, μικρός βιομηχανικός τομέας που δεν είναι ανταγωνιστικός λόγω του μικρού μεγέθους της εγχώριας αγοράς, ολιγοπωλιακός τραπεζικός τομέας, και τέλος φτώχεια εκπαίδευση και συστήματα υγείας. Ενώ αυτές οι αιτίες ευσταθούν, δεν ολοκληρώνουν την εικόνα της φτώχειας στην Υποσαχάρια Αφρική. Η απάντηση στην υπανάπτυξη και στη φτώχεια είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα που υπερβαίνει τα ορθόδοξα οικονομικά. Οι πηγές υπανάπτυξης δεν μπορούν να περιοριστούν στο οικονομικό πεδίο, καθώς η φτώχεια εξαρτάται και από κοινωνικές σχέσεις. Αυτό σημαίνει ότι οι θεσμικές πτυχές της φτώχειας και υπανάπτυξης είναι θεμελιώδεις. Για να κατανοήσουμε και να διαμορφώσουμε άποψη σχετικά με την υπανάπτυξη, είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη τη διαδικασία σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ενσωματώνοντας τους θεσμούς. Για να κατανοήσουμε την οικονομική ανάπτυξη, είναι απαραίτητο να αναλύσουμε όλες τις

σχέσεις που επηρεάζουν τις οικονομικές επιλογές, συμπεριλαμβάνοντας τη δομή των θεσμών.

Η βιβλιογραφία έχει δείξει ότι οι αδύναμοι, απόντες ή λανθασμένοι θεσμοί είναι η ρίζα του προβλήματος της υπανάπτυξης. Η θεσμική ποιότητα είναι ένας σημαντικός καθοριστικός παράγοντας της απόδοσης ανάπτυξης μιας χώρας, καθώς είναι αυτή που μπορεί να κάνει τις φτωχές χώρες να παραμείνουν φτωχές (Pande & Udry, 2005). Η επίλυση του προβλήματος της ανάπτυξης θα επιτευχθεί μόνο με τη μεταρρύθμιση των θεσμών. Δυστυχώς, αυτό είναι πολύ δύσκολο επειδή οι οικονομικοί θεσμοί είναι συλλογικές επιλογές που με τη σειρά τους είναι το αποτέλεσμα μιας πολιτικής διαδικασίας. Επομένως, οι οικονομικοί θεσμοί μιας κοινωνίας εξαρτώνται από τη φύση των πολιτικών θεσμών και από τη κατανομή της πολιτικής εξουσίας στη κοινωνία, κάτι που κάνει δύσκολη τη μεταρρύθμιση των οικονομικών θεσμών. Παρόλα αυτά, κάποιες χώρες πράγματι έχουν επιτύχει πολιτικές μεταβάσεις, έχουν μεταρρυθμίσει τους θεσμούς τους και κινούνται προς περισσότερο επιτυχημένα μονοπάτια οικονομικής ανάπτυξης. Αυτά τα παραδείγματα μπορούν να αποτελέσουν παραδείγματα προς μίμηση και αντιγραφή.

Σε αυτήν την εργασία, θα εξετάσουμε τη περίπτωση της περιοχής της Υποσαχάριας Αφρικής και θα ισχυριστούμε ότι οι θεσμοί είναι η θεμελιώδης αιτία που παραμένει υπανάπτυκτη, όντας η πιο φτωχή περιοχή του κόσμου. Η μελέτη της οικονομικής ανάπτυξης της Υποσαχάριας Αφρικής μπορεί να αποτελέσει ένα πραγματικό παράδειγμα μιας πολιτικά περίπλοκης και αυστηρής χώρας σχετικά με την αναπτυξιακή της διαδικασία, να μας δείξει τη σημασία των θεσμών για την ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς και το μονοπάτι για επιτυχημένη μελλοντική ανάπτυξη. Η θεσμική προσέγγιση υπόσχεται ότι εάν κατανοήσουμε τους καθοριστικούς παράγοντες της πολιτικής ισορροπίας τότε μπορούμε να σχεδιάσουμε τη παρέμβαση που θα κάνει τις φτωχές κοινωνίες να ευδοκιμήσουν οικονομικά. Αυτό που χρειάζεται είναι βαθύτερη ανάλυση των θεσμών των φτωχών χωρών που θα τις βοηθήσουν να αναπτυχθούν κατάλληλα. Οι μελετητές των θεσμών θα πρέπει να λάβουν υπόψη τις διαφορές μεταξύ των εξωγενών και ενδογενών θεσμών, του τοπικού πλαισίου, της άποψης των ανθρώπων της κάθε χώρας και της ύπαρξης διαφορετικών επιπέδων των θεσμών με διαφορετικούς χρονικούς ορίζοντες αλλαγής, για να καταφέρουν να προωθήσουν την ανάπτυξη της χώρας.

Στόχος της εργασίας είναι να μας προσφέρει μια λεπτομερή και ρεαλιστική μελέτη της περιοχής της Υποσαχάριας Αφρικής, και συγκεκριμένα της Γαλλόφωνης

Υποσαχάριας Αφρικής, χρησιμοποιώντας τη θεσμική προσέγγιση που ενσωματώνει μέσα στο πλαίσιο των οικονομικών σχέσεων και την αλληλεπίδραση των θεσμών. Η υπανάπτυξη είναι μια ιστορική, ολιστική, δυναμική και συγκριτική διαδικασία στη φύση, και ως τέτοια, απαιτεί μια θεσμική προσέγγιση, η οποία τονίζει ότι η κατανόηση των οικονομικών σχέσεων δεν είναι εφικτή χωρίς τη γνώση των θεσμών. Εντούτοις, μια θεσμική προσέγγιση αντιτίθεται με το σημερινό κυρίαρχο τρόπο σκέψης της οικονομικής ανάπτυξης, ο οποίος βασίζεται στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που υιοθετούν και επιβάλλουν οι διεθνείς χρηματοδοτικοί οργανισμοί. Για να γίνει μια ριζική αλλαγή που θα ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη, απαιτείται μεταρρύθμιση στη θεσμική δομή που να είναι συνεπής με τους θεσμικούς διακανονισμούς που είναι θεμελιώδεις στην παραδοσιακή-ιστορική-πολιτισμική λειτουργία της κοινωνίας. Οι οικονομίες της Υποσαχάριας Αφρικής χρησιμοποιώντας το κληροδότημα των θεσμικών τους διακανονισμών, που καταστράφηκε από τον αποικισμό, πρέπει να αναβιώσουν τους δικούς τους θεσμούς και να παρέχουν τις δικές τους θεμελιώσεις για την ίδρυση των απαραίτητων συστατικών καλλιέργειας της οικονομικής ανάπτυξης.

Η δομή της εργασίας διακρίνεται σε δυο κεφάλαια: στο πρώτο κεφάλαιο αναλύουμε το ρόλο των θεσμών για την ανάπτυξη, παρουσιάζοντας τους λόγους που τους καθιστούν τόσο σημαντικούς, ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο εφαρμόζουμε τη θεωρία αυτή για τη περίπτωση της περιοχής της Υποσαχάριας Αφρικής. Παράλληλα, θα εστιάσουμε στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική, που καλύπτει το 40% της Υποσαχάριας Αφρικής, περιοχή για την οποία θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε συμπεράσματα, καλύπτοντας το βιβλιογραφικό κενό που υπάρχει. Ο επίλογος αποτελεί το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο:

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σήμερα, είναι ευρέως διαδεδομένη, και αποδεκτή η άποψη ότι η ανάπτυξη είναι ένα σύνθετο φαινόμενο και η ανάλυση της εξέλιξης των κοινωνιών απαιτεί την εξέταση πολλών πλευρών: των θεσμών, των νοοτροπιών, της δημοκρατίας, του πληθυσμού, της γεωγραφίας (Stathakis & Vaggi, 2006). Η υπανάπτυξη υπονοεί μία στάσιμη οικονομία ανίκανη να εισέλθει στις διαδικασίες συστηματικής οικονομικής μεγέθυνσης που χαρακτηρίζουν τις ανεπτυγμένες χώρες. Ακόμα και αν υπάρχει ανάπτυξη αυτή αφορά ένα μικρό τομέα της οικονομίας με χαλαρές διασυνδέσεις με τους υπόλοιπους τομείς. Στις υπανάπτυκτες χώρες τα στοιχεία που λείπουν από την τυπική διαδικασία της συσσώρευσης είναι το κεφάλαιο και η τεχνολογία. Η γεωργία, ανεξάρτητα εάν είναι προσανατολισμένη στην παραγωγή για την εγχώρια ή την εξωτερική αγορά, είναι ανίκανη να προκαλέσει σημαντικές αυξήσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας εξαιτίας της αφθονίας της εργασίας. Η εκβιομηχάνιση είναι καθοριστική προκειμένου να υπάρξει ρήξη με τη υπανάπτυξη.

1.1 Γιατί κάποιες χώρες αναπτύσσονται ενώ άλλες μένουν φτωχές και υπανάπτυκτες;

Ένα από τα θέματα που έχουν απασχολήσει οικονομολόγους, αλλά και πολιτικούς και κοινωνικούς επιστήμονες γενικότερα, είναι γιατί μερικές χώρες αναπτύσσονται και μερικές άλλες παραμένουν υπανάπτυκτες. Οι εξηγήσεις που έχουν δοθεί κατά καιρούς είναι πολλές και αρκετά διαφορετικές.

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια έμφαση είχε δοθεί στη συσσώρευση συντελεστών παραγωγής, επειδή όμως οι πρώτες εμπειρικές εργασίες που βασίζονταν στη συσσώρευση συντελεστών, δεν μπορούσαν να εξηγήσουν τις διαφορές μεταξύ χωρών, τότε οι οικονομολόγοι εισήγαγαν τον παράγοντα της τεχνολογικής προόδου. Το θέμα των πολιτικών, οικονομικών και άλλων θεσμών είχε σχεδόν αγνοηθεί, και το μόνο που είχε σημασία ήταν οι οικονομικές πολιτικές που οδηγούσαν σε συσσώρευση κεφαλαίου, κινητοποίηση του εργατικού δυναμικού και προώθηση των τεχνολογικών καινοτομιών. Μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, οι οικονομολόγοι άρχισαν να εξετάζουν συστηματικά το εάν η δημοκρατία ή η δικτατορία είναι πιο

πρόσφορο σύστημα για οικονομική ανάπτυξη. Η συναίνεση φαινόταν να κλίνει προς την άποψη ότι η δημοκρατία υπερτερεί της δικτατορίας (Ράπανος, 2008).

Τα τελευταία 20 χρόνια οι οικονομολόγοι, μετά από σημαντικές προόδους στις μεθόδους εμπειρικών εκτιμήσεων, άρχισαν πλέον να διερευνούν ποιοι άλλοι παράγοντες, εκτός από τη συσσώρευση φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου, επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, άρχισαν να διερευνούν το γιατί μερικές χώρες συσσωρεύουν κεφάλαιο και άλλες όχι, γιατί μερικές επενδύουν σε ανθρώπινο κεφάλαιο και άλλες όχι, γιατί μερικές καινοτομούν και άλλες όχι. Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα τους κατεύθυναν να επικεντρωθούν πλέον στα θέματα των θεσμών, της γεωγραφίας και της κουλτούρας (Acemoglu, Johnson, και Robinson, 2005):

α. Θεσμοί: η υπόθεση ότι οι διαφορές στους θεσμούς είναι η βασική αιτία των διαφορών στην οικονομική ανάπτυξη, βασίζεται στην ιδέα ότι ο τρόπος που αποφασίζουν οι ίδιοι οι άνθρωποι να οργανώσουν τις κοινωνίες τους είναι που καθορίζει το εάν θα ευδοκιμήσουν. Κάποιοι τρόποι οργάνωσης κοινωνιών ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να καινοτομήσουν, να πάρουν ρίσκα, να αποταμιεύσουν, να βρουν καλύτερους τρόπους να κάνουν κάποια πράγματα, να μάθουν και να μορφωθούν, να επιλύσουν προβλήματα συλλογικής δράσης και να παρέχουν δημόσια αγαθά. Άλλοι όχι. Η ιδέα ότι η ευημερία μιας κοινωνίας εξαρτάται από τους θεσμούς της μας πάει πίσω στον Adam Smith, επί του μερκαντισμού και του ρόλου των αγορών: οι κοινωνίες είναι επιτυχημένες οικονομικά όταν έχουν «καλούς» θεσμούς και αυτοί οι θεσμοί είναι η αιτία ευημερίας τους.

β. Γεωγραφία: ενώ οι θεσμικές θεωρίες τονίζουν τη σημασία των παραγόντων που διαμορφώνουν κίνητρα, μια εναλλακτική είναι ο ρόλος της «φύσης», δηλαδή το φυσικό και γεωγραφικό περιβάλλον. Υπάρχουν τρεις τουλάχιστον εκδοχές της υπόθεσης περί γεωγραφίας, η καθεμιά εκ των οποίων εστιάζει σε διαφορετικό μηχανισμό για το πώς επιδρά η γεωγραφία στην ευημερία: Πρώτον, το κλίμα μπορεί να είναι σημαντικός παράγοντας των προσπαθειών εργασίας, των κινήτρων ή ακόμα και της παραγωγικότητας (παραδείγματα αποτελούν ο Γάλλος φιλόσοφος Montesquieu, 1748, και ο σύγχρονος οικονομολόγος Marshall, 1890). Δεύτερον, η γεωγραφία μπορεί να καθορίζει την τεχνολογία που είναι διαθέσιμη σε μια κοινωνία, ιδιαίτερα στη γεωργία (αυτή η ιδέα αναπτύχθηκε από τον Myrdal, 1968).

Η τρίτη εκδοχή της υπόθεσης περί γεωγραφίας, συνδέει τη φτώχεια σε πολλές περιοχές του κόσμου με τις ασθένειες που έχουν.

γ. Κουλτούρα: η τελική εξήγηση της οικονομικής ανάπτυξης εστιάζει στην ιδέα ότι οι διαφορετικές κοινωνίες (ή ίσως οι διαφορετικές φυλές ή εθνικές ομάδες) έχουν διαφορετικές κουλτούρες, εξαιτίας των διαφορετικών κοινών εμπειριών ή των διαφορετικών θρησκειών. Η κουλτούρα θεωρείται ως ένα βασικός παράγοντας αξιών, προτιμήσεων και πεποιθήσεων των ατόμων και των κοινωνιών, και το επιχείρημα αυτής της θεωρίας είναι ότι αυτές οι διαφορές παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της οικονομικής απόδοσης (ο πιο βασικός δεσμός μεταξύ κουλτούρας και οικονομικής ανάπτυξης προτάθηκε από τον Weber, 1930, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι οι αιτίες εκβιομηχάνισης στη δυτική Ευρώπη εντοπίζονται στην εμφάνιση του καλβινισμού).

Οι πρώτες εμπειρικές διερευνήσεις για τη γεωγραφία και τη κουλτούρα δεν φαίνεται να εξηγούν επαρκώς τις διαφορές των οικονομικών επιδόσεων. Αναλογιζόμενοι το παράδειγμα του **αποικισμού** (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2005), υποστηρίζουμε εδώ ότι οι διαφορές στους οικονομικούς θεσμούς, και όχι στη γεωγραφία ή στη κουλτούρα, προκαλούν τις διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Ο ευρωπαϊκός αποικισμός, που ξεκίνησε στις αρχές του 15^{ου} αιώνα, μεταμόρφωσε τους θεσμούς σε πολλές κατεκτημένες ή υπό έλεγχο των Ευρωπαίων περιοχές. Οι Ευρωπαίοι επέβαλαν πολύ διαφορετικά σύνολα θεσμών στα διαφορετικά μέρη της παγκόσμιας αυτοκρατορίας τους, με κύριο στόχο να ωφεληθούν οι ίδιοι. Κύρια παραδείγματα των εντελώς διαφορετικών θεσμών αποτελούν η Βόρεια Αμερική σε αντίθεση με τις κοινωνίες της Καραϊβικής. Σαν αποτέλεσμα, ενώ η γεωγραφία παρέμενε σταθερή, οι Ευρωπαίοι εγκαινίασαν μεγάλες αλλαγές στους οικονομικούς θεσμούς και στη κοινωνική οργάνωση των διαφορετικών κοινωνιών. Επειδή οι συνθήκες και το περιβάλλον διέφερε μεταξύ των αποικιών, οι Ευρωπαίοι δημιούργησαν διαφορετικούς οικονομικούς θεσμούς, που παρέμειναν να διαμορφώνουν την οικονομική απόδοση. Αυτό δείχνει τον κεντρικό ρόλο των οικονομικών θεσμών στην ανάπτυξη.

Εντούτοις, γιατί οι φτωχές χώρες παραμένουν φτωχές, παρά τα τρισεκατομμύρια δολάρια από ξένη βοήθεια; Η πρόοδος προς απάντηση αυτών των θεμάτων γίνεται με πολύ αργά βήματα, κυρίως εξαιτίας των προηγούμενων εξηγήσεων που απέτυχαν να συμπεριλάβουν τους θεσμούς. Ο William Easterly (2002) παρέχει ένα σύνολο

εξηγήσεων για την υπανάπτυξη, επιδεικνύοντας ότι η ξένη βοήθεια στις φτωχές χώρες προσπάθησε να προωθήσει τις ακόλουθες «μηχανές ανάπτυξης»:

A) Επενδύσεις

Οι επενδύσεις σχετίζονται με την ανάπτυξη μόνο όπου υπάρχουν οικονομικές ευκαιρίες και αποδοτικά κίνητρα για τις επιχειρήσεις. Όμως οι φτωχές χώρες εμποδίζονται από μη-οικονομικούς περιορισμούς όσον αφορά την είσοδο των επιχειρήσεων, καθώς τα συναλλακτικά κόστη του ανοίγματος, της λειτουργίας ή ρευστοποίησης μιας επιχείρησης διογκώνονται από τη διαφθορά και από τις μη αποδοτικές γραφειοκρατίες, την αδύναμη ισχύ των νόμων έναντι στην εγκληματικότητα και τα συμβόλαια, τους μη συνεργατικούς νόμους των επιχειρήσεων, την απουσία πολιτικών μηχανισμών που θα έκαναν τους γραφειοκράτες και τους πολιτικούς να λογοδοτούν για τις ενέργειές τους, και από μια γενική έλλειψη αξιόπιστης προστασίας από τη φτώχεια. Ένας άλλος λόγος που οι επενδύσεις και η νέα τεχνολογία δεν προκαλούν πάντα ανάπτυξη είναι ότι οι φτωχές χώρες κυβερνώνται από μια συμμαχία ισχυρών ελίτ οι οποίοι περιορίζουν την πρόσβαση στην πολιτική, την εκπαίδευση, τους οργανισμούς και στην οικονομία στα άτομα που δεν ανήκουν στην τάξη τους. Όταν οι εταιρίες που δεν αποτελούνται από την ελίτ αντιμετωπίζουν υψηλό κόστος και άδικο ανταγωνισμό, πολλές ενδεχομένως επιτυχημένες εταιρίες δεν έχουν πρόσβαση στην αγορά, ή ακόμα κι αν επιλέξουν να εισέλθουν, δεν επιβιώνουν. Αντί αυτού, συχνά επιλέγουν να λειτουργούν παράνομα. Κατά συνέπεια, μεγάλα τμήματα των υπανάπτυκτων οικονομιών είναι παράνομα. Η παρανομία είναι αντιστρόφως ανάλογη της ανάπτυξης, καθώς για να αποφύγουν τη σύλληψη, οι παράνομες επιχειρήσεις συνήθως παραμένουν μικρές και δεν διαφημίζονται.

B) Μακροοικονομική πολιτική

Όταν οι επενδύσεις απέτυχαν να παρακινήσουν την ανάπτυξη, κατηγορήθηκε η αποτυχία των μακροοικονομικών πολιτικών για την φτώχεια (μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, πληθωριστικές νομισματικές πολιτικές, υπερτιμημένα επιτόκια, υψηλοί φόροι εμπορίου). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 κυριάρχησε αυτή η εξήγηση, όμως στις περισσότερες περιπτώσεις απέτυχε να παράγει μόνιμες βελτιώσεις. Σε δημοκρατικά συστήματα, οι πολιτικοί κανόνες επηρεάζουν τα άτομα που ενδιαφέρονται και το εάν αυτά τα άτομα θα υποστηρίξουν αυτές τις πολιτικές με βραχυπρόθεσμα πολιτικά οφέλη, ή με μακροπρόθεσμα οικονομικά κέρδη. Τα θεσμικά πλαίσια επηρεάζουν την πολιτική και στα δικτατορικά συστήματα, παρόλο που τα

αποτελέσματα τους μπορεί να είναι η επέκταση της βάσης υποστήριξης τους από πολιτικά μέλη.

Γ) Εκπαίδευση

Το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι σαφώς σημαντικό για την ανάπτυξη, επομένως η εκπαίδευση φαινόταν μια λογική μηχανή ανάπτυξης. Όμως η επένδυση στην εκπαίδευση στις φτωχές χώρες αποδείχθηκε ότι δεν αυξάνει το ανθρώπινο κεφάλαιο, αφού ενώ ξοδεύτηκαν δισεκατομμύρια δολάρια για βασική εκπαίδευση σε αυτές τις χώρες, δεν οδήγησαν σε βελτίωση της εκπαιδευτικής ποιότητας, κι έτσι δεν συσχετίζονται θετικά με την ανάπτυξη. Ένας λόγος που εξηγεί το γιατί η εκπαίδευση δεν βελτίωσε την παραγωγικότητα στις φτωχές χώρες είναι ότι το ευρύτερο περιβάλλον δεν ανταμείβει αυτούς που επενδύουν χρόνο, μελέτη και χρήματα για να λάβουν μόρφωση. Στις χώρες αυτές τα κίνητρα για μελλοντική επένδυση είναι μικρά και έτσι η απόδοση της εκπαίδευσης είναι επίσης μικρή. Ένας άλλος λόγος είναι η κακή εκπαιδευτική ποιότητα, καθώς οι συνθήκες σε πολλά σχολεία είναι άθλιες. Αυτά τα πενιχρά εκπαιδευτικά αποτελέσματα δεν προέρχονται από έλλειψη επιχορηγήσεων αλλά από λάθος κίνητρα και αδύναμους θεσμούς. Σύμφωνα με τον Pritchett (2004, σελ. 216), η αποτυχία της εκπαίδευσης να παρέχει μορφωμένους πολίτες αποδίδεται εξολοκλήρου στα κίνητρα του δημόσιου τομέα, και όπως ισχυρίζεται, «αλλαγή θα συμβεί μόνο όταν οι θεσμικές συνθήκες θα οδηγήσουν σε έναν δημόσιο τομέα που θα προσφέρει κίνητρα και ικανότητες εφαρμογής των απαραίτητων ενεργειών». Οι φτωχές χώρες ελλείπονται επίσης τους θεσμούς και τους οργανισμούς που κάνουν τους πολιτικούς να λογοδοτούν για τις ενέργειές τους, όπως ανεξάρτητα μέσα που θα αναφέρουν τα έξοδα εκπαίδευσης, ομάδες γονέων που θα απαιτούν βελτιώσεις, ή εκλογές και πολιτικά κόμματα που θα πιέζουν τους πολιτικούς να συναγωνίζονται για την εκπαίδευση. Χωρίς λογοδοσία, η βοήθεια για εκπαίδευση είναι καταδικασμένη.

Κατά συνέπεια, είναι εύλογο να θεωρούμε ότι οι επενδύσεις, οι καινοτομίες, οι μακροοικονομικές πολιτικές και η εκπαίδευση θα μπορούσαν να προκαλέσουν ανάπτυξη, εφόσον το κάνουν στις αναπτυγμένες χώρες. Όμως, ήταν λάθος να υποθέσουμε ότι αυτές οι μηχανές ανάπτυξης θα λειτουργούσαν με τον ίδιο τρόπο σε κάθε οικονομία. Το μέλλον μιας οικονομίας βασίζεται στις επιλογές που κάνουν οι οικονομικοί, πολιτικοί και κοινωνικοί της παράγοντες, επιλογές που κινητοποιούνται σε μεγάλο βαθμό από τους θεσμούς (Shirley, 2008). Έτσι λοιπόν περάσαμε διάφορα επίπεδα αναλύσεων, για να εντοπίσουμε το προφανές: Οι θεσμοί είναι τελικά το

κλειδί, οι θεσμοί είναι εκείνοι που έχουν σημασία για την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη και με θεσμούς είναι πραγματικά η συμφωνία μεταξύ ατόμων πάνω στο πως μπορούν και πως υπεισέρχονται μέσα στις συναλλαγές (Παναρίτη, 2010).

1.2 Θεσμική εξήγηση της υπανάπτυξης

Οι θεσμοί είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις. Αποτελούνται από τυπικούς γραπτούς νόμους καθώς επίσης και από άγραφτους κώδικες συμπεριφοράς που στηρίζουν και συμπληρώνουν τους τυπικούς νόμους. Οι θεσμοί μέσω της ανάπτυξης επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων παρέχοντας κίνητρα και θέτοντας περιορισμούς. Έχουν σκοπό να διευκολύνουν την οικονομική ανάπτυξη με δυο τρόπους: μειώνοντας το κόστος εκτέλεσης εργασιών (συναλλακτικό κόστος) και εξασφαλίζοντας ανταγωνιστικές διαδικασίες (Soysa & Jutting, 2008). Η εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία των βασικών θεσμών, με απλά λόγια η ποιότητα των θεσμών μιας χώρας, είναι πολύ σημαντικός παράγοντας και αυτό αντανακλάται και στην εμπιστοσύνη που έχουν οι πολίτες σε βασικούς θεσμούς, όπως για παράδειγμα τα συνδικάτα, το κοινοβούλιο, η κυβέρνηση, η δικαιοσύνη, αλλά και άλλοι θεσμοί, όπως η εκκλησία.

Οι θεσμοί έχουν μετεξελιχθεί σε βασική συνιστώσα της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς. Ολοένα και περισσότεροι οικονομολόγοι και πολιτικοί (από τους νεοσυντηρητικούς έως την φιλελεύθερη αριστερά) διαισθάνονται τη σημασία που έχουν οι θεσμοί για την απρόσκοπτη λειτουργία της ελεύθερης οικονομίας. Στο σημερινό πλαίσιο της διεθνούς ολοκλήρωσης των οικονομιών, αρχίζει να κυριαρχεί η ιδέα ότι η «πορεία προς τα εμπρός» δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την παράλληλη εγκαθίδρυση ενός αποτελεσματικού δικτύου θεσμών (Ιωαννίδης, 1995, σελ. 18).

Στην πορεία της ιστορίας της οικονομικής σκέψης έχουν γίνει πολλές προσπάθειες να προσεταιριστεί η οικονομική θεωρία τους θεσμούς και να αφομοιώσει την εξέλιξή τους. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αμερικανική ή Παλαιά Θεσμική Παράδοση (1890-1944), με κυριότερους εκπροσώπους τους Thorstein Veblen, Wesley Mitchel, John R. Commons, Clarence Ayres, και John Kenneth Galbraith. Γενικά σαν σχολή δίνει έμφαση στους θεσμούς, στο πλαίσιο των οποίων λειτουργεί η οικονομία και τονίζει πως η οικονομική συμπεριφορά του ατόμου είναι επηρεασμένη από το ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών θεσμών και ψυχολογικών προτύπων, συνηθειών, εθίμων. Έρχεται αντιμέτωπη με την κυρίαρχη νεοκλασική σχολή και με τον Μαρξισμό, αφού αρνείται τις αφαιρετικές υπεραπλουστεύσεις των

νεοκλασικών, προβάλλοντας με πραγματιστικό τρόπο τα ιδιαίτερα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των ανθρώπων και τις προτιμήσεις τους (Hodgson, 1998, σελ. 168). Εντούτοις, λόγω του ότι «δεν κατάφερε να παρουσιάσει ένα ολοκληρωμένο, καλά οριζόμενο σύστημα σκέψης, μεθοδολογίας και έρευνας» (Rutherford, 1995, σ. 1) και λόγω της εμμονής της στην ολιστική και στην εξελικτική προσέγγιση- αδυνατούσε να παρουσιάσει μαθηματικά- οικονομικά μοντέλα- άρχισε να χάνει έδαφος, χάνοντας παράλληλα και την αξιοπιστία της να λειτουργήσει ως ένα πραγματικός εναλλακτικός 'πόλος' προς τη νεοκλασική παράδοση.

Ο Veblen θεωρείται ο θεμελιωτής των θεσμικών οικονομικών. Ορίζει τους θεσμούς ως «αφομοιωμένες συνήθειες σκέψης των ανθρώπων» (Veblen, 1990, σελ. 239). Ο Veblen με το βιβλίο του περί της θεωρίας της αργόσχολης τάξης το 1899, ισχυρίζεται ότι οδηγός της οικονομικής συμπεριφοράς είναι η δημιουργικότητα και επομένως αρνείται τα νεοκλασικά οικονομικά, πιστεύοντας ότι οι θεσμοί εμποδίζουν την εξέλιξη της δύναμης της δημιουργικότητας. Αυτή η σύγκρουση μεταξύ της αναπτυξιακής δύναμης της δημιουργικότητας των ατόμων και της κατασταλτικής δύναμης των θεσμών διαμόρφωσε τη βάση της εξελικτικής θεωρίας του Veblen. Οι αναπτυξιακοί θεσμοί είναι εξωγενείς στη κοινωνική ύπαρξη, επιβάλλονται στη κοινωνία και υπόκεινται στους κανόνες συμπεριφοράς των κρατικών θεσμών. Όμως, καθώς είναι μέρος της κοινωνίας των χωρών που τους αποδέχονται για πάνω από 50 χρόνια, έχουν γίνει πλέον μέρος των ανθρώπων τους και του περιβάλλοντος τους. Κατά συνέπεια, οι σύγχρονοι θεσμοί ανάπτυξης αντιτίθενται στην εξέλιξη των βιομηχανικών θεσμών για τον εκσυγχρονισμό του κόσμου. Ο Veblen θεωρεί ότι αυτοί οι θεσμοί ανάπτυξης πρέπει να καταργηθούν επειδή «αποτελούν εμπόδιο στη βιομηχανία και μέσο για περαιτέρω πτώχευση (Dobriansky, 1957, σελ. 359).

Η θεσμική θεωρία του Veblen αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Ayres με το βιβλίο του «Θεωρία Οικονομικής Προόδου» τη δεκαετία του 1940. Ο Ayres θεωρούσε ότι η τεχνολογία είναι δυναμική επειδή είναι συναθροιστική. Κάθε γενιά κληρονομεί τη τεχνολογία από τις προηγούμενες γενιές και επομένως κάθε καινοτομία που μπορεί να επιτευχθεί από τη τρέχουσα γενιά αποτελεί καθαρή αύξηση στη βελτίωση της τεχνολογίας της. Ο Ayres πίστευε και ισχυριζόταν ότι οι θεσμοί και η συμπεριφορά είναι στατικοί και ότι πάντα αντιστέκονται και εμποδίζουν τη προοδευτική αλλαγή επειδή η κυρίαρχη τάξη έχει συμφέρον να διατηρήσει και να διαιωνίσει την υπάρχουσα θεσμική δομή (Ayres, 1944, σελ. 155-176). Η θεωρία του Ayres υπονοεί ότι η ιστορία των ανθρώπων χαρακτηρίζεται από μια συνεχή

σύγκρουση μεταξύ της προοδευτικής τεχνολογίας και των στατικών θεσμών. Ευτυχώς, η τεχνολογία αποτελεί πολύ ισχυρή δύναμη για προοδευτική αλλαγή κι έτσι συνήθως κυριαρχεί επί των ανασταλτικών θεσμών που αντιστέκονται στη πρόοδο και την εξέλιξη (Hill, 1997).

Ο Commons με το βιβλίο του «τα Θεσμικά Οικονομικά» σε μια πιο εκτεταμένη χρήση των θεσμών από τον Veblen και τον Ayres, εννοεί τους θεσμούς ως μέσο διευκόλυνσης της συλλογικής δράσης που θα οδηγήσει σε οικονομική ανάπτυξη (Foster, 1998).

Ο Galbraith πίστευε ότι τα ολιγοπώλια διευκολύνουν τις τεχνολογικές καινοτομίες αποθαρρύνοντας τον ανταγωνισμό των τιμών και ενθαρρύνοντας τα ολιγοπώλια να εκφράσουν την άμιλλά τους στην αγορά μέσω της ανταγωνιστικής τεχνολογικής έρευνας και ανάπτυξης προϊόντων. Επιπλέον, θεωρεί ότι οι τεχνολογικές καινοτομίες που έχουν επιτευχθεί από τα μεγάλα ολιγοπώλια είναι υπεύθυνες για το υψηλό επίπεδο διαβίωσης των Αμερικανών (Galbraith, 1952, σελ. 89-99). Ο Galbraith θεωρούσε ότι αυτά που αφορούν τον αναπτυσσόμενο κόσμο δεν αφορούν απαραίτητα και τον αναπτυσσόμενο, καθώς η οικονομική ανάπτυξη για αυτόν είναι μια ιστορική διαδικασία και όχι ένας στόχος με καθορισμένο τέλος. η οικονομική ανάπτυξη αφορά ολόκληρη τη κοινωνία και όχι μόνο ένα μέρος της. Η άνιση ανάπτυξη και η φτώχεια για τον Galbraith δεν ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης φυσικών πόρων, αλλά αντίθετα είχε τις ρίζες της στη δημόσια διαχείριση, στη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγεία, στις μη επαρκείς επενδύσεις, ή ακόμα και στο συνδυασμό όλων αυτών των παραγόντων (Peach, 2008).

Η εμφάνιση της Νέας Θεσμικής Οικονομικής μετά τη δεκαετία του 1960 ανανέωσε το ενδιαφέρον των οικονομολόγων για τους θεσμούς. Κύριοι εκπρόσωποι της είναι οι Coase, North, Fogel, και Williamson. Ο όρος ΝΘΟ προέρχεται από τον Williamson, ενώ παρότι γνωρίζει ραγδαία ανάπτυξη την τελευταία εικοσαετία, τα θεμέλια της είχαν τεθεί πολύ νωρίτερα. Εξέχοντα ρόλο στην θεμελίωση της σχολής έχει ο Ronald Coase, που με τα άρθρα του «The Nature of the Firm» (1937) και «The Problem of Social Cost» (1960) επιχειρεί να αναλύσει τους θεσμούς της επιχείρησης και του δικαίου αντίστοιχα. Πρωτοπόρα θεωρητική εργασία της επικρατούσας οικονομικής σκέψης αναφορικά με το πως επιδρούν οι θεσμοί στις επιδόσεις των οικονομιών ήταν η εργασία των North και Thomas το 1973 και γενικότερα οι μελέτες του North που ακολούθησαν. Υποστήριζαν ότι οι θεσμοί επηρεάζουν καθοριστικά τις επιδόσεις των οικονομιών και ότι οι θεσμικές αλλαγές προέρχονται από τις αλλαγές

στις σχετικές τιμές των προϊόντων. Αυτό προϋπέθετε ότι οι αλλαγές στις σχετικές τιμές δημιουργούν κίνητρα για την βελτίωση των θεσμών μέσω της θεσμικής αλλαγής. Το 1990 πραγματοποιεί μια ακόμα πιο λεπτομερή ανάλυση των θεσμών, της θεσμικής αλλαγής, του συσχετισμού αυτών με την εκάστοτε οικονομική επίδοση και κατά συνέπεια τα μονοπάτια μέσα από τα οποία συσχετίζονται οι πολιτικοί θεσμοί με την οικονομική πρόοδο, ολοκληρώνοντας ουσιαστικά αυτό που είχε ξεκινήσει τα προηγούμενα χρόνια. Ισχυρίζεται ότι οι θεσμοί είναι αυτοί που εξηγούν την ύπαρξη αποτελεσματικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και τις διαφορές στην ανάπτυξη. Αν και καπιταλιστικοί θεσμοί, όπως οι προηγούμενοι, ευνοούν την οικονομική ανάπτυξη σε όλο τον κόσμο λιγότερο ή περισσότερο, θα έπρεπε να αποτιμηθεί, σε κάθε περίπτωση, το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα όλα αυτά (Τσαουσίδης, 2009).

Σήμερα, μολονότι ο θεσμός της επιχείρησης εξακολουθεί να προσελκύει την μερίδα του λέοντος του ερευνητικού ενδιαφέροντος των οικονομολόγων, η ΝΘΟ έχει στραφεί και στην μελέτη θεσμών όπως το δίκαιο (Coase και Rosner) και το κράτος (Coase και North). Η Νέα Θεσμική Οικονομική επιχειρεί να κατανοήσει την εμφάνιση, τη λειτουργία και την εξέλιξη των θεσμών με βάση την ίδια την μέθοδο της νεοκλασικής θεωρίας. Στόχος τους είναι να προσπαθήσουν να εξηγήσουν την εμφάνιση των θεσμών, όπως οι επιχειρήσεις ή το κράτος, με αναφορές σε μοντέλα ορθολογικής συμπεριφοράς αποκαλύπτοντας τις ακούσιες επιπτώσεις σε όρους ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων. Η επεξηγηματική κίνηση είναι από τα άτομα προς τους θεσμούς, λαμβάνοντας τα άτομα ως δεδομένο (Hodgson, 1998). Τα ΝΘΟ ξεκίνησαν ως μια προσπάθεια να επεκτείνουν τη γκάμα εφαρμογών της νεοκλασικής θεωρίας. Δεν προέκυψαν ως αποτέλεσμα σχεδιασμένης ή συντονισμένης προσπάθειας για να αναπτύξουν ένα νέο δόγμα. Συνδυάζουν κάποιες νέες αναλυτικές ιδέες (όπως το συναλλακτικό κόστος) με παραδοσιακές νεοκλασικές υποθέσεις. Σκοπός τους λοιπόν είναι να επεκτείνουν την νεοκλασική ανάλυση κάνοντας μόνο κάποιες αλλαγές στο ορθόδοξο νεοκλασικό πλαίσιο (Furubotn, 1997).

Οι θεωρίες ανάπτυξης από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 συγκλίνουν προς μια πιο ισορροπημένη αντίληψη της ανάπτυξης, εντελώς αντίθετη με την κλασική οικονομική προσέγγιση που εστιάζει στην τεχνολογία, δημογραφία και στις αγορές, τονίζοντας πλέον το ρόλο των θεσμών όπου το κράτος και η αγορά είναι συμπληρωματικά και όχι υποκατάστατα, η φτώχεια αποτελεί εμπόδιο στην ανάπτυξη, και το σύνολο των θεσμών και κανόνων διακυβέρνησης επηρεάζει την ανάπτυξη (Boyer, 2001).

Εντούτοις, η διαδικασία της ανάπτυξης είναι ταυτόχρονα πολυδιάστατη και μη γραμμική: οδηγεί σε δυναμικές μετατροπές όχι μόνο της παραγωγής και της τεχνολογίας, αλλά και των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών θεσμών. Κατά συνέπεια, υπάρχει ανάγκη για δόμηση των βασικών θεσμών, ισχυρής διαχείρισης, ανεξάρτητης και αδιάφθορης δικαιοσύνης. Κύριο ζήτημα πια δεν είναι η επιλογή μεταξύ αγοράς και κράτους, αλλά η κατάλληλη μείξη τους που είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη. Ούτε μπορεί ένας μόνο παράγοντας να εξηγήσει το σταμάτημα της ανάπτυξης. Η αναπτυξιακή διαδικασία χαρακτηρίζεται από ισχυρή αίσθηση της ιστορίας και από τις επιλογές που επηρεάζουν τη μετέπειτα ανάπτυξη.

Ο δρόμος για επιτυχημένη ανάπτυξη περιλαμβάνει το συγχρονισμό των θεσμικών και οργανωτικών σχέσεων. Οι στρατηγικές ανάπτυξης μπορούν είτε να επιλέξουν μια αέναη επανάληψη αντίθεσης μεταξύ αγοράς και κράτους, είτε να καινοτομήσουν μέσω των σύγχρονων θεσμικών θεωριών, που απαιτούν συμπληρωματικότητά τους.

1.3 Λόγοι διατήρησης των αναποτελεσματικών θεσμών στις αναπτυσσόμενες χώρες

Οι θεσμοί είναι βασικοί στον καθορισμό της ευημερίας. Εντούτοις, το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου δεν μπορεί να αντιγράψει τις πεποιθήσεις και τους θεσμούς που χαρακτηρίζουν τις ανεπτυγμένες, ανοιχτές κοινωνίες, καθώς αντιμετωπίζουν υψηλά συναλλακτικά κόστη και παράνομα-άτυπα εμπόδια στο άνοιγμα νέων επιχειρήσεων, στη δυνατότητα πίστωσης ή στην εύρεση μιας δουλειάς στην οικονομία. Εκτεταμένη βιβλιογραφία εξηγεί τους λόγους που οι περισσότερες χώρες αποτυγχάνουν να αναπτύξουν θεσμούς και πεποιθήσεις που θα τις οδηγούσαν στην ανάπτυξη. Οι βασικοί λόγοι για την ύπαρξη υπανάπτυκτων θεσμών είναι (Shirley, 2008):

A) Αποικιακή κληρονομιά

Οι περισσότερες από τις σημερινές ανεπτυγμένες χώρες ήταν κάποτε αποικίες, αλλά δεν είναι υπανάπτυκτες όλες οι πρώην αποικίες. Αυτή η παρατήρηση οδήγησε στο συμπέρασμα ότι οι νόμοι, οι κανόνες και οι οργανισμοί που εγκαταστάθηκαν από τις αποικιακές δυνάμεις εξηγούν την μετέπειτα θεσμική εξέλιξη των αποικιών τους και καθορίζουν τα μακροχρόνια μεγέθη οικονομικής ανάπτυξης. Εντούτοις, το ερώτημα που παραμένει είναι γιατί κάποιες χώρες κληρονόμησαν ευνοϊκές πεποιθήσεις και θεσμούς από αποικίες που άλλες χώρες δεν κληρονόμησαν. Η απάντηση ίσως να είναι

ότι οι θεσμοί των ντόπιων κατοίκων αλληλεπίδρασαν με τους αποικιακούς θεσμούς με βλαβερό τρόπο, ή ότι οι αποικίες με άφθονους φυσικούς πόρους ή μεγάλο πληθυσμό κυβερνήθηκαν διαφορετικά υπό τον αποικισμό με τέτοιο τρόπο που άφησαν επιβλαβή θεσμικό κληροδότημα.

Κάποιοι συγγραφείς ισχυρίζονται ότι ένας συγκεκριμένος αποικιακός θεσμός – το νομικό σύστημα- είχε μεγάλη επίδραση στην επικείμενη ανάπτυξη των δημοσιονομικών και πολιτικών θεσμών (La Porta et al., 1999). Έτσι, χώρες που το νομικό τους σύστημα στηρίχθηκε στον Αγγλικό νόμο έχουν πλεονέκτημα έναντι των χωρών με άλλα νομικά συστήματα, και κυρίως αυτών που στηρίχθηκαν στον Γαλλικό νόμο. Οι δύο αυτοί νόμοι εμφανίστηκαν από πολύ διαφορετικές παραδόσεις. Ο Αγγλικός νόμος εξελίχθηκε στην Αγγλία μερικώς ως τρόπος προστασίας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ενάντια στην καταπάτηση του βασιλιά. Ο Γαλλικός νόμος ήταν αποτέλεσμα της ξαφνικής βίαιης αντίδρασης της Γαλλικής Επανάστασης ενάντια στη διαφθορά του γαλλικού νομικού συστήματος που ήταν υπό του βασιλιά και της αριστοκρατίας. Νομικά συστήματα που βασίζονται στον Γαλλικό νόμο παρέχουν πολύ πιο ασθενή προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και λιγότερο έλεγχο της κρατικής εκμετάλλευσης από αυτά που αποτελούν μέρος του Αγγλικού νόμου. Η προέλευση του Γαλλικού νόμου σχετίζεται με μεγαλύτερη κρατική παρέμβαση, μεγαλύτερη γραφειοκρατική αναποτελεσματικότητα και λιγότερη δημοκρατία από τον Αγγλικό νόμο (La Porta et al., 1999).

Εντούτοις κάποιοι αμφισβητούν την κατηγοριοποίηση των χωρών υπό τον Γαλλικό ή τον Αγγλικό νόμο. Η βιβλιογραφία σχετικά με την προέλευση των νομικών συστημάτων δεν εξηγεί πλήρως τον λόγο που κάποιες χώρες είναι υπανάπτυκτες ενώ άλλες όχι. Ούτε μπορεί να εξηγήσει τα διαφορετικά μονοπάτια ανάπτυξης των χωρών που κατηγοριοποιούνται κάτω από το ίδιο νομικό σύστημα. Έτσι, η Αγγλόφωνη και η Γαλλόφωνη Αφρική έχουν παρόμοια αναπτυξιακά προβλήματα παρά τη διαφορετική προέλευση των νομικών τους συστημάτων. Οι Berkowitz et al. (2002) ισχυρίζονται ότι ο τρόπος που αποδέχτηκε μια χώρα το νομικό σύστημα αρχικά (είτε μέσω κατάκτησης, αποικισμού ή αντιγραφής-μίμησης), μπορεί να έχει περισσότερη επιρροή στο πως λειτουργεί σήμερα από ότι εάν είναι αποικία των Γάλλων, Γερμανών ή Αγγλων.

B) Αρχικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες

Η βιβλιογραφία εδώ συμφωνεί ότι το αποικιακό κληροδότημα είναι πράγματι σημαντικό στην ανάπτυξη, αλλά ισχυρίζεται ότι οι πρώην αποικίες διαφέρουν όχι εξαιτίας της προέλευσης των αποίκων, αλλά εξαιτίας του τι βρήκαν όταν έφτασαν. Για να μπορέσουν να κυβερνήσουν στις νέες συνθήκες, αυτοί οι άποικοι δημιούργησαν ή υιοθέτησαν θεσμούς που προστάτευαν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τα συμβόλαια και περιόριζαν τη κρατική παρέμβαση. Αυτοί οι θεσμοί είχαν στόχο να συγκεντρώσουν την πολιτική δύναμη στα χέρια λίγων, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τη δύναμη τους για να αποσπάσουν πόρους από τον υπόλοιπο πληθυσμό (Acemoglu et al., 2008, σελ. 14). Αυτοί οι θεσμοί παρέμειναν μετά την ανεξαρτησία καθώς οι μετααποικιακές ελίτ τους χρησιμοποιούσαν για να πλουτίσουν. Περιοχές με ισχυρούς τέτοιους θεσμούς είχαν αδύναμα δικαιώματα ιδιοκτησίας και λιγότερες ευκαιρίες για καινοτομίες, με αποτέλεσμα να είναι πιο αργές στην εκβιομηχάνιση. Η οικονομική ανάπτυξη σε αυτές τις περιοχές καθυστέρησε, και αυτό εξηγεί το γιατί έχουν χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα σήμερα.

Αυτοί οι συγγραφείς θεωρούν ότι οι διαφορές στην αποικιακή κληρονομιά δεν έχουν επίδραση στην επακόλουθη θεσμική ανάπτυξη. Ανεξάρτητα από το που ήρθαν οι άποικοι, δημιούργησαν θεσμούς για να προστατέψουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και να επιβάλλουν συμβόλαια, καθώς και για να εκμεταλλευτούν ανθρώπινους και φυσικούς πόρους. Έτσι, αποδίδουν τα χαμηλά επίπεδα θεσμικής και οικονομικής ανάπτυξης στην Αφρική, με το μεταβλητό της περιβαλλοντικό παράγοντα και τη χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, στα υψηλά ποσοστά θνησιμότητας που κράτησαν τους αποίκους μακριά. Εντούτοις, αυτό είναι αμφισβητήσιμο. Οι Glaeser et al. (2004) ισχυρίζονται οι η θνησιμότητα των αποίκων δεν είναι ένα έγκυρο εργαλείο για τους θεσμούς αλλά αντίθετα οι μορφωμένοι άνθρωποι και τα σχολεία. Δηλώνουν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο καθορίζει τους θεσμούς, και όχι το αντίστροφο.

Οι Engerman και Sokoloff (2002) θεωρούν ότι οι περιβαλλοντικοί παράγοντες εξηγούν το γιατί υπάρχουν μεγάλες διαφορές στους σύγχρονους θεσμούς μεταξύ των χωρών που διοικούνταν κάτω από την ίδια αποικιακή δύναμη: όπου το έδαφος, το κλίμα και το μέγεθος ή η πυκνότητα του ντόπιου πληθυσμού ενθάρρυνε την καλλιέργεια με σκλάβους, οι ελίτ μπορούσαν να ιδρύσουν θεσμούς που θα εξασφάλιζαν την υπεροχή και κυριαρχία τους, συμβάλλοντας στη μεγάλη ανισότητα με το πέρασμα του χρόνου. Σαν αποτέλεσμα εξελίχθηκαν τρεις τύποι αποικιών: α) αυτές που ήταν κατάλληλες για εκτεταμένη καλλιέργεια πολύτιμης σοδειάς όπως η

ζάχαρη μέσω της χρησιμοποίησης σκλάβων (Κούβα, Τζαμάικα), β) αυτές με μεγάλο ιθαγενή πληθυσμό που ήταν συνδεδεμένες μέσω της ιστορίας και των τοπικών θεσμών με τη γη, όπου η Ισπανία επιχορηγούσε λίγους ευγενείς και περιόριζε τη μετανάστευση (Μεξικό, Περού, Βολιβία), και γ) αυτές που δεν ήταν κατάλληλες για καλλιέργεια εξαιτίας του κλίματος και του εδάφους ή επειδή ο πληθυσμός τους ήταν νομαδικός, αραιός ή επιθετικός, όπου πολλοί Ευρωπαίοι μετανάστες είχαν χαμηλού κόστους πρόσβαση σε μικρά μερίδια γης (Βόρειες ΗΠΑ, Καναδάς). Στους δυο πρώτους τύπους αποικιών οι ελίτ χρησιμοποιούσαν τη θέση της εξουσίας τους για να περιορίσουν τη πρόσβαση σε ευκαιρίες σε αυτούς που δεν ανήκαν στην ομάδα τους, μειώνοντας τον ανταγωνισμό, αποθαρρύνοντας τις καινοτομίες και περνώντας νόμους και πολιτικές που παγίωναν την ανισότητα.

Γ) Πολιτικές συγκρούσεις-διαμάχες

Ο κρίσιμος ρόλος των συγκρούσεων επί των συνόρων στην εξέλιξη των ευρωπαϊκών θεσμών οδήγησε πολλούς μελετητές να ισχυριστούν ότι η απουσία διασυνοριακών πολέμων εξηγεί τους υπανάπτυκτους θεσμούς των φτωχών χωρών. Οι χώρες που ανεξαρτητοποιήθηκαν μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο αντιμετώπισαν μικρότερα κίνητρα να εφαρμόσουν φιλελεύθερους πολιτικούς θεσμούς, επειδή το διεθνές περιβάλλον δεν απαιτήσε από τους πολίτες τους να βρουν τρόπους πληρωμής για άμυνα και άλλα κόστη διακυβέρνησης (Bates, 2001, σελ. 83), καθώς οι θεσμοί τους δημιουργήθηκαν υπό τον έλεγχο ή την επιρροή μιας ξένης δύναμης.

Εντούτοις, δεν είναι εμφανές ότι οι διασυνοριακές διαμάχες θα παρήγαγαν παρόμοιους θεσμούς με αυτούς των σύγχρονων δυτικών ευρωπαϊκών κρατών στην Αφρική ή στις άλλες υπανάπτυκτες περιοχές. Εκτός από τους πολέμους για τα σύνορα, κι άλλοι παράγοντες παίζουν ρόλο, όπως για παράδειγμα οι πεποιθήσεις των χριστιανών, καθώς επίσης δεν σημαίνει ότι οι διασυνοριακές συγκρούσεις είναι απαραίτητη συνθήκη για περιορισμένη διακυβέρνηση.

Οι Nugent και Robinson (2002) δίνουν έμφαση στις πολιτικές συγκρούσεις μεταξύ των ελίτ ως κυρίαρχη δύναμη για θεσμική ανάπτυξη, τονίζοντας την ανισότητα του εισοδήματος και των θεσμών μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών με παρόμοια κουλτούρα, θρησκεία, γεωγραφία, αποικιακή ιστορία και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Ο ανταγωνισμός των ελίτ δεν είναι απαραίτητα ευεργετικός για την ανάπτυξη: πολλές φορές εμπλέκονται σε παρατεταμένους πολέμους που εμποδίζουν και αποθαρρύνουν τις επενδύσεις και τις ιδιωτικοποιήσεις.

Δ) Πεποιθήσεις και κανόνες (κουλτούρα)

Σε κάποιες άλλες μελέτες ως παράγοντες ανάπτυξης θεωρούνται οι θρησκείες, οι συνήθειες, ή ότι αποκαλούμε κουλτούρα, κάτι που ο North (1994, σελ. 384) ορίζει ως «η μεταξύ γενεών μεταβίβαση των κανόνων, αξιών και ιδεών». Η εξέλιξη της θρησκείας και της κουλτούρας στη διαμόρφωση της θεσμικής αλλαγής είναι πολύ σημαντική. Τα συστήματα πεποιθήσεων καθορίζουν την πορεία που θα ακολουθήσει μια χώρα μέσα στην ιστορία. Οι άνθρωποι έχουν ένα σύνολο πεποιθήσεων σχετικά με τον κόσμο και προσδοκίες για το τι πιστεύουν και πως θα συμπεριφερθούν οι άλλοι, που τους επηρεάζει άμεσα στις δικές τους επιλογές συμπεριφοράς (Greif, 2006). Μια αλλαγή στους τυπικούς κανόνες δεν θα μεταβάλλει τη συμπεριφορά εκτός εάν αλλάζει τις προσδοκίες και τις πεποιθήσεις. Εφόσον οι πεποιθήσεις επηρεάζουν το πώς μαθαίνουν οι άνθρωποι, οι πεποιθήσεις καθορίζουν το είδος των θεσμικών αλλαγών που θα γίνει αποδεκτό (North, 2003).

Οι πεποιθήσεις εξηγούν γιατί αποτυγχάνουν οι προσπάθειες να αλλάξουμε τους θεσμούς τόσο συχνά. Οι πεποιθήσεις και οι κανόνες τείνουν να είναι διαρκή, να αντέχουν στο χρόνο, και να μεταβάλλονται μόνο σταδιακά μέσω της εκμάθησης και των νέων ιδεών. Όταν καταπνίγεται ο πνευματικός αναβρασμός ή αποθαρρύνεται από ένα αμαθές, παθητικό ή αμόρφωτο κοινό, υπάρχουν λιγότερες ευκαιρίες και πιθανότητες για μάθηση και αλλαγή και κατά συνέπεια οι πεποιθήσεις παραμένουν ίδιες με το πέρασμα του χρόνου.

Όλες οι ανωτέρω εξηγήσεις, παρότι διαφωνούν στον τελικό καθοριστικό παράγοντα που προκαλεί θεσμική ανάπτυξη, συγκλίνουν σε τρία σημεία ως άμεσες αιτίες της: α) μεγαλύτερη ισότητα β) επαρκή πολιτικό ανταγωνισμό για περιορισμό της ικανότητας των αρχηγών προς εκμετάλλευση του λαού, και γ) βασικούς θεσμούς που διαρκούν για αιώνες. Οι χώρες έχουν αδύναμους θεσμούς εξαιτίας του παρελθόντος τους: η αποικιακή κληρονομιά μας πάει πίσω στο 1500, ενώ οι κανόνες μπορεί να έχουν ακόμα παλιότερη προέλευση. Πώς μπορεί λοιπόν να υπάρξει η ευκαιρία για τις χώρες να αναπτυχθούν σήμερα εάν οι υπανάπτυκτοι θεσμοί παράγονται από την ιστορία; Μόνο μέσω της μείωσης της ανισότητας και της φτώχειας μεταξύ των πληθυσμών του κόσμου, καθώς και με τον προφανή ραγδαίο μετασχηματισμό των θεσμών σε οικονομίες μετάβασης, γεννιέται η ελπίδα για θεσμική ανάπτυξη.

1.4 Ποιοι θεσμοί έχουν σημασία για την ανάπτυξη;

Το πώς οι θεσμοί επηρεάζουν τις οικονομικές επιδόσεις είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα και είναι χαρακτηριστικό ότι μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, οι προτάσεις που έγιναν για τη μετάβαση από το σοσιαλισμό στην ελεύθερη οικονομία, γνωστή ως «η συναίνεση της Ουάσινγκτον», στηριζόταν στο να δημιουργηθεί ένα κοινοβουλευτικό πολιτικό σύστημα με οικονομικούς θεσμούς που στηρίζονταν σε ένα απλοϊκό οικονομικό υπόδειγμα. Ειδικότερα οι οικονομικές αρχές ήταν ο σεβασμός των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, η απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς, του διεθνούς εμπορίου και της κίνησης κεφαλαίων, η ιδιωτικοποίηση της κρατικής περιουσίας, η περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, η χαμηλή φορολογία και ο περιορισμένος γενικά ρόλος του κράτους. Η άποψη που επικρατούσε ήταν ότι χωρίς τη ριζική αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο, η όποια προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης θα οδηγούσε σε αποτυχία.

Το ποιοι είναι καλοί θεσμοί και το πώς μετριέται η ποιότητα τους είναι σημαντικό θέμα. Οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν μια σειρά από δείκτες, οι οποίοι έχουν αναπτυχθεί από διάφορους διεθνείς οργανισμούς και φορείς. Οι περισσότεροι από αυτούς τους δείκτες βασίζονται σε έρευνες και αφορούν τις αντιλήψεις επενδυτών και όχι τόσο τη τυπική πλευρά των θεσμών. Με βάση 6 βασικούς δείκτες που καταρτίζει η Παγκόσμια Τράπεζα, έχουμε την εικόνα για το πώς κατατάσσονται οι διάφορες χώρες από άποψη ποιότητας διακυβέρνησης (Ράπανος, 2008):

1. Φωνή-Λογοδοσία (βαθμός συμμετοχής πολιτών, ελευθερία έκφρασης, ελευθερία συνεταιρισμού και ελευθερία μέσω μαζικής ενημέρωσης)
2. Πολιτική σταθερότητα (πιθανότητα αποσταθεροποίησης της κυβέρνησης λόγω συνταγματικής εκτροπής, βίας ή τρομοκρατίας)
3. Αποτελεσματικότητα του κράτους (ποιότητα δημόσιας διοίκησης, ανεξαρτησία από πολιτικές πιέσεις, ποιότητα διαμόρφωσης πολιτικής)
4. Ποιότητα των ρυθμιστικών παρεμβάσεων (ικανότητα του κράτους να δημιουργεί ένα πλαίσιο υγιών πολιτικών και ρυθμιστικών παρεμβάσεων που προωθούν την ιδιωτική πρωτοβουλία)
5. Κράτος δικαίου (ο βαθμός στον οποίο οι φορείς της οικονομίας έχουν εμπιστοσύνη στους νόμους, συμπεριλαμβανομένης της ποιότητας στην ισχύ των συμβάσεων, των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, της αστυνομίας και των δικαστηρίων, καθώς και η πιθανότητα βίας και εγκλήματος)

6. Έλεγχος της διαφθοράς (ο βαθμός στον οποίο ασκείται η κρατική εξουσία για να προσποριστούν κάποιοι ιδιώτες οφέλη)

Η εμπειρία πολλών χωρών έχει δείξει ότι το να ξεφύγει μια οικονομία από τη στασιμότητα και να εισέλθει σε περίοδο υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης, δεν απαιτεί μεγάλες θεσμικές ή διαρθρωτικές αλλαγές. Αρκεί ένα σύνολο οικονομικών πολιτικών καλά στοχευμένων, που έχουν συνέπεια, και συνέχεια. Οι θετικές επιπτώσεις αυτών των πολιτικών, σε συνδυασμό με τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις, έχουν αρχίσει να εξαντλούνται. Κάθε χώρα θα πρέπει να χαράξει μια νέα πορεία που να δημιουργεί νέα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στις επιχειρήσεις και να διασφαλίζει την πιο αποτελεσματική και πιο αποδοτική αξιοποίηση των δημόσιων πόρων. Οι δυνατότητες των μακροοικονομικών πολιτικών, δηλαδή της δημοσιονομικής πολιτικής, είναι πολύ περιορισμένες. Εκείνο που χρειάζεται επομένως είναι να βρεθούν άλλες πολιτικές που να τονώνουν την οικονομική δραστηριότητα. Τα περισσότερα εμπόδια είναι από το κράτος και η άρση τους ή ο περιορισμός τους δεν μπορεί παρά να γίνει από το κράτος. Και αυτό απαιτεί σημαντικές θεσμικές αλλαγές στη λειτουργία του κράτους, από την αδειοδότηση και τη πληρωμή φόρων μέχρι την απονομή δικαιοσύνης. Η διεθνής πείρα είναι χρήσιμη, αλλά δεν υπάρχει συγκεκριμένος χάρτης των σωστών θεσμών για να τους υιοθετήσει μια χώρα. Η δημιουργία θεσμών με υψηλή ποιότητα πρέπει να αναζητηθεί στο πλαίσιο κάθε χώρας.

1.5 Πώς μπορούν οι αναπτυσσόμενες χώρες να αλλάξουν τους θεσμούς τους;

Η θεσμική αλλαγή είναι πολύ δύσκολο να συμβεί, καθώς το θεσμικό πλαίσιο είναι σταθερό. Αυτή η σταθερότητα είναι το προϊόν της εξάρτησης, καθώς αυτοί που ασκούν πολιτική και σχεδιάζουν τους θεσμούς έχουν κίνδυνο να φύγουν από την εξουσία και γι' αυτό αντιστέκονται στις αλλαγές. Έτσι, κεντρικό ζήτημα στα αναπτυξιακά οικονομικά είναι η επιμονή των μη-λειτουργικών θεσμών για μακρόχρονες περιόδους (Bardhan, 2004).

Ακόμα και χωρίς αυτήν την ενεργή αντιπαράθεση στις αλλαγές, οι κοινωνίες αναπτύσσουν κανόνες, δίκτυα και πεποιθήσεις που είναι σύμφωνες με τους τυπικούς τους θεσμούς που αντιστέκονται στις αλλαγές (North, 1990). Οι τυπικοί θεσμοί μπορεί να αλλάξουν ξαφνικά μέσω επανάστασης, εισβολής ή κρίσης, αλλά εάν δεν αλλάξουν και οι πεποιθήσεις και οι κανόνες, η νέα κατάσταση θα ανατραπεί μετά τη λήξη της επανάστασης ή κρίσης. Οι αλλαγές στις πεποιθήσεις και στους κανόνες συνήθως

απαιτούν μια περίοδο σταδιακής μάθησης, ενώ η εκπαίδευση, η έρευνα και η επικοινωνία μπορεί να επιταχύνει αυτή τη προσαρμογή (Shirley, 2008).

Η εξάρτηση και η σταθερότητα των πεποιθήσεων και κανόνων εξηγεί το γιατί η υπανάπτυξη δεν μπορεί να ξεπεραστεί εισάγοντας απλά θεσμούς που ήταν επιτυχημένοι σε άλλες χώρες. Υπάρχουν αναρίθμητα παραδείγματα τέτοιων αποτυχιών (οι χώρες της Λατινικής Αμερικής που αντέγραψαν το σύστημα των ΗΠΑ, οι χώρες μετάβασης που μιμήθηκαν τις ΗΠΑ, οι πρώην γαλλικές αποικίες στην Αφρική που υιοθέτησαν τα γαλλικά εκπαιδευτικά και γραφειοκρατικά συστήματα).

Οι επιτυχημένες θεσμικές μεταρρυθμίσεις απαιτούν «ταίριασμα» μεταξύ των συγκεκριμένων καινοτομιών και του ευρύτερου θεσμικού πλαισίου της χώρας που συμπεριλαμβάνει τις πεποιθήσεις και τους κανόνες. Καλό θεσμικό ταίριασμα σημαίνει αυτό που δεν εξαρτάται από τους απόντες ή αδύναμους θεσμούς και που είναι απομονωμένο από παράλογους θεσμούς όσο το δυνατόν περισσότερο. Η καταλληλότητα του θεσμού δεν εξαρτάται από τη κατάσταση ή κάποια συγκρινόμενη χώρα. Ιδανικά, ο καλύτερος θεσμός για μια χώρα πρέπει να ειπωθεί ως μέρος μιας διαδικασίας θεσμικής αλλαγής, και η κατεύθυνση αυτής της αλλαγής θα πρέπει να είναι προς τους θεσμούς που υποστηρίζουν μια περισσότερο αποδοτική αγορά οικονομίας και βελτιώνουν τη κοινωνική ανάπτυξη. Αυτό όμως είναι πολύ δύσκολο να συμβεί στη πράξη (Shirley, 2008).

Οι προσπάθειες μεταβίβασης των θεσμών της ανεπτυγμένης Δύσης στις χώρες του 3^{ου} κόσμου, δεν έχουν αποφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, όπως επισημαίνουν πολλοί συγγραφείς. Ο Evans (Evans, 2004) αποκαλεί αυτή τη προσπάθεια ως «θεσμική καλλιέργεια (institutional monocropping)», από την οποία το σύνολο των κανόνων που έχει κατασκευαστεί μέσω δοκιμών και λαθών για αιώνες στις αναπτυγμένες χώρες μεταβιβάζεται σε εντελώς διαφορετικές κοινωνίες και αναμένεται να έχει παρόμοια αποτελέσματα. Αρκετοί συγγραφείς αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα της εξουσίας, δηλαδή ότι η επιβολή νέων τυπικών κανόνων χωρίς τη ταυτόχρονη αναδιαμόρφωση της κατανομής της δύναμης είναι μια αμφίβολη στρατηγική (Hoff, Karla & Stiglitz, 2001, σελ. 418-420). Ομοίως, ο Roland (2004, σελ. 115) ισχυρίζεται το ολοφάνερο ότι «όποιος έχει εξουσία θα τη χρησιμοποιήσει προς όφελός του». Η εξουσία εξαρτάται από τον έλεγχο συγκεκριμένων στρατηγικών πόρων (κεφάλαιο, μέσα παραγωγής, βία) που ποικίλουν από χώρα σε χώρα. Επίσης, η υπάρχουσα ταξική δομή και εκείνοι που βρίσκονται ιεραρχικά στην κορυφή έχουν τα

προνόμια από το σύστημα αξιών έτσι που η αλλαγή να μην αντιστέκεται μόνο από αυτούς αλλά και από τη μάζα του πληθυσμού (Portes, 2006).

Η κοινωνική αλλαγή, ανάλογα με τη σχολή θεσμικής ανάλυσης, θεωρείται πρωτίστως ως μια εξελικτική διαδικασία που αναπτύσσεται σταδιακά με το χρόνο, ή ως ένας συνδυασμός εξέλιξης και «διακεκομμένης εξέλιξης» όταν συμβαίνουν δραστικές μετατροπές. Ανεξάρτητα όμως από τη σχολή σκέψης, οι δυο καθοριστικοί παράγοντες της αλλαγής είναι (Campbell, 2004):

1. η εξάρτηση από το παρελθόν, που σημαίνει την τάση των γεγονότων να ακολουθούν το ρητό ότι «ότι υπήρξε χθες καθορίζει σε μεγάλο βαθμό αυτό που θα συμβεί σήμερα και αυτό που είναι πιθανό να συμβεί αύριο» (North, 1990), και
2. διάχυση (diffusion), που σημαίνει την τάση των καλά εδραιωμένων θεσμών να μεταναστεύουν επηρεάζοντας τη διαδοχή των γεγονότων.

Η δραστική αλλαγή παίρνει μεγάλες περιόδους για να υλοποιηθεί, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υλοποιείται. Η θρησκεία όπως και η τεχνολογία μπορούν για παράδειγμα να επηρεάσουν τη κουλτούρα με πολύ ριζοσπαστικό τρόπο επειδή εισβάλουν άμεσα στο σύστημα αξιών (Portes, 2006).

Οι πρόσφατα αναπτυσσόμενες χώρες μπορούν να εισάγουν θεσμούς από τις ανεπτυγμένες κι έτσι να χρησιμοποιήσουν «καλύτερους» θεσμούς χωρίς να πληρώνουν την ίδια «τιμή». Πράγματι, οι αναπτυσσόμενες χώρες σήμερα απολαμβάνουν υψηλότερα στάνταρ πολιτικής δημοκρατίας, ανθρώπινων δικαιωμάτων, και κοινωνικής ανάπτυξης από αυτά που είχαν επιτύχει οι σημερινές αναπτυγμένες χώρες στα παρόμοια επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης (δηλαδή στο ίδιο κατά κεφαλήν εισόδημα), χάρις στην θεσμική μίμηση. Φυσικά, η θεσμική μίμηση, όπως και η τεχνολογική μίμηση, δεν είναι επαρκείς για να εγγυηθούν επιτυχημένη θεσμική ανάπτυξη. Όπως υπάρχουν πολλά νοερά στοιχεία στη τεχνολογία, έτσι υπάρχουν και στους θεσμούς, με αποτέλεσμα κάποιοι τυπικοί θεσμοί που λειτουργούν καλά σε μια προχωρημένη χώρα να λειτουργούν καλά μόνο επειδή υποστηρίζεται από συγκεκριμένους όχι εύκολα αισθητούς άτυπους θεσμούς. Έτσι, η εισαγωγή των τυπικών θεσμών δεν θα παράγει τα ίδια αποτελέσματα στην αναπτυσσόμενη χώρα επειδή αυτή δεν θα έχει τους απαραίτητους άτυπους θεσμούς. Κατά συνέπεια, όπως απαιτεί προσαρμογή η εισαγόμενη τεχνολογία στις τοπικές συνθήκες, έτσι απαιτείται κάποιος βαθμός προσαρμογής για να λειτουργήσουν σωστά οι εισαγόμενοι θεσμοί.

1.6 Μπορεί η οικονομική βοήθεια να προωθήσει την θεσμική ανάπτυξη;

Οι θεσμοί που υποστηρίζουν την ανάπτυξη και εξέλιξη των σημερινών πλούσιων και αναπτυγμένων χωρών, είναι ασθενείς ή και απόντες από τις υπανάπτυκτες χώρες. Οι φτωχές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από υψηλά συναλλακτικά κόστη, διαφθορά, και αναποτελεσματική γραφειοκρατία, ασθενείς νόμους, αδύναμη προστασία των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, και απουσία μηχανισμών που θα έκαναν τους γραφειοκράτες και τους πολιτικούς να λογοδοτούν για τις πράξεις τους. Η πρόσβαση σε οικονομικές ευκαιρίες, στη δύναμη του νόμου, και στη προστασία της ιδιοκτησίας και των ατόμων, είναι προνόμια που είναι διαθέσιμα μόνο στην ελίτ. Μπορεί η ξένη βοήθεια να αλλάξει αυτές τις καταστάσεις και να βοηθήσει στην καλλιέργεια των θεσμών που θα προωθήσουν την ανάπτυξη;

Τις τελευταίες 5 δεκαετίες η οικονομική βοήθεια μετράει πάνω από 2,3 τρισεκατομμύρια δολάρια. Οι άνθρωποι που βρίσκονται εκτός μιας χώρας (outsiders) έχουν αλλάξει πολύ τους θεσμούς, συνήθως υποθάλποντας επαναστάσεις ή μέσω εισβολών, και κάποιες φορές σε συνεργασία με ένα ισχυρό τοπικό μεταρρυθμιστή. Έχουν επίσης συμβάλλει στην συνέχιση της θεσμικής αλλαγής σε χώρες όπου οι ισχυροί ελίτ αποδέχονται τις ξένες ιδέες (ο Tsar Peter στη Ρωσία, και ο Kemal Attitürk στη Τουρκία). Όμως χωρίς την παρουσία κάποιου ισχυρού τοπικού υποστηρικτή, υπάρχουν λίγα επιτυχημένα παραδείγματα όπου η οικονομική βοήθεια από μόνη της οδήγησε σε βαθιές βελτιώσεις στους θεσμούς μιας άλλης χώρας. Εντούτοις, παρά τα όνειρα, τα χρήματα και τις καλές προθέσεις των δωρητών, οι περισσότεροι άνθρωποι των χωρών που αποδέχονται την βοήθεια συνεχίζουν να ζουν κάτω από τρομερή φτώχεια. Η οικονομική ενίσχυση δεν εγγυάται ότι μπορεί να προάγει διατηρήσιμη ανάπτυξη ή ότι μπορεί να βελτιώσει τους θεσμούς αυτών των χωρών. Αντίθετα, υπάρχουν λόγοι να πιστεύουμε ότι τα μεγάλα ποσά ενισχύσεων τελικά είναι καταστροφικά και αποδυναμώνουν τα αδύναμα θεσμικά περιβάλλοντα (Shirley, 2008).

Υπάρχει αφθονία πρόσφατων μελετών που παρουσιάζει αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τα αρνητικά αποτελέσματα της οικονομικής ενίσχυσης στην ανάπτυξη κυρίως των υπανάπτυκτων χωρών. Χώρες στις οποίες η οικονομική ενίσχυση ήταν σημαντική είχαν την πιο αργή ανάπτυξη. Έτσι, πολλές έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα μεγάλα ποσά οικονομικής ενίσχυσης σε μια χώρα με φτωχούς οικονομικούς θεσμούς και πολιτικές δεν είναι πιθανό να προκαλέσουν μεταρρύθμιση, αλλά αντιθέτως μπορεί να την καθυστερήσουν.

Πρόσφατα, έχει υποστηριχτεί ότι η ορθόδοξη απελευθέρωση των αγορών υπό τον άξονα των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών έχει αυξήσει την ανισότητα των χωρών που αποδέχονται αυτούς τους θεσμούς (Cornia, 1999) και ότι η συναίνεση της Ουάσινγκτον είναι υποκριτική επειδή οι δότριες χώρες εφαρμόζουν ορθόδοξες αναπτυξιακές στρατηγικές (Chang, 2005). Από την άλλη πλευρά, έχει προταθεί ότι τα οικονομικά αναπτυξιακά προγράμματα έχουν αυξήσει την ανάπτυξη των χωρών που δέχονται τους αναπτυξιακούς θεσμούς μέσω της επιχορήγησης των δημόσιων αγαθών που οι εγχώριες κυβερνήσεις δεν μπορούν να εφαρμόσουν (Reddy, 2006) και ότι η αναπτυξιακή βοήθεια πρέπει να αυξηθεί για να υπάρξουν πιο σταθερές και ασφαλείς πηγές χρηματοδότησης για τις χώρες αυτές και επομένως και καλύτερη ανάπτυξη (Weeks, 2006).

Η ανάπτυξη είναι η πολιτική των εθνών-κρατών. Εξ' ορισμού οι δότριες και οι λαμβάνουσες χώρες σχετίζονται σε μια βάση συμφωνιών μεταξύ των εθνών. Η ανάπτυξη προσπαθεί να βελτιώσει την ευημερία των ανθρώπων ή να δημιουργήσει και να διαιωνίσει τη πολιτική κατάσταση μεταξύ των κρατών; Σύμφωνα με τον Wesley Clair Mitchell στη βάση της μεθοδολογίας του Veblen, η διεθνής ανάπτυξη βασίζεται στη σχέση μεταξύ των κρατικών ελίτ και των κοινών ανθρώπων. Οι αναπτυξιακοί ελίτ, είτε εν γνώσει τους είτε όχι, είτε ασυνείδητα είτε όχι, διαιωνίζουν τη διάκριση των ανθρώπων. Οι διεθνείς αναπτυξιακοί θεσμοί έχουν αντικαταστήσει τους ελεύθερα εξελισσόμενους τοπικούς θεσμούς στους οποίους μπορούν να αναπτυχθούν και να ανθίσουν τα φυσικά ένστικτα των ανθρώπων για αυτό-βελτίωση των κοινωνιών του. Οι οικονομικοί θεσμοί που ανήκουν στην ιστορία είναι εκείνοι που δημιουργήθηκαν από τις φιλοδοξίες των ανθρώπων και όχι από τους ανωτέρους τους. Οι χώρες που αποδέχονται τους αναπτυξιακούς θεσμούς δεν έχουν την ευκαιρία να εκσυγχρονιστούν, να δημιουργήσουν μοντέρνους θεσμούς βάσει της ιστορίας τους εξαιτίας αυτών των αναπτυξιακών θεσμών που καλύπτουν και επισκιάζουν την ιστορία τους (Weber, 2007).

Εντούτοις, όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι η οικονομική ενίσχυση είναι ανώφελη. Αντίθετα, οι οικονομικές ενισχύσεις παρέχουν σημαντικά οφέλη σε πολλούς φτωχούς ανθρώπους, που συχνά είναι σωτήρια γι' αυτούς. Οι δωρητές παρέχουν ζωτική ανθρωπιστική βοήθεια και αποτελούν μια ανεκτίμητη πηγή γνώσης. Αλλά σε τελική ανάλυση, η οικονομική ενίσχυση δεν έχει βελτιώσει και δεν μπορεί να βελτιώσει τους βασικούς θεσμούς που είναι απαραίτητοι σε μια οικονομία αγοράς. Σαν αποτέλεσμα η οικονομική βοήθεια δεν έχει προάγει την ανάπτυξη σε χώρες με προβληματικά

θεσμικά πλαίσια. Σε κάποιες περιπτώσεις έχει μάλιστα βλάψει τη θεσμική πρόοδο παρέχοντας επιχορηγήσεις και αξιοπιστία που επιμήκυνε τη διαφθορά και την ανικανότητα των κυβερνήσεων και μείωσε τις πιέσεις για μεταρρυθμίσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο:

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλύσουμε την περίπτωση της Υποσαχάριας Αφρικής, η οποία δεν μπορεί να πετύχει ένα ικανοποιητικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, και θα υποστηρίξουμε ότι αυτό οφείλεται στην απουσία των κατάλληλων θεσμών. Θα χρησιμοποιήσουμε μια θεσμική προσέγγιση για να εξετάσουμε τις επιδράσεις των κοινωνικών, πολιτικών, και οικονομικών θεσμών στις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες στην Υποσαχάρια Αφρική, καθώς η παρούσα οικονομική της κατάσταση δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο στις παρελθοντικές οικονομικές πολιτικές. Στην πραγματικότητα, ένα ευρύ φάσμα παρελθοντικών κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών θεσμών πρέπει να εξεταστεί για να κατανοήσουμε την περίπτωση της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής σήμερα. Το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό κλίμα στην Αφρική συνδέονται περίπλοκα μεταξύ τους και είναι αδύνατο να εξετάσουμε τη τωρινή κατάσταση της περιοχής χωρίς να ερευνήσουμε όλες τις σχέσεις μεταξύ αυτών των στοιχείων της κοινωνίας. Μια θεσμική προσέγγιση θα μας παρέχει μια ευρύτερη και πιο λεπτομερή εικόνα των επιδράσεων του αποικισμού εφόσον ληφθούν υπόψη όλες οι σφαίρες του κοινωνικού πλαισίου. Συνδέοντας τη μελέτη των διάφορων αλληλοσυνδεόμενων κοινωνικών επιστημών, θα προκύψει μια πιο σχολαστική μελέτη της Υποσαχάριας Αφρικής.

Αρχικά, θα αναπτύξουμε το ιστορικό υπόβαθρο της περιοχής, έπειτα θα κάνουμε θεσμική ανάλυση των αιτιών που αυτή η περιοχή θεωρείται η πιο φτωχή του κόσμου, θα προτείνουμε διάφορες στρατηγικές ανάπτυξης, καθώς και τη σωστή οδό που πρέπει να ακολουθήσουν οι δωρητές οικονομικής βοήθειας στην περιοχή, θα αναλύσουμε τις επιδράσεις του αποικισμού, και ιδιαίτερα των γαλλικών αποικιών στην περιοχή αυτή, και τέλος θα προτείνουμε, αντίθετα με τη γνώμη των πολλών, μια διαφορετική λύση για την ανάπτυξη της περιοχής, ακολουθώντας τη σχολή σκέψης των παλαιών θεσμικών εγκαταλείποντας το νεοφιλελευθερισμό, που εδώ και πολλές δεκαετίες έχει οδηγήσει στα αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά.

2.1 Υπόβαθρο της οικονομίας της Υποσαχάριας Αφρικής

Η Υποσαχάρια Αφρική περιλαμβάνει 48 χώρες νότια της Σαχάρας, έχει πληθυσμό 642,3 εκ., και έκταση 24,3 εκ. τετραγωνικά μέτρα. Οι χώρες που περιλαμβάνει είναι οι

ακόλουθες: Angola, Burundi, Democratic Republic of Congo, Rwanda, *Saõ* Tome and Principe, Cameroon, Central African Republic, Chad, Equatorial Guinea, Gabon, Kenya, Tanzania, Uganda, Sudan, Djibouti, Eritrea, Ethiopia, Somalia, Botswana, Comoros, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibia, Seychelles, South Africa, Swaziland, Zambia, Zimbabwe, Benin, και Mali (*βλέπε Χάρτη 1 του Παραρτήματος*).

Η περιοχή είναι πλούσια σε μεταλλεύματα, και είναι σημαντικός παγκόσμιος εξαγωγέας χρυσού, ουράνιου, χρωμίου, βωξίτη, σιδήρου, χαλκού και μαγγανίου. Η Υποσαχάρια Αφρική παράγει το 49% των διαμαντιών παγκοσμίως. Επίσης, αποτελεί πόλο έλξης πετρελαίου για το Δυτικό κόσμο, την Κίνα, την Ινδία και άλλες αναδυόμενες οικονομίες. Η γεωργία ήταν πάντα η κυρίαρχη δραστηριότητα στην Υποσαχάρια Αφρική, καθώς έχει πολυάριθμες καλλιέργειες περιλαμβάνοντας ζαχαρότευτλα, καφέ, βαμβάκι, μπάμιες, καρπούζια, κολοκύθια, ρύζι, και γλυκοπατάτα, αντιπροσωπεύοντας το 20-30% του ΑΕΠ της. Η περιοχή αυτή εκθέτει τη μεγαλύτερη ποικιλομορφία από οπουδήποτε αλλού στο κόσμο (Bowden, 2007), κάτι που είναι εμφανές από τον αριθμό των ομιλούμενων γλωσσών (1000 γλώσσες που αποτελούν το 1/6 των συνολικών γλωσσών του κόσμου). Επίσης, η θρησκεία δείχνει μια περίπλοκη οντολογία, κοσμοθεωρία και μεταφυσική (wikipedia.org). Οι ξένες άμεσες επενδύσεις στην Αφρική έχουν αυξηθεί κατά 146% σε ένα χρόνο τα τελευταία 22 χρόνια φτάνοντας τα 36 δισεκατομμύρια δολάρια το 2007, ενώ το εμπόριο μεταξύ της Αφρικής και του υπόλοιπου κόσμου αυξάνεται σταθερά.

Έναν αιώνα πριν οι ευρωπαϊκοί και αφρικανικοί πολιτισμοί ήταν αλληλοσυγκρουόμενοι και αντιμαχόμενοι. Οι άσπροι διέφεραν από τους μαύρους, και οι ισχυροί από τους αδύναμους. Οι Ευρωπαίοι διέφεραν από τους Αφρικανούς στη γλώσσα, στη θρησκεία, στο οικονομικό σύστημα και στις προοπτικές για το μέλλον. Στις συγκρούσεις και κατακτήσεις εκείνης της εποχής είχε λησμονηθεί το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι και οι Αφρικανοί είχαν κάνει εμπόριο, και δουλειές μαζί για χιλιάδες χρόνια στην αφρικανική ακτή. Οι Ευρωπαίοι κατακτητές, καθώς και πολλοί Αφρικανοί, έβλεπαν μόνο δυο εναλλακτικές. Είτε οι Αφρικανοί θα διατηρούσαν τους παλιούς τους τρόπους αλλά θα παρέμεναν αδύναμοι και υπό την αίγλη της Ευρώπης, είτε θα παραδίδονταν και θα αφομοιώνονταν στους τρόπους της Ευρώπης. Στην πραγματικότητα, τίποτα από τα δυο δεν έγινε. Μέσω των συγκρούσεων εμφανίστηκε μια νέα πολιτισμική σύνθεση. Οι δυο παραδόσεις έδεσαν και προσαρμόστηκαν η μία στις πιέσεις της άλλης.

Συνοπτικά, η ιστορία της Υποσαχάριας Αφρικής ξεκινάει με την Ευρωπαϊκή κατάκτηση, που έγινε σε δυο στάδια. Τη δεκαετία του 1880 είχαμε τον διπλωματικό διαμελισμό της Αφρικής, στον οποίο οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, μετά από αγώνες για συλλογή συμφωνιών, στρατιωτικών αντιπαραθέσεων και μακρόχρονων διαπραγματεύσεων, συμφώνησαν στο πώς να χωρίσουν την αφρικανική ήπειρο μεταξύ τους. Η πραγματική κατάκτηση της Αφρικής (η φυσική υποδούλωση των κατοίκων) δεν ολοκληρώθηκε μέχρι το τέλος του 20^{ου} αιώνα. Τα πολιτικά συστήματα άλλαξαν ραγδαία. Ο ευρωπαϊκός νόμος που εφαρμόστηκε πάνω από μισό αιώνα έφερε ένα ομοιόμορφο σύστημα διακυβέρνησης, αλλά ήταν εντελώς αυταρχικό, μην προσφέροντας στους Αφρικανούς σχεδόν καμία εξουσία στην κυβέρνηση. Η επιστροφή της αφρικανικής κυβέρνησης το 1960 αναζωπύρωσε τις ελπίδες για ελευθερία και δημοκρατία, αλλά αυτές οι ελπίδες αντιμετώπισαν πολλές απογοητεύσεις. Ο νέο-αποικισμός (η συνέχιση των ευρωπαϊκών δυνάμεων επί της αφρικανικής ηπείρου ακόμα και μετά την πολιτική τους ανεξαρτησία) αναγνωρίστηκε ως πρόβλημα μετά την ανεξαρτησία. Και η αυταρχικότητα (συνήθως μέσω στρατιωτικής κυβέρνησης, αλλά και πολιτικών αρχηγών) επέστρεψε για να στοιχειώσει πολλές αφρικανικές χώρες.

Οι πολιτικές αλλαγές στην σύγχρονη Αφρική, αν και εντυπωσιακές, ξεπεράστηκαν από τη φυσική μεταβολή της Αφρικής που έγινε τον τελευταίο αιώνα. Οι Αφρικανοί πλέον ταξιδεύουν όχι μόνο με τα πόδια αλλά με αυτοκίνητα, και αεροπλάνα, εμπορεύονται αγαθά με πλοία και φορτηγά. Το ράδιο φτάνει παντού και τα περισσότερα εργαλεία είναι πλέον μηχανικά.

Η κοινωνική ζωή των Αφρικανών έχει αλλάξει σχεδόν σε τόσο μεγάλο βαθμό όσο και οι φυσικές συνθήκες. Οι αφρικανικές οικογένειες παραμένουν δυνατές, αν και πλέον είναι διαφορετικά δομημένες εξαιτίας της αύξησης των πόλεων και της ανάπτυξης των οικονομικών δομών και των νέων κοινωνικών τάξεων. Οι αγρότες παραμένουν η μεγαλύτερη κοινωνική τάξη της Αφρικής, όμως σταδιακά μειώνονται λόγω της εμφάνισης της εργατικής τάξης, της αύξησης του αριθμού των μικρών ιδιοκτητών, της διαμόρφωσης μιας μεγάλης γραφειοκρατίας, και της ανάπτυξης μιας μικρής αλλά ισχυρής καπιταλιστικής ελίτ.

Εφόσον άλλαξε η εγχώρια οικονομία, άλλαξε και η φύση των αφρικανικών δεσμών με την παγκόσμια οικονομία. Η αφρικανική οικονομία κυριαρχείται πολύ περισσότερο σήμερα από παγκόσμιες δυνάμεις από ότι έναν αιώνα πριν. Η σχέση της Αφρικής με την παγκόσμια οικονομία έχει μεταβληθεί από μια μερκαντιλιστική σχέση

(όπου οι Αφρικανοί πουλούσαν σκλάβους στους Ευρωπαίους ως εργάτες) σε μια βιομηχανική καπιταλιστική σχέση (όπου οι Αφρικανοί πουλάνε την εργασία τους στους καπιταλιστές Ευρωπαίους και Αφρικανούς).

Οι μεγαλύτερες αλλαγές όμως έγιναν στην περιοχή του πολιτισμού. Οι περισσότεροι Αφρικανοί είναι τώρα χριστιανοί ή μουσουλμάνοι, όπου έναν αιώνα πριν δεν ήταν τίποτα από τα δυο. Η φιλοσοφία της Αφρικής, αρχικά απομονωμένη και έπειτα πλημμυρισμένη και ηττημένη από τον αποικισμό, εμφανίστηκε προσφάτως να διεκδικεί την αξία του αφρικανικού πολιτισμού με νέους και πειστικούς όρους. Η αφρικάνικη μουσική, τέχνη, και λογοτεχνία έχουν επεκταθεί σε νέες μορφές: ηλεκτρικές κιθάρες, ξυλόφωνα, ζωγραφική, γλυπτική, μυθιστορήματα στα γαλλικά, ποίηση.

Παρόλα αυτά η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής αποτελεί τη πιο φτωχή περιοχή του κόσμου, καθώς ακόμα και μετά από 40 χρόνια ανεξαρτησίας από τους Ευρωπαίους αποίκους, υποφέρει από οικονομική κακοδιαχείριση, διαφθορά της τοπικής κυβέρνησης, από τις επιδράσεις του αποικισμού, από τη σκλαβιά, από την τοπική διαφθορά, τις σοσιαλιστικές οικονομικές πολιτικές και από εμφύλιες-εθνικές διαμάχες. Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου. Ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης των 48 χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής ανά μονάδα κεφαλαίου ΑΕΠ για τη περίοδο 35 χρόνων μετά το 1965 είναι 0,62%, ενώ για μετά τη δεκαετία του 1990 είναι απλά 0,10%. Αυτό δείχνει ότι οι περισσότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής στη πραγματικότητα υποφέρουν από αρνητική ανάπτυξη μέχρι προσφάτως (Kim & Kim, 2002).

Ο πληθυσμός της περιοχής ήταν 800 εκατομμύρια το 2007, και υπολογίζεται ότι θα φτάσει σχεδόν το 1,5 δισεκατομμύριο το 2050 (World Population Prospects, 2006). Ο αριθμός των πολύ φτωχών ανθρώπων στην περιοχή έχει σχεδόν διπλασιαστεί από το 1981 σε 313 εκατομμύρια ανθρώπους το 2001. Καθώς αυξήθηκε ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε σοβαρή φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική, αυτοί οι άνθρωποι έγιναν ακόμα πιο φτωχοί. Το μέσο εισόδημα αυτών που ζουν με λιγότερο από 1 δολάριο την ημέρα έπεσε από 64 σεντς το 1981 σε 60 σεντς το 2001.

Οι χώρες αυτές κατείχαν επίσης 40 από τα 50 πιο υψηλά επίπεδα θνησιμότητας το 2008 (CIA Factbook). Το προσδόκιμο ζωής τους, το επίπεδο υποσιτισμού τους, η βρεφική θνησιμότητα και οι μολύνσεις από τον ιό του AIDS είναι σε δραματικά επίπεδα. Πολλές κυβερνήσεις της Υποσαχάριας Αφρικής αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν στην ανακούφιση των επιδράσεων της

πανδημίας του AIDS. Το 2006 η πλειοψηφία των χωρών της περιοχής είχε μέση ηλικία λιγότερο από 20 χρόνια, ενώ το προσδόκιμο ζωής σε 25 από τις 46 χώρες είναι κάτω των 50 χρονών. Αυτό οφείλεται στην φτωχή πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, στα χαμηλά επίπεδα διαβίωσης, στις συγκρούσεις, αλλά κυρίως στην επίδραση της πανδημίας του AIDS. Δύο εκατομμύρια άνθρωποι είχαν πεθάνει από AIDS στην Υποσαχάρια Αφρική μέχρι το 2005 και ο αριθμός ακόμα αυξάνεται (newworldencyclopedia.org). Από τα 3 εκατομμύρια ανθρώπους παγκοσμίως που πέθαναν από AIDS το 2004, το 70% ήταν στην Αφρική (libraryindex.com). Το AIDS έχει καταστροφικές συνέπειες στο πληθυσμό της περιοχής, αφήνοντας εκατομμύρια ορφανά και μειώνοντας τις πιθανότητες για μελλοντική ανάπτυξη. Ενώ το AIDS είναι αναμφισβήτητο ο πιο σοβαρός παράγοντας που συμβάλλει στο χαμηλό προσδόκιμο ζωής της Αφρικής, εντούτοις δεν είναι η μόνη ασθένεια που προσβάλλει εκατομμύρια Αφρικάνους και απειλεί την οικονομική σταθερότητα της ηπείρου. Μια ασθένεια που μπορεί να προληφθεί είναι και αιτία και αποτέλεσμα της φτώχειας. Ανίκανες να αντέξουν οικονομικά την πρόληψη, οι οικογένειες συχνά χάνουν τα μέλη τους εξαιτίας αυτών των ασθενειών, κάτι που τις οδηγεί σε ακόμα μεγαλύτερη φτώχεια.

Επιπρόσθετα, οι βίαιες συγκρούσεις-διαμάχες έχουν κάνει την Αφρική ένα από τα πιο επικίνδυνα μέρη του κόσμου. Οι πόλεμοι που έχουν γίνει απλή συνήθεια της ζωής των Αφρικανών σε πολλές χώρες οδηγούν σε υποσιτισμό και ξεσπάσματα των ασθενειών, που κάποιες φορές σκοτώνουν περισσότερους ανθρώπους από την ίδια τη βία. Η ελονοσία, μια πολύ μεταδοτική αλλά ικανή να προληφθεί ασθένεια που μεταδίδεται μέσω των τροπικών περιοχών από τα κουνούπια, είναι ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η ελονοσία κοστίζει στην Αφρική σχεδόν 12 δις δολάρια κάθε χρόνο σε χαμένο ΑΕΠ και 40% των δημόσιων εξόδων για την υγεία (libraryindex.com). Στην περίπτωση της Υποσαχάριας Αφρικής, η ασθένεια είχε σημαντική επίδραση και στην συμμετοχή του εργατικού δυναμικού και στην πρόσβαση στην εκπαίδευση. Τα παιδιά που υποφέρουν από επαναλαμβανόμενες ασθένειες συχνά αναπτύσσουν μόνιμες νευρολογικές ζημιές που διακόπτουν την εκπαίδευση τους και εμποδίζουν την ικανότητα τους να συμμετέχουν ενεργά στο εργατικό δυναμικό ως ενήλικοι. Εκτός από τις φανερές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι φτωχές οικογένειες που δεν μπορούν οικονομικά να παρέχουν θεραπεία ή πρόληψη στα μέλη τους, υπάρχουν και ευρύτερες επιδράσεις των επιδημιών που συμπεριλαμβάνουν τα εμπόδια στις αγορές και τον τουρισμό, καθώς οι έμποροι και

ενδεχόμενα και οι τουρίστες αποφεύγουν περιοχές με υψηλά ποσοστά μολυσματικών ασθενειών.

Σύμφωνα με την αναφορά των ΗΠΑ για τους αναπτυξιακούς στόχους το 2005, το 42% των παιδιών στην Υποσαχάρια Αφρική δεν πήγε στο σχολείο το 2001. Τα παιδιά στην Υποσαχάρια Αφρική καταναλώνουν κατά μέσο όρο 7,8 χρόνια στο σχολείο (σε αντίθεση με τις αναπτυγμένες χώρες που χρειάζονται 12 χρόνια), ενώ από αυτά που εγγράφονται στο σχολείο λιγότερα από το 60% ολοκληρώνουν την εκπαίδευση τους (libraryindex.com). Η κυριαρχία των ασθενειών, κυρίως του AIDS, αποτελεί βαρύ τίμημα στα παιδιά της Υποσαχάριας Αφρικής. Εκτός από τα παιδιά που πρέπει να παρατήσουν το σχολείο επειδή υποφέρουν από ασθένειες όπως το AIDS ή η ελονοσία, πολλά άλλα επηρεάζονται έμμεσα: το 1999 σχεδόν 1 εκατομμύριο παιδιά στην Υποσαχάρια Αφρική έχασαν τους δασκάλους τους εξαιτίας του AIDS (libraryindex.com). Επίσης, τα παιδιά των οποίων οι γονείς αρρωσταίνουν ή πεθαίνουν από τέτοιες ασθένειες συνήθως αφήνουν το σχολείο, είτε για να φροντίσουν τους αρρώστους είτε για να πιάσουν δουλειά ώστε να υποστηρίξουν την οικογένεια. Σε ευρύτερο επίπεδο, το αφρικανικό εκπαιδευτικό σύστημα συνολικά υποφέρει από έλλειψη χρηματοδότησης εξαιτίας της σπατάλης χρημάτων και ανθρώπινων πόρων από το AIDS. Οι εκτεταμένες στρατιωτικές συγκρούσεις σε πολλές χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής κάνουν επίσης σχεδόν αδύνατο για τα παιδιά να παρακολουθήσουν το σχολείο. Δεκαετίες πολιτικών, οικονομικών, και κοινωνικών αναταραχών έχουν αποδεκατίσει τον εκπαιδευτικό τομέα στην ήπειρο. Σχολεία έχουν καταστραφεί, μαθητές και δάσκαλοι έχουν σκοτωθεί, εκπαιδευτικό υλικό και παροχές είναι σχεδόν ανύπαρκτα. Στην Υποσαχάρια Αφρική τα ποσοστά ενήλικου αναλφαβητισμού κυμαίνονται από 40% σε κάποιες χώρες μέχρι 90% σε κάποιες άλλες. Χώρες με υψηλά ποσοστά φτώχειας έχουν αντίστοιχα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού. Ομοίως, όσο πιο μεγάλος είναι ο αγροτικός πληθυσμός μιας χώρας τόσο πιο υψηλό είναι το ποσοστό αναλφαβητισμού της.

Χιλιάδες εκατομμύρια άνθρωποι θα παραμένουν παγιδευμένοι στη φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική, όπου η φτωχές υπηρεσίες υγείας και η έλλειψη εκπαίδευσης στερούν από τους ανθρώπους τη παραγωγική απασχόληση, οι περιβαλλοντικοί πόροι έχουν εξαντληθεί ή σπαταληθεί, και η διαφθορά, οι συγκρούσεις και η κακοδιαχείριση σπαταλούν τους δημόσιους πόρους και αποθαρρύνουν τις ιδιωτικές επενδύσεις. Η Υποσαχάρια Αφρική είναι το σπίτι συγκέντρωσης πάνω από τα $\frac{3}{4}$ των πολύ φτωχών ανθρώπων του κόσμου. Οι αντίθετες

εμπειρίες ανάπτυξης της Ασίας και της Υποσαχάριας Αφρικής θέτουν σε αμφισβήτηση τις υποθέσεις των οικονομικών μοντέλων ανάπτυξης που προβλέπουν σύγκλιση ανάπτυξης και μείωση της φτώχειας. Η σοβαρότητα της φτώχειας στην Υποσαχάρια Αφρική και η περιορισμένη έως μηδαμινή πρόοδος επί της μείωσης της δείχνουν ότι οι πιο φτωχοί άνθρωποι εκεί, συμπεριλαμβάνοντας αυτούς που είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι, αυτούς που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές με περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγεία, αυτούς με λίγα περιουσιακά στοιχεία καθώς και τους άπορους, θα παγιδευτούν στη φτώχεια για μεγάλο χρονικό διάστημα, εάν δεν γίνει κάτι να αλλάξει την κατάσταση.

2.2 Η ιστορική κληρονομιά – Το αποικιακό κληροδότημα

A) Η προ-αποικιακή κατάσταση

Ο 15^{ος} αιώνας ήταν μάρτυρας των πρώτων σημαντικών επαφών μεταξύ των κοινωνιών της Υποσαχάριας Αφρικής και των μερκαντιλιστικών ευρωπαϊκών εθνών, που ήταν πεπρωμένο τους να αφήσουν το αποικιακό τους αποτύπωμα στην Αφρική. Η μεγάλη πλειονότητα των Αφρικανών ήταν αγρότες. Οι κυβερνήτες πολλές φορές αποσπούσαν δύναμη και κέρδος από τον έλεγχο τους για μακριές περιόδους ανταλλαγών. Άλλες φορές η κρατική δύναμη βασιζόταν περισσότερο στη προστασία που πρόσφεραν στα υποκείμενα τους, στις χάρες και σε μια ποικιλία θρησκευτικών, νομικών και πολιτικών υπηρεσιών. Αντιθέτως, το εμπόριο δεν απαιτούσε πάντα ισχυρά κρατικά συστήματα. Οι κοινωνίες της Υποσαχάριας Αφρικής ελλείπονταν τεχνολογικής προόδου, κάτι που αποτελούσε σοβαρό μειονέκτημα στις συγκρούσεις τους με τους Ευρωπαίους κατακτητές τους (Goody, 1971).

Τη δεκαετία του 1880 το ευρωπαϊκό ενδιαφέρον για την ήπειρο αυξήθηκε ραγδαία, καθώς η Υποσαχάρια Αφρική ήταν πόλος έλξης των Ευρωπαίων για οικονομικούς και φυλετικούς λόγους. Στη διάσκεψη του Βερολίνου το 1884-1885 η Αφρική διαμελίστηκε μεταξύ των κύριων δυνάμεων της Ευρώπης, ρυθμίζοντας τον ευρωπαϊκό αποικισμό και το εμπόριο της περιοχής. Η εισβολή των Ευρωπαίων μερκαντιστών στην Αφρική τον 15^ο αιώνα είχε προφανείς συνέπειες (Acharya, 1981): πρώτον, το υπάρχον εμπόριο δια ξηράς σταδιακά αντικαταστάθηκε από το ευρωπαϊκό εμπόριο διά θαλάσσης. Έτσι, ενδυναμώθηκαν οι οικονομικές σχέσεις Αφρικής και Ευρώπης, ενώ ταυτόχρονα αποδυνάμωσαν οι ενδο-αφρικανικοί οικονομικοί δεσμοί (Rodney, 1972). Δεύτερον, κατά τη διάρκεια του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, η αυξανόμενη εισροή ευρωπαϊκών βιομηχανιών εκτόπισε την αγορά των τοπικών αφρικανικών αγορών. Η

πιο σημαντική συνέπεια του ευρωπαϊκού μερκαντιλισμού ήταν η μαζική ώθηση που έδωσε στο εμπόριο σκλάβων. Επίσης, κάθε πλεονέκτημα που είχε η Αφρική από τις επαφές της με τον υπόλοιπο κόσμο (εκμάθηση κάποιων δεξιοτήτων, εισαγωγή νέων τροφίμων) αντισταθμιζόταν από την μετατροπή του εμπορίου σκλάβων σε αναρχία. Αυτή η επέκταση του εμπορίου σκλάβων καθυστέρησε την εξέλιξη της εργασίας και του μισθού των Αφρικανών καθώς και τις τεχνολογικές καινοτομίες. Η τελευταία συνέπεια της εισβολής της Ευρώπης το 15^ο αιώνα στην Αφρική ήταν ότι οδήγησε σιγά-σιγά στην επέκταση της ευρωπαϊκής στρατιωτικής και πολιτικής κυριαρχίας στην ήπειρο, που μεσουράνησε τη δεκαετία του 1880, όταν η ήπειρος ήταν υπό τον έλεγχο των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Αν και ο όγκος του εμπορίου αυξήθηκε σταδιακά μετά τον 15^ο αιώνα, η ευρωπαϊκή εμπλοκή στην Υποσαχάρια Αφρική μέχρι τη δεκαετία του 1870 παρέμεινε περιορισμένη στις περιφέρειες.

Στην Αφρική, μια ήπειρος με άφθονους φυσικούς πόρους όπως χρυσό, πετρέλαιο, και διαμάντια, το εμπόριο σκλάβων διήρκησε για αιώνες, διασκορπίζοντας εκατομμύρια Αφρικανούς σε όλο τον κόσμο. Ακόμα και μετά τη κατάργηση της δουλείας και του αποικιακού συστήματος, η ήπειρος αυτή συνέχισε να μαστίζεται από πολέμους και χρόνια φτώχεια. Οι αποικίες ήθελαν να ελέγχουν ευκολότερα τους Αφρικανούς στρέφοντάς τους ενάντια μεταξύ τους, αναζωπυρώνοντας παλιές διαμάχες και δημιουργώντας εθνικές συγκρούσεις, που αργότερα επεκτάθηκαν σε πολέμους και γενοκτονίες.

B) Η επίδραση του αποικισμού (1890-1960)

Τα πρώτα χρόνια του αποικιακού νόμου χαρακτηρίστηκαν από ένα μείγμα βάρβαρης εφαρμογής της εξουσίας και ίδρυσης της υποδομής των σύγχρονων οικονομικών κρατών. Από την άλλη πλευρά, ο αποικιακός νόμος σταμάτησε το δουλεμπόριο. Και πράγματι φτιάχτηκαν δρόμοι και σιδηροδρομικές γραμμές, αν και συνήθως για στρατηγικούς σκοπούς. Εντούτοις, υπήρξαν αρνητικές συνέπειες με την έννοια της γρήγορης εξάπλωσης μολυσματικών ασθενειών. Έγινε κάποια αρχή με την ίδρυση υπηρεσιών δημόσιας υγείας με σκοπό τον έλεγχο των επιδράσεων των ασθενειών αυτών. Χτίστηκαν σχολεία αλλά πάνω από όλα, μόλις σταμάτησαν οι συγκρούσεις με τις αποικίες το σύστημα παρείχε την ελάχιστη δημόσια ασφάλεια που είναι αναγκαία για οικονομική ανάπτυξη.

Κατά την εποχή του 2^{ου} Παγκόσμιου Πολέμου ο αποικιακός σχεδιασμός διαμορφώθηκε αποτελεσματικά ως αποτέλεσμα ενός μείγματος προσπαθειών από τις

τοπικές εξουσίες να εκφράσουν τις ανάγκες τους με πιο σαφή τρόπο, και από τις μητροπολιτικές δυνάμεις να ενσωματώσουν το κεφάλαιο τους για υπερπόντια εδάφη με τα δικά τους εθνικά σχέδια. Αυτό ίσχυε κυρίως για τις γαλλικές αποικίες και λιγότερο για τις βρετανικές. Επιπλέον, η οικονομική βοήθεια στις γαλλικές αποικίες είχε σχεδόν πάντα τη μορφή δωρεάς και ημι-δωρεάς, ενώ τα δάνεια κυρίως με ευνοϊκούς όρους ήταν ο κανόνας για τις βρετανικές αποικίες. Οι επενδύσεις προσανατολίζονταν κυρίως στις υποδομές (εθνικούς δρόμους και λιμάνια). Ταυτόχρονα, η ευημερία των Αφρικανών εντάχθηκε περισσότερο στα ενδιαφέροντα των αποικιακών πολιτικών. Αυξήθηκαν οι επενδύσεις στον αγροτικό τομέα, ενώ έγιναν επιτυχημένες προσπάθειες οργάνωσης των Αφρικανών αγροτών σε επίπεδο χωριού.

Η εποχή μετά τον 2^ο Παγκόσμιο πόλεμο ήταν επίσης εντάσεως επί της κρατικής παρέμβασης στο εμπόριο και την οικονομία. Αυξήθηκαν οι άδειες, οι έλεγχοι, τα σύνορα του μάρκετινγκ. Υπήρξε επίσης μια πιο ουσιαστικά εφαρμογή των ιμπεριαλιστικών προτιμήσεων, κυρίως στη γαλλόφωνη Αφρική. Αυτό οδήγησε σε διακανονισμούς εμπορίου που ήταν ευνοϊκοί ιδιαίτερα για τις εξαγωγές από τη μητρόπολη με την έννοια των φόρων καθώς και για τις αποικίες με την έννοια των σταθερών τιμών και των εξασφαλισμένων αγορών για τα προϊόντα τους. Το σύστημα τελικά απαίτησε κάποιες επίπονες σταδιακές μεταρρυθμίσεις σύμφωνες με τις συνθήκες της παγκόσμιας αγοράς τα πρώτα χρόνια μετά την ανεξαρτησία. Είχε όμως και ευνοϊκές μακροχρόνιες συνέπειες, ιδιαίτερα στις πρώην γαλλικές αποικίες, με την έννοια των τοπικών κοινών αγορών και κοινών διακανονισμών νομισμάτων που ήταν απαραίτητες για τη διευκόλυνση της κίνησης των αγαθών και των ανθρώπων και για την ελαχιστοποίηση των προβλημάτων ισοζυγίου μεταξύ των μελών που είχαν προσκολληθεί στην γαλλόφωνη Αφρική.

Γ) Αρχικές συνθήκες κατά την ανεξαρτησία

Μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Αφρικανοί προσπαθούσαν να κερδίσουν ανεξαρτησία των κρατών τους, εν μέρει ως μέσο για να επιτύχουν ισότητα, εκσυγχρονισμό, και οικονομική ανάπτυξη που θα τους ωφελούσε. Έτσι, οι περισσότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής κέρδισαν πολιτική ανεξαρτησία στα τέλη της δεκαετίας του 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η πλειοψηφία αυτών των χωρών είχε σχετικά μεγάλη έκταση γης σχετικά με τον πληθυσμό τους. Εντούτοις, η ποιότητα της γης ήταν σχετικά φτωχή εξαιτίας των αλληλεπιδράσεων

τοπογραφίας και κλίματος (βροχές, τροπική ζέστη που ευνοούσε την αναπαραγωγή βακτηρίων, εντόμων και φυτών, προβλήματα ελέγχου των αγριόχορτων). Το τροπικό κλίμα της Υποσαχάριας Αφρικής επίσης περιορίζει και την ανθρώπινη προσπάθεια (κόπωση, ατονία, απώλεια διανοητικής πρωτοβουλίας, παρασιτικές και μεταδοτικές ασθένειες).

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και του Ανατολικού μπλοκ, τα κράτη που είχαν ακολουθήσει το σοσιαλιστικό μοντέλο ανάπτυξης, υιοθέτησαν μεταρρυθμίσεις για να απελευθερώσουν τις οικονομίες τους. Τα κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής απελευθέρωσαν τις πολιτικές τους διαδικασίες, επιτρέποντας την οργάνωση κομμάτων και μεγαλύτερη ελευθερία του τύπου. Δυστυχώς η πτώση των αποικιακών κυβερνήσεων δεν σήμαινε μια απλή κοινωνία για τους ιθαγενείς Αφρικανούς. Η άνοδος των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης ως παγκόσμιες δυνάμεις οδήγησε σε μια κατάσταση «νεοαποικιασμού», όπου τα δυο έθνη προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν συμμάχους κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Και οι δυο κυβερνήσεις συνωμότησαν με την πολιτική κλίκα των Αφρικανών που δεν είχαν συμφέρον να δημιουργήσουν υγιείς κοινωνίες. Οι ΗΠΑ είχαν μεγαλύτερη επιτυχία στη δημιουργία συμμάχων από τη Σοβιετική Ένωση, βοηθώντας στη πτώση των αφρικανικών κυβερνήσεων που βασιζόνταν σε κομμουνιστικές αρχές. Ακόμα και μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, η ήπειρος μαστιζόταν από τη βία μεταξύ των εθνικών της ομάδων (γενοκτονία στη Ρουάντα το 1994, βία στο Κονγκό (πρώην Ζαΐρ), εμφύλιος πόλεμος στο Σουδάν το 1955, αναρχία στη Σομαλία, εντάσεις στην Ερυθραία και στην Αιθιοπία και εξεγέρσεις σε πολλές άλλες χώρες). Όλες αυτές οι συγκρούσεις οδήγησαν σε εξάντληση των ανθρώπινων, οικονομικών και φυσικών πόρων, εξασθένηση των κοινωνιών και επιδείνωση της φτώχειας των χωρών αυτών.

Για τις περισσότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής το αποικιακό κληροδότημα των εκπαιδευμένων ιθαγενών ήταν πραγματικά πολύ μικρό. Η ραγδαία ανάπτυξη υπηρεσιών εκπαίδευσης μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο εξασφάλισε πιο υψηλά ποσοστά εγγραφής των παιδιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 (Acharya, 1981). Όμως, ο ιθαγενής πληθυσμός των νέων ανεξάρτητων αφρικανικών κρατών είχε πολύ περιορισμένο επιχειρηματικό κληροδότημα από τις αποικίες. Η αφρικανική συμμετοχή στις βιομηχανίες ήταν σχεδόν ανύπαρκτη.

Μετά την ανεξαρτησία σχεδόν όλες οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής ήταν μικρές ανοιχτές οικονομίες με το ξένο εμπόριο να φτάνει το 20% του ΑΕΠ τους. Το

εξαγωγικό εμπόριο χαρακτηρίστηκε από μεγάλη εξάρτηση από τα λίγα βασικά αγαθά. Η γεωργία ήταν ο κυρίαρχος τομέας, υπολογιζόμενος στο 40-60% του ΑΕΠ, παρέχοντας μέσα επιβίωσης στη πλειοψηφία του πληθυσμού. Οι σύγχρονες υποδομές των σιδηροδρομικών γραμμών, των δρόμων, των τραπεζών, των υπηρεσιών νερού και των εμπορικών δικτύων στήριζαν και παρείχαν τους δεσμούς μεταξύ της παραγωγικής οικονομίας και των πρώην μητροπολιτικών κρατών που αντάλλαζαν τα προϊόντα που παρήγαγαν με βιομηχανοποιημένα και καταναλωτικά αγαθά αναγκαία για τη διατήρηση και επέκταση της τοπικής αγοράς. Ο αποικιακός νόμος εκτός από τις φυσικές υποδομές και τους εμπορικούς/οικονομικούς δεσμούς που παρείχε, κληροδότησε και δυο άλλα χαρακτηριστικά που αποδείχθηκαν πολύ σημαντικά για την επερχόμενη ανάπτυξη: πρώτον, οι αποικίες δεσπόζουν στην οικονομική ζωή αυτών των κρατών με την έννοια των δραστηριοτήτων που έλεγχαν μέσω της νομοθεσίας και της διαχείρισης. Δεύτερον, τα μεσαία και ανώτερα επίπεδα μισθών και μισθολογικών κλιμακίων του αποικιακού δημόσιου τομέα σχεδιάστηκαν για να διευκολύνουν τη στρατολόγηση από τις αποικίες και επομένως τέθηκαν σύμφωνα με τις επικρατούσες κλίμακες μισθών σε αυτές τις χώρες, και άρα δεν έφτιαξαν μια λογική σχέση του μέσου επιπέδου ζωής των αφρικανικών κρατών.

Ίσως το πιο ισχυρό και πιο μακροχρόνιο θεσμικό κληροδότημα του αποικισμού να ήταν η ιδέα και οι πρακτικές ενός εθνικού κράτους που θα υπερέβαινε τους εθνικούς και συγγενικούς δεσμούς. Αυτό δείχνει ότι ο αποικιακός νόμος οδήγησε στην κρυστάλλωση των εθνικών αισθημάτων και των πολιτικών κομμάτων. Επίσης δείχνει ότι τα γεωγραφικά σύνορα των κρατών της Υποσαχάριας Αφρικής ήταν συνήθως ατύχημα της αποικιακής ιστορίας, και όχι σύμφωνα με τις τοπικές πολιτισμικές και γλωσσικές οριοθετήσεις (Acharya, 1981). Η εθνικότητα ήρθε στην Αφρική πολύ γρήγορα και δημιούργησε φοβερές νέες προκλήσεις πέραν των παραδοσιακών πεποιθήσεων, που έτειναν να είναι περιορισμένες στις συγγενικές ομάδες. Αυτό είχε σημαντικές συνέπειες για τη λειτουργία των σύγχρονων οικονομικών θεσμών, όπως δωροδοκίες και διαφθορά. Ο αποικιακός νόμος δεν άφησε πίσω του μόνο μεγάλους νέους μηχανισμούς των σύγχρονων κρατών, αλλά επίσης ένα κληροδότημα (κυρίως από τις τελευταίες 2 δεκαετίες του ιμπεριαλιστικού νόμου) δημόσιας παρέμβασης για την επίλυση των προβλημάτων του πληθυσμού. Έτσι, ο αποικισμός άφησε ένα σύνδρομο εξάρτησης από το κράτος σχετικά με τις ελεύθερες επιχορηγούμενες υπηρεσίες, όπως τα σχολεία, τα νοσοκομεία, το νερό, την αποχέτευση, τους δρόμους, το φως. Ενώ αυτά τα δημόσια οφέλη περιορίστηκαν

κυρίως στις αστικές κοινωνίες κατά τη διάρκεια της εποχής του αποικισμού, μετά την ανεξαρτησία εξαπλώθηκαν ευρύτερα και στον αγροτικό πληθυσμό.

Έχουν προταθεί πολλές εξηγήσεις για αυτή τη τραγωδία υπανάπτυξης των χωρών αυτών. Μεταξύ άλλων παραγόντων, συχνά αναφέρονται ως σημαντικά εμπόδια ενάντια στην οικονομική ευημερία των χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής το μολυσμένο περιβάλλον που είναι μοναδικό στην Αφρική, όπως τροπικός καιρός, χαμηλή ποιότητα εδάφους, χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, υπερβολικά πολλές μικρές χώρες που είναι κληροδότημα της αποικιακής εποχής, και υψηλή αστάθεια των τιμών στα βασικά τους προϊόντα. Επίσης σημαντικοί παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη της περιοχής περιλαμβάνουν τις αποτυχίες συντονισμού των πολιτικών, την έλλειψη κρατικής διακυβέρνησης και δημοκρατίας των πολιτικών τους συστημάτων, και την αναποτελεσματικότητα και διαφθορά της γραφειοκρατίας. Εντούτοις, όλο και πιο πολύ γίνεται φανερό ότι η κύρια αιτία της αργής ανάπτυξης των οικονομιών της Υποσαχάριας Αφρικής είναι η μεγάλη εθνο-γλωσσική ποικιλία (Kim & Kim, 2002) που υπάρχει στην Αφρική υπό την έννοια της ανάπτυξης και των θεσμών, δηλαδή το εάν οι αφρικανικές ποικιλίες στις φυλές, στη γλώσσα και/ή στη θρησκεία έχουν μοναδικά χαρακτηριστικά σε σύγκριση με άλλες περιοχές σε όρους ανάπτυξης και προόδου των εθνών. Στην επόμενη ενότητα θα εστιάσουμε σε αυτές τις θεσμικές εξηγήσεις για την φτώχεια της Υποσαχάριας Αφρικής.

2.3 Αιτίες φτώχειας και υπανάπτυξης της Υποσαχάριας Αφρικής

Το πρόβλημα της φτώχειας καθώς και της μείωσης της παραμένει ένα από τα πιο πιεστικά διλήμματα στις συζητήσεις διεθνούς ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα δύο ζητήματα είναι που απασχολούν περισσότερο: τι είναι αυτό που κάνει την περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής την πιο φτωχή περιοχή του κόσμου και τι μπορεί να γίνει για να δημιουργηθεί διατηρήσιμη οικονομική ανάπτυξη ώστε να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα. Το μοναδικό πολιτικό και θεσμικό περιβάλλον της Υποσαχάριας Αφρικής (όπου οι άτυποι θεσμοί μετράνε εξίσου ή και περισσότερο από τους τυπικούς, όπου η πολιτική κυριαρχείται από άτυπες, πατρογονικές σχέσεις) δεν σημαίνει ότι έχει κολλήσει σε μια αέναη παγίδα φτώχειας (Handley et al., 2009). Είναι όμως σημαντικό να κατανοήσουμε το λόγο που αυτά τα κράτη παραμένουν τόσο φτωχά, παρόλη την τεράστια οικονομική βοήθεια που δέχονται εδώ και πολλά χρόνια και να το λάβουμε υπόψη στην προσπάθειά μας να αντιμετωπίσουμε τα προβλήματά τους.

Υπάρχει επίσης ελπίδα μέσω των αφρικανικών πρωτοβουλιών να ενισχυθούν τα κίνητρα αλλαγής της συμπεριφοράς των τοπικών ελίτ ώστε να προωθήσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις που θα υποστηρίξουν την ανάπτυξη. Αν και αναμφίβολα οι δωρητές θα έχουν για αρκετό καιρό ακόμα κεντρικό ρόλο στις στρατηγικές μείωσης της φτώχειας στην Υποσαχάρια Αφρική, εντούτοις γίνεται πρόσφατα προσπάθεια να τεθούν οι αφρικανικές κυβερνήσεις, οι άνθρωποι τους και ιδιαίτερα οι φτωχοί στο κέντρο της μείωσης της φτώχειας και στις ατζέντες ανάπτυξης.

Σε αυτήν την ενότητα θα αναφέρουμε τις βασικές αιτίες που οδηγούν και διατηρούν στη φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική, διακρίνοντας τις σε δυο μεγάλες κατηγορίες (*βλέπε Πίνακα 1 του Παραρτήματος*), τις κοινωνικοοικονομικές αιτίες (κίνδυνος και τρωτότητα, χαμηλές ικανότητες, ανισότητα, κοινωνικός αποκλεισμός, περιορισμένες ευκαιρίες και μέσα επιβίωσης) και τις πολιτικοοικονομικές αιτίες (η φτώχεια παραμένει λόγω των κοινωνικά φτωχών τους κυβερνήσεων που δυσκολεύουν τη δημιουργία συνθηκών για ανάπτυξη και τη δημιουργία θεσμών που θα επίλυαν τα προβλήματα).

2.3.1 Οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες που οδηγούν και συντηρούν τη φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική

A) Κίνδυνοι και τρωτότητες

Οι φτωχοί άνθρωποι της Υποσαχάριας Αφρικής, και ιδιαίτερα αυτοί που ζουν σε αγροτικές περιοχές και εξαρτώνται από τη γεωργία και το τροπικό κλίμα, αντιμετωπίζουν περισσότερους κινδύνους και τρωτότητες από άλλους ανθρώπους του κόσμου. Αυτοί οι κίνδυνοι είναι που οδηγούν και διατηρούν τη φτώχεια της Υποσαχάριας Αφρικής και περιλαμβάνουν τις αποτυχίες σοδειάς, τις αποτυχίες της αγοράς και την αστάθεια, τις συγκρούσεις και τα σοκ στην υγεία.

Οι αποτυχίες σοδειάς είναι ένας βασικός κίνδυνος που αντιμετωπίζει ο αγροτικός πληθυσμός στις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Η γεωγραφία και το κλίμα της Αφρικής (ευάλωτο σε ξηρασίες και σε επίμονες βροχοπτώσεις) σε συνδυασμό με τις μη-αποδοτικές γεωργικές τεχνολογίες και την ανεπαρκή γεωργική στήριξη οδηγούν σε υποβάθμιση του εδάφους, σε ανικανότητα διαχείρισης των αγριόχορτων και σε φτωχή πρόσβαση στις εισροές, κάτι που αυξάνει την τρωτότητα. Οι αποτυχίες συγκομιδής δεν επηρεάζουν μόνο τα νοικοκυριά που εξαρτώνται από τις καλλιέργειες, αλλά και την εθνική ευημερία και σταθερότητα.

Οι αποτυχίες της αγοράς και η αστάθεια της αγοράς αυξάνουν την παρουσία της φτώχειας στην Υποσαχάρια Αφρική (Handley et al., 2009). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι φτωχοί δεν έχουν το επίπεδο των περιουσιακών στοιχείων (ούτε φυσικού ούτε ανθρώπινου κεφαλαίου) που απαιτείται για να προστατευτούν από τα σοκ της αγοράς. Ο τεμαχισμός της αγοράς – ανεπαρκείς θεσμικοί δεσμοί και δεσμοί υποδομών, όπως σιδηροδρομικές γραμμές, δρόμοι, τηλεπικοινωνίες – μεταξύ των τοπικών, εθνικών και διεθνών αγορών, σημαίνει ότι οι αγορές δεν έχουν ενσωματωθεί κατάλληλα. Αυτό επηρεάζει όχι μόνο τις φυσικές αγορές αλλά επίσης μειώνει την πρόσβαση των παραγωγών και εμπόρων στην πληροφόρηση σχετικά με τις αλλαγές των τιμών, γεγονός που περιορίζει την ικανότητα τους να αλλάζουν τα σχέδια παραγωγής και εμπορίου τους ώστε να αποφύγουν τα οικονομικά σοκ.

Έχει αποδειχθεί ότι υπάρχει στενή σχέση μεταξύ των υψηλών επιπέδων συγκρούσεων και της πολυδιάστατης φτώχειας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής οι οποίες ρέπουν προς τις συγκρούσεις (Handley et al., 2009). Το 2006 η Αφρική είχε πάνω από το 40% των βίαιων συγκρούσεων του κόσμου, με 11 από τις χώρες της να επηρεάζονται άμεσα. Οι βίαιες συγκρούσεις έχουν άμεσες και καταστροφικές συνέπειες, συμπεριλαμβάνοντας τους τραυματίες και σκοτωμένους, την καταστροφή των περιουσιακών στοιχείων των ανθρώπων και την αναγκαστική μετανάστευση. Επίσης έχουν έμμεσες και μακροχρόνιες επιπτώσεις στη φτώχεια αυξάνοντας τα ποσοστά εξάρτησης, οδηγώντας στην απουσία ανδρών και στην αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων και ανάπηρων, καθώς και των γυναικών και παιδιών. Καταστρέφουν τις δημόσιες υποδομές, διαλύουν τους πόρους για τα προς το ζην, και μειώνουν τις αποταμιεύσεις, υπονομεύουν τους νόμους, την τάξη και τις πολιτικές διαδικασίες και προκαλούν κοινωνική και πολιτισμική διάβρωση και εξάρθρωση. Έχουν δημιουργήσει εκατομμύρια Αφρικάνους πρόσφυγες και μετανάστες (πάνω από 3 εκατομμύρια το 2006), που κοστίζουν ακριβά στις χώρες που τους φιλοξενούν καθώς θέτουν πιέσεις στους εγχώριους πόρους, στην απασχόληση και στις υπηρεσίες (Goodhand, 2001, σελ. 13-14).

Η ξαφνικές ή παρατεταμένες αρρώστιες οδηγούν συχνά σε μείωση των περιουσιακών στοιχείων και σε πτώχευση καθώς οι άνθρωποι είναι υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν τις παραγωγικές τους δραστηριότητες. Οι αρρώστιες μπορούν να προκαλέσουν φτώχεια και αντίστροφα η φτώχεια μπορεί να συμβάλλει στην αρρώστια. Οι στατιστικές σχετικά με την υγεία στην Υποσαχάρια Αφρική είναι ανησυχητικές. Τα ποσοστά παιδικής θνησιμότητας (κάτω της ηλικίας των 5 ετών) το

2005 ήταν 166/1000, κάτι που δεν έχει καθόλου βελτιωθεί εδώ και δύο δεκαετίες, ενώ τα ποσοστά θνησιμότητας των εγκύων γυναικών λόγω επιπλοκών στην γέννα είναι παράδοξα σε σύγκριση με τον ανεπτυγμένο κόσμο. Το προσδόκιμο ζωής στην Υποσαχάρια Αφρική είναι χαμηλότερο σήμερα από ότι ήταν 3 δεκαετίες πριν, με μέσο όρο ζωής τα 50 χρόνια (UNDP, 2006, σελ. 265). Οι μη θεραπεύσιμες ασθένειες συμβάλλουν σημαντικά σε αυτό το χαμηλό προσδόκιμο ζωής. Η πανδημία του AIDS έχει μειώσει την αναμενόμενη διάρκεια ζωής και έχει συμβάλει στα υψηλά επίπεδα θνησιμότητας της περιοχής. Ο αριθμός των ανθρώπων που πεθαίνουν από AIDS στην Υποσαχάρια Αφρική συνεχίζει να αυξάνεται, φτάνοντας τα 2 εκατομμύρια το 2006, όπως δείχνει ο αριθμός των νέων περιπτώσεων και ο αριθμός των ανθρώπων που χρειάζονται θεραπεία (UNDPI, 2007, σελ. 2). Ο ιός του AIDS έχει επίδραση στους πόρους των νοικοκυριών, στην εργατική παραγωγικότητα και στην ικανότητα των νοικοκυριών και των κοινωνιών να ανταπεξέρχονται στα προβλήματα της ζωής. Τα νοικοκυριά που επηρεάζονται από το AIDS συχνά έχουν λιγότερο εισόδημα, λιγότερο φαγητό και είναι πιο ευάλωτα στα σοκ, όπως στην ξηρασία (Harvey, 2004). Επίσης, το AIDS περιορίζει σημαντικά τις δημόσιες υπηρεσίες και τον κρατικό προϋπολογισμό, καθώς και την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα.

B) Χαμηλές δυνατότητες

Ένας διαφορετικός τρόπος σκέψης των αιτιών της φτώχειας είναι με την έννοια των δυνατοτήτων, οι οποίες αντανακλούν την ελευθερία ή ικανότητα ενός ανθρώπου να επιλέγει τον τρόπο που επιθυμεί να ζήσει (Sen, 1999). Περιλαμβάνουν την δυνατότητα να είσαι ελεύθερος από την πείνα, να έχεις πρόσβαση στην εκπαίδευση και να κερδίζεις ένα αξιοπρεπές εισόδημα για να ζήσεις, και επομένως συνδέονται και αλληλοεξαρτώνται. Οι άνθρωποι που είναι παγιδευμένοι σε χρόνια φτώχεια τείνουν να στερούνται πολλαπλές τέτοιες δυνατότητες. Αυτό σημαίνει ότι είναι αμόρφωτοι, δεν έχουν επαρκή σιτισμό, κατέχουν φτωχά ανθρώπινα δικαιώματα, ανεπαρκές εισόδημα και μικρές πιθανότητες ζωής, γεγονότα που εάν συνδυαστούν όλα μαζί οδηγούν και διατηρούν τη φτώχεια και εξασφαλίζουν τη συνέχεια της και στις επόμενες γενεές (CPRC, 2004, σελ. 40).

Οι άνθρωποι της Υποσαχάριας Αφρικής υποφέρουν από μια μεγάλη ποικιλία στέρησης τέτοιων δυνατοτήτων. Το προσδόκιμο ζωής τους και οι ευκαιρίες αύξησης του εισοδήματός τους είναι εξαιρετικά περιορισμένες, ειδικά στις περιοχές που έχουν διαρκείς εμφύλιες συγκρούσεις, επειδή οι άνθρωποι αναγκάζονται να απομακρυνθούν

από τον τόπο τους (Handley et al., 2009). Οι συνθήκες ζωής σε αυτά τα κράτη είναι εξωφρενικές, καθώς οι παροχές νερού και υγιεινής είναι ανεπαρκείς. Αυτές οι φτωχές συνθήκες ζωής επηρεάζουν μεταξύ άλλων και την εκπαίδευση. Τα φτωχά επίπεδα υγείας και εκπαίδευσης, μαζί με την ανασφάλεια και την ασθενή διακυβέρνηση, δυσκολεύουν τη θέσπιση αλλαγών.

Γ) Ανισότητα και κοινωνικός αποκλεισμός

Η ανισότητα και ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι βασικοί παράγοντες που οδηγούν και διατηρούν τη φτώχεια. Η ανισότητα, που ορίζεται ως το τμήμα και το κενό μεταξύ των φτωχών και πλούσιων, μπορεί να υπάρξει και να συμβάλλει στη φτώχεια με πολλές διαστάσεις. Οι ανισότητες στο εισόδημα και σε άλλους οικονομικούς δείκτες είναι συχνά μόνιμες και είναι τυπικά αποτέλεσμα των πολιτικών δυνάμεων που επιτρέπουν στις ισχυρές ομάδες να προστατεύσουν την ευημερία τους και των ατελειών της αγοράς που δυσκολεύουν εκείνους που έχουν χαμηλά εισοδήματα και χαμηλές αποταμιεύσεις ώστε να συσσωρεύσουν κεφάλαιο.

Σε όρους ανισότητας εισοδήματος, οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής είναι μεταξύ των πιο άνισων περιοχών του κόσμου, κάτι που ίσως είναι υπεύθυνο για την φτωχή οικονομική τους ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, τα χαμηλά εισοδήματα μειώνουν την πρόσβαση στις υπηρεσίες και στα αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αυξήσουν την αγοραστική δύναμη και να δημιουργήσουν εθνικό πλούτο. Οι ανισότητες σε άλλες διαστάσεις, όπως στην εκπαίδευση, στις υπηρεσίες υγείας και στην πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες και στην αγορά εργασίας, είναι επίσης πολύ υψηλές στις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής.

Ο αποκλεισμός από τους πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς θεσμούς είναι μέρος ενός φαύλου κύκλου που οδηγεί σε χαμηλά επίπεδα δυνατοτήτων, που με τη σειρά τους μειώνουν την ικανότητα των ανθρώπων να ξεφύγουν από τη φτώχεια και τις οριζόντιες ανισότητες (ανισότητες μεταξύ των ομάδων βάσει εθνικότητας, φύλου, περιοχής, θρησκείας κτλ.), και αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό από τη συνολική ανισότητα. Συνήθως, ο αποκλεισμός προέρχεται από διάφορες μορφές ενεργού ρατσισμού ενάντια σε συγκεκριμένους ανθρώπους, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε εύνοια ή αντίθετα σε βίαιες συγκρούσεις.

Οι ανισότητες και ο αποκλεισμός είναι σύνηθες φαινόμενο στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής. Επειδή η εθνικότητα είναι ένας βασικός καθοριστικός παράγοντας στην Αφρική, οδηγεί σε διακρίσεις, συγκρούσεις, ρατσισμό, πολιτικές

συμμαχίες, οικονομικές επιλογές (Hickey & Du Toit, 2007). Ο εθνικός τοπικισμός παίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της ευημερίας και της φτώχειας όπως επίσης και στην πρόσβαση στους πόρους και στην πολιτική δύναμη. Σε κάποια μέρη της Υποσαχάριας Αφρικής, ο εθνικός τοπικισμός έχει δημιουργήσει παγίδες φτώχειας για ολόκληρες ομάδες ανθρώπων και περιοχών (Hickey & Du Toit, 2007, σελ. 9-10). Εκτός από τις ανισότητες και τον αποκλεισμό στην Υποσαχάρια Αφρική παίζει σημαντικό ρόλο και το φύλο. Οι Αφρικανές γυναίκες κατέχουν κατά πολύ λιγότερες πολιτικές θέσεις και επιχειρηματικά πόστα, κάτι που οφείλεται στον φυλετικό ρατσισμό.

Δ) Περιορισμένες ευκαιρίες ζωής

Η ανεργία στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής έφτασε το 9,8% το 2006 και ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 35,3% σε σύγκριση με τα προηγούμενα 10 χρόνια (ILO, 2007, σελ. 2). Στην πραγματικότητα όμως εξαιτίας του μεγέθους των γεωργικών και άτυπων οικονομιών, ένας σημαντικός αριθμός ανέργων δεν υπολογίστηκε ποτέ. Επιπλέον, οι φτωχοί απασχολούμενοι αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού. Το 2006 το 80% των Αφρικανών δεν κέρδισε αρκετά για να μπορέσει να ζήσει με 2 δολάρια την ημέρα, ενώ ο μισός πληθυσμός ζούσε στην απόλυτη φτώχεια, δηλαδή με λιγότερο από 1 δολάριο την ημέρα ((ILO, 2007, σελ. 3). Επομένως, οι άνθρωποι παραμένουν φτωχοί επειδή δεν έχουν επαρκή παραγωγική και κερδοφόρα δουλειά να κάνουν. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Μια ποικιλία παραγόντων συμβάλλουν στις περιορισμένες ευκαιρίες ζωής στις αγροτικές περιοχές, περιλαμβάνοντας την απόσταση από τις αγορές, την φτωχή αγροτική γη, τα χαμηλά επίπεδα δημόσιων επενδύσεων και υποδομών και τις συγκρούσεις (Handley et al., 2009). Όλοι αυτοί οι παράγοντες περιορίζουν την ανάπτυξη της αγοράς και παρεμποδίζουν τις αποταμιεύσεις και τις επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα, γεγονός που ελαχιστοποιεί το ενδεχόμενο παραγωγικών κερδών, αυξήσεων των μισθών και εκτεταμένων ευκαιριών απασχόλησης, που όλα μαζί σε συνδυασμό έχουν σοβαρές συνέπειες για τη φτώχεια της περιοχής.

Όλοι οι ανωτέρω παράγοντες σε συνδυασμό, είναι που διατηρούν φτωχούς τους ανθρώπους της Υποσαχάριας Αφρικής. Πέραν αυτού, οι αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και η οικονομική ανάπτυξη είναι αναγκαία για να αυξηθούν τα επίπεδα εισοδήματος, για να ανεφοδιαστούν οι άνθρωποι αυτοί με την φιλοδοξία να

βελτιώσουν τη ζωή τους και για να μειωθούν οι ανισότητες και οι κίνδυνοι. Όλα αυτά απαιτούν συμμετοχή από τους αρχηγούς και ηγέτες αυτών των κρατών, πολιτική διαμόρφωση, αποδοτικές αστικές υπηρεσίες, νομοθεσία και άλλες μεταρρυθμίσεις των κυβερνήσεων τους.

2.3.2 Οι πολιτικοοικονομικοί παράγοντες που οδηγούν και συντηρούν τη φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική

Για να κατανοήσουμε τη φτώχη οικονομική απόδοση της Υποσαχάριας Αφρικής απαιτείται να αναλύσουμε τις κοινωνικές σχέσεις που διέπουν τις κρατικές λήψεις αποφάσεων και τις διαδικασίες εφαρμογής των πολιτικών. Η φτώχεια είναι πολυδιάστατη και δεν σχετίζεται μόνο με τις υλικές στερήσεις. Οι ασθενείς κρατικοί θεσμοί, και η διακυβέρνηση που οδηγεί σε φτωχές πολιτικές, οι ασθενείς τυπικοί θεσμοί, η νομοθεσία, οι ανεπαρκείς υπηρεσίες καθώς και άλλες πρακτικές υπονομεύουν τη δημιουργία ενός σωστού και κατάλληλου περιβάλλοντος που θα ωθήσει την ανάπτυξη της Υποσαχάριας Αφρικής.

A) Πατρογονικές σχέσεις

Τα πολιτικά συστήματα της Υποσαχάριας Αφρικής παρακωλύουν τις αλλαγές και τις προσπάθειες μείωσης της φτώχειας, καθώς βαθιές κοινωνικές δυνάμεις δημιουργούν ισχυρές σχέσεις, που ονομάζονται ως νέο-πατρογονικές, με τα εξής χαρακτηριστικά (Handley et al., 2009):

- i. Ασθενή διαχωρισμό του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα
- ii. Ιδιωτική οικειοποίηση των δημόσιων πόρων (διαφθορά)
- iii. Καθημερινή χρήση των πελατειακών σχέσεων και άλλων κάθετων σχέσεων ανταλλαγής που διατηρούν την εξουσία
- iv. Ασθενή οριζόντια συμφέροντα και σχέσεις
- v. Μηδενική φύση της πολιτικής (ο νικητής τα παίρνει όλα)
- vi. Συγκέντρωση της εξουσίας σε ένα άτομο που είναι πάνω από τον νόμο
- vii. Απουσία πολιτικής για αντιμετώπιση συγκεκριμένων ζητημάτων και πολιτικών κομμάτων
- viii. Πατρογονικές πελατειακές σχέσεις που επαναλαμβάνονται και συνδέουν όλα τα επίπεδα της κοινωνίας.

Οι οικονομίες των νέο-πατρογονικών κρατών της Υποσαχάριας Αφρικής είναι προ-καπιταλιστικές ή ημι-καπιταλιστικές, γεγονός που κάνει το κράτος την κύρια πηγή

ευημερίας. Αυτές οι χώρες έχουν γενικά φτωχές οικονομικές αποδόσεις εν μέρει επειδή η λογική των ελίτ είναι να παρατείνουν τα βραχυχρόνια συμφέροντα τους (δηλαδή να μείνουν στην εξουσία και να απομυζήσουν το κράτος) και όχι να εφαρμόσουν μακροχρόνιες εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές. Αυτά τα κράτη χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα παραοικονομίας, όπου οι ηγέτες τους λειτουργούν με άτυπους κανόνες και πρακτικές για να κατανείμουν τους πατρογονικούς και κρατικούς πόρους, εκμεταλλευόμενοι τους κάθετους δεσμούς (εθνικότητα, θρησκεία) και τα προσωπικά χαρίσματα για να εξασφαλίσουν τον έλεγχο της εξουσίας τους. Όλο αυτό έχει δημιουργήσει μια πολιτική κουλτούρα όπου τα πολιτικά δικαιώματα και τα πολιτικά κόμματα βασίζονται στις προσωπικότητες και όχι στα προβλήματα προς επίλυση (Cammack et al., 2006).

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι δύσκολο να ακουστούν οι φωνές και τα συμφέροντα των φτωχών. Μεροληπτικές πρακτικές που βασίζονται στη θρησκεία, στην καταγωγή, ή στον φυλετισμό, βοηθούν την ελίτ να εξασφαλίσει την εξουσία της και να κερδίσει υποστήριξη και ψήφους, αλλά βλάπτουν μεγάλες ομάδες ανθρώπων και εμποδίζουν την έξοδο τους από τη φτώχεια. Οι φτωχοί μπορούν έτσι να επιτύχουν βραχυχρόνια κέρδη από αυτό το σύστημα υποστηρίζοντας έναν πολιτικό που μοιράζεται λίγο από τον πλούτο του. Κατά συνέπεια, μένουν συνδεδεμένοι στις πατρογονικές σχέσεις, ελπίζοντας ότι κάποια στιγμή θα ωφεληθούν από αυτές. Αυτή η στρατηγική επηρεάζει τον τρόπο που σχετίζονται οι άνθρωποι με τους τυπικούς κρατικούς θεσμούς.

B) Διαφθορά

Η εκμετάλλευση του δημοσίου για ιδιωτικό κέρδος είναι ο κανόνας σε αυτά τα κράτη. Πολύ συχνά είναι τα φαινόμενα δωροδοκιών και βίαιων ξαφνικών αντιδράσεων για τις προμήθειες του δημοσίου, η αποφυγή πληρωμής των φόρων, η κλοπή των κρατικών επιχορηγήσεων και η πώληση ή κακομεταχείριση της κρατικής ιδιοκτησίας (Handley et al., 2009). Τέτοιες πρακτικές καθυστερούν την ανάπτυξη των δημόσιων υπηρεσιών και αυξάνουν το κόστος τους. Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων τη τελευταία δεκαετία στην Υποσαχάρια Αφρική έχει ωφελήσει τους κατοίκους και έχει εν μέρει συμβάλει στην πιο δίκαιη ανάπτυξη.

Στην Υποσαχάρια Αφρική υπάρχει λοιπόν μια ηθική οικονομία διαφθοράς. Η διαφθορά είναι πιο διαδεδομένη στις χώρες με φτωχή λειτουργία τυπικών θεσμών και φτωχούς μηχανισμούς λογοδοσίας, δηλαδή όπου παραμένουν οι παραδοσιακοί άτυποι

τρόποι σκέψης και συμπεριφοράς και όπου δεν έχουν ενσωματωθεί ακόμα οι ορθολογικοί-νομικοί θεσμοί. Σε αυτές τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, όπου η διαφθορά έχει γίνει ο κανόνας, αυτό έχει επίδραση στην οικονομική τους ανάπτυξη, στις υπηρεσίες τους και στη μείωση της φτώχειας.

Γ) Ασθενή έθνη, ασθενή κράτη

Τα αφρικανικά εθνικά σύνορα είναι σε μεγάλο βαθμό κληροδότημα του αποικισμού. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία χωρών με εθνική και θρησκευτική ποικιλία, που έχει μεταμορφωθεί σε εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο, από ασυνείδητους και αδίστακτους πολιτικούς, από τους περιορισμούς των πόρων και από τις διακρίσεις. Σε πολλές χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής τα μεγάλα εδάφη δεν ανήκουν στον έλεγχο της κεντρικής κυβέρνησης, αλλά τα κυβερνούν στρατιωτικοί ηγέτες μέσω της χρήσης των όπλων, της πώλησης «ματωμένων» πόρων (διαμαντιών). Με άλλα λόγια, σε πολλά αφρικανικά κράτη η διαδικασία δόμησης έθνους είναι ατελείωτη. Επιπλέον, οι νομικοί κρατικοί θεσμοί είναι ασθενείς στις χώρες όπου ανταγωνίζονται με ισχυρούς άτυπους θεσμούς και όπου εξυπηρετούν μια πολιτική ή οικονομική ατζέντα (Medard, 1982). Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα για την ελίτ να παραχωρήσει τον έλεγχο της στις τυπικές κρατικές δομές και στους θεσμούς, και αυτό με τη σειρά του παρεμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη.

Δ) Ασθενής αστική κοινωνία

Οι περισσότεροι Αφρικανοί ζουν σε αγροτικές περιοχές, όπου η πρόσβαση στα σχολεία, στις κλινικές, στις πόλεις είναι δύσκολη εξαιτίας των φτωχών δρόμων και μέσων μεταφοράς. Σε πολλές χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής οι άνθρωποι που ζουν σε μια περιοχή έχουν λίγες επαφές ή γνώση για αυτούς που μένουν σε άλλες περιοχές. Αυτό δημιουργεί μια κοινωνία που έχει ως προτεραιότητα της τις τοπικές σχέσεις (οικογένεια, φυλή, θρησκεία, περιοχή) και όχι μια από κοινού εθνική ταυτότητα. Η φωνή των πολιτών στην Υποσαχάρια Αφρική σπάνια ακούγεται, υπάρχουν λίγοι τοπικοί οργανισμοί και δεν υπάρχουν ισχυρές κεντρικές κυβερνήσεις που να λογοδοτούν στους πολίτες.

Αυτή η κατάσταση έχει σημαντικές επιδράσεις στη φτώχεια που υπάρχει στην Υποσαχάρια Αφρική (Handley et al., 2009): Πρώτον, οι κυβερνήσεις είναι καχύποπτες προς τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις, αφού τις βλέπουν ως πολιτικούς αντιπάλους και

όχι ως τη φωνή των ανθρώπων. Έτσι, οι μη-κυβερνητικές οργανώσεις δεν ενθαρρύνονται από το κράτος, ενώ αυτοί που υποστηρίζουν τις ριζικές αλλαγές με στόχο την μετατροπή των συνθηκών της φτώχειας αποτελούν τη μεγαλύτερη απειλή για το κράτος, οπότε δεν λαμβάνονται υπόψη. Δεύτερον, οι συνθήκες που επικρατούν δυσκολεύουν τους ανθρώπους να οργανωθούν και να επιχορηγήσουν τις καμπάνιες τους, αφού είναι αμόρφωτοι, χωρίς σύγχρονες επικοινωνίες, απομονωμένοι, και χωρίς οργανωτικές δεξιότητες (Ellis, 2005). Σε πολλά αφρικανικά κράτη ο τύπος είναι ιδιοκτησία των πολιτικών και ελέγχεται από το κράτος. Τέλος, πολλά κράτη έχουν πολλούς οπλισμένους άντρες (είτε ομάδες νέων, παραστρατιωτικές οργανώσεις, αστυνομία ή στρατός) για να ελέγχουν τις διαφωνίες που προκύπτουν στις πόλεις και τα χωριά. Γενικά, στις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής υπάρχει στενή συσχέτιση μεταξύ της αδύναμης αστικής κοινωνίας και της φτώχειας.

E) Φτωχά ανθρώπινα δικαιώματα

Η ανάπτυξη συχνά συνδέεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς αυτά μπορεί να προκαλέσουν και να διαμορφώσουν τη φτώχεια. Η πολυδιάστατη φτώχεια μπορεί να εκφραστεί ως μια άρνηση συγκεκριμένων ανθρώπινων δικαιωμάτων, δηλαδή το δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην υγεία, στη ζωή, όπως επίσης είναι πολύ σημαντικά τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά δικαιώματα, όπως επίσης και τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα. Η άρνηση των δικαιωμάτων έκφρασης, οργάνωσης, συμμετοχής, μπορεί να υπονομεύσει τις τοπικές προσπάθειες αλλαγής των συστημάτων που συμβάλλουν και διαιωνίζουν τη φτώχεια. Μια προσέγγιση ανθρώπινων δικαιωμάτων θέτει τις φωνές των φτωχών στο κέντρο της πολιτικής και του προγραμματισμού. Κάνει τους φτωχούς ενεργούς συμμετέχοντες στην αναπτυξιακή διαδικασία, και όχι παθητικούς δέκτες.

ΣΤ) «Κατάρα» των πόρων

Οι πόροι της Υποσαχάριας Αφρικής, όπως το πετρέλαιο, το αέριο, τα διαμάντια, η ξυλεία, μπορούν να γίνουν «κατάρα» υπό το φως των πολιτικών συμφερόντων και των πολιτικών αποτυχιών που δημιουργούν (Robinson et al., 2005). Πράγματι, οι πολιτικές αποτυχίες είναι η κύρια αιτία χαμηλής απόδοσης των κατά τα άλλα προικισμένων με άφθονους πόρους χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής (Lal & Myint, 1996). Καθώς αυτοί οι πόροι είναι συνήθως κρατικοί, οι κυβερνήσεις αποφασίζουν το επίπεδο απόσπασής τους, το χρονικό πλαίσιο και τα έξοδα της

απόδοσης τους (expenditures of the rents). Επιπλέον, ο πλούτος που παράγουν αυτοί οι πόροι για το κράτος αυξάνει τον πολιτικό ανταγωνισμό, και το κόμμα που είναι στην εξουσία χρησιμοποιεί τις αποδόσεις από τους πόρους για να διατηρήσει και να επεκτείνει την επιρροή του. Η προσφορά δημόσιων συμβολαίων και η απασχόληση είναι ένας από τους κύριους πατρογονικούς μηχανισμούς που είναι διαθέσιμος σε αυτά τα κράτη. Η επιλογή επένδυσης και κατανάλωσης των αποδόσεων αυτών των πόρων από τις κυβερνήσεις επηρεάζεται συχνά από την ποιότητα των κρατικών θεσμών. Θεσμοί που είναι ικανοί, διαφανείς και υπόλογοι μπορούν να διαχειριστούν τις αποδόσεις των πόρων με τρόπο διαφορετικό από τις πατρογονικές πρακτικές, και σύμφωνα με ορθολογικά και ανεξάρτητα κριτήρια.

Γενικά, η φτώχη διακυβέρνηση, η εκμετάλλευση των δικαιωμάτων, η διαφθορά, οι πελατειακές σχέσεις και άλλες άτυπες πρακτικές σε συνδυασμό με τους δομικούς περιορισμούς, δημιουργούν και διατηρούν τη φτώχεια. Δυσκολεύουν επίσης τους ανθρώπους να πάρουν πρωτοβουλίες και να διεξάγουν μεταρρυθμίσεις που θα βελτίωναν της ζωή τους.

2.4 Θεωρίες ερμηνείας της φτώχειας και υπανάπτυξης της Υποσαχάριας Αφρικής

Η πιο τραγική πραγματικότητα της ηγεσίας μετά την ανεξαρτησία στην Υποσαχάρια Αφρική είναι ότι το χάος που δημιούργησε, υπάρχει σε όλες τις θεωρίες. Ένα μέτρο αυτής της διαταραχής είναι ότι σχεδόν όλες αυτές οι θεωρίες έχουν ένα συγκεκριμένο βαθμό αξιοπιστίας και εγκυρότητας (Mutua, 1995):

A) Η Υποσαχάρια Αφρική θύμα της ιστορίας και της κουλτούρας

Μια συνήθης θεωρία είναι ότι η ανικανότητα της Αφρικής να αναπτυχθεί είναι συνάρτηση της ιστορίας και της κουλτούρας της. Η μεγάλη ποικιλία και ιδιομορφία των ανθρώπων της Αφρικής και των κοινωνιών τους είναι που κάνει τόσο δύσκολη την ένωση τους κάτω από τα ίδια συμφέροντα και ιδεολογία. Παρόλα αυτά, η πρόταση ότι συγκεκριμένες παραδοσιακές πρακτικές ευθύνονται για την οικονομική υπανάπτυξη της Αφρικής, είναι παραπλανητική και επικίνδυνη για εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την πραγματική αιτία της άθλιας οικονομικής κατάστασης της περιοχής.

B) Η Υποσαχάρια Αφρική μετά τον αποικισμό ήταν θύμα του Βερολίνου

Μια άλλη θεωρία αποδίδει τους πολέμους και τα οικονομικά προβλήματα της Αφρικής στην έκβαση του συνεδρίου του Βερολίνου (Congress of Berlin) και στην επακόλουθη συμμετοχή της ηπείρου το 1885 με αυταρχικό τρόπο. Η συνεπαγόμενη εξάρθρωση των παραδοσιακών κανονισμών ισχυρίζεται ότι ήταν πηγή συγκρούσεων σε όλη την ήπειρο της Αφρικής. Υποστηρικτής αυτής της άποψης, ο Basil Davidson, συνεχίζει λέγοντας (Mutua, 1995): *«Το 1885, μισή ντουζίνα Ευρωπαϊκών εθνών αποφάσισε να μοιράσει την Αφρική, όχι φυσικά χωρίς να μην προχωρήσει σε πόλεμο ενάντια τους... Η Αφρική μοιράστηκε σε πολλές αποικίες που ελέγχονταν άμεσα και δικτατορικά από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις... Η αποικιακή περίοδος στέρησε από τους Αφρικανούς όχι μόνο τη πολιτική τους ελευθερία και το δικαίωμα να σκέφτονται για τους εαυτούς τους, σταματώντας έτσι την πρόοδο της ιστορίας της Αφρικής, αλλά και υπονόμωσε την αίσθηση εμπιστοσύνης και αυτοσεβασμού τους».*

Εντούτοις, είναι ειρωνικό ότι η πιο ετερογενής χώρα της Υποσαχάριας Αφρικής (Μαυρίκιος), με το συνονθύλευμα φυλετικών και θρησκευτικών ομάδων, έχει επιτύχει ένα επίπεδο ανάπτυξης που δεν έχουν καταφέρει ακόμα και οι πιο ομογενείς χώρες της περιοχής. Επιπλέον, ακόμα και αν η απόσυρση των συνόρων ήταν η λύση στα προβλήματα της Αφρικής, τότε γιατί ήταν ανίκανη να εμποδίσει τον ανελέητο πόλεμο μεταξύ Αιθιοπίας και Ερυθραίας το 1993; Το αναπόφευκτο γεγονός είναι ότι ένα ακόμα τραγικό γεγονός στην ιστορία της ηπείρου έχει γίνει μια ακόμα δικαιολογία για τους ηγέτες της που είναι απρόθυμοι να αποδεχτούν ότι έχουν συγκεκριμένες βασικές ευθύνες για τη βελτίωση των συνθηκών των ανθρώπων τους.

Γ) Η θεωρία περί οικονομικής εξάρτησης

Η θεωρία περί οικονομικής εξάρτησης, που αποδίδεται στον Stephen Hymer, ισχυρίζεται ότι οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις βασίζονται σε μια έμφυτη ανισορροπία δυνάμεων μεταξύ των φτωχών και πλούσιων χωρών, με την μεσολάβηση της σύγχρονης υπερεθνικής ένωσης και πολιτικών που οδηγούν στην ιδιωτικοποίηση μέσω εθνικότητας. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, οι φτωχές χώρες βρίσκονται σε μια θέση «δομικής υποτέλειας» σε σχέση με τις εκβιομηχανισμένες χώρες. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή η θεωρία έχει κάποια εγκυρότητα και αξιοπιστία στα χρόνια αμέσως μετά την ανεξαρτησία της Αφρικής, κυρίως επειδή ήταν ισχυροί οι αποικιακοί δεσμοί τότε με τις αναπτυσσόμενες χώρες εξασφαλίζοντας το ρόλο τους ως πηγές για πρώτες ύλες για τα τελικά προϊόντα στις δυτικές αγορές. Με το πέρασμα όμως του

χρόνου αυτή η θεωρία μοιάζει να απομακρύνεται από την πραγματικότητα. Για παράδειγμα, είναι δύσκολο να εξηγήσουμε το γιατί η Αιθιοπία και η Λιβερία που δεν αποικίστηκαν ποτέ με την σκληρή έννοια, παρόλα αυτά έγιναν δυο από τις φτωχότερες χώρες της περιοχής. Επιπλέον, παραμένει ασαφές το γιατί τέτοιοι κανόνες ισχύουν πιο αυστηρά στην Αφρική από άλλες περιοχές του κόσμου. Αν και είναι αλήθεια ότι συγκεκριμένοι άγνωστοι παράγοντες συνωμότησαν διατηρώντας την Αφρική σε μια τέτοια μειονεκτική θέση, η εμφάνιση χωρών στην «αναπτυσσόμενη Ασία» από τέτοια εμφανή αποικιακά πλαίσια δυσκολεύει τον ισχυρισμό ότι τέτοιοι κανόνες μπορούν να διαλυθούν με ψεύτικη ηγεσία.

Δ) Υποσαχάρια Αφρική: το καταστροφικό αποτέλεσμα του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος

Από όλες τις θεωρίες ερμηνείας της υπανάπτυξης της Αφρικής, αυτή φαίνεται να είναι η πιο πειστική. Ισχυρίζεται ότι η Αφρική είναι το καταστροφικό αποτέλεσμα της άδικης, ιδεολογικής, παγκόσμιας οικονομικής τάξης, τα συμφέροντα της οποίας είναι καταστροφικά έναντι σε αυτά των φτωχών χωρών. Πράγματι αυτή η θεωρία αναζωπυρώνει την κίνηση αντι-παγκοσμιοποίησης και συχνά αναφέρεται στο χρέος και την ανικανότητα εμπορίου της περιοχής. Η Αφρική δεν πρέπει να περιμένει να εξαλειφθούν εντελώς τα συμφέροντα της από τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις προτού ξεκινήσουν οι ηγέτες της να υιοθετήσουν τα πολύ θεμελιώδη αναγκαία μέτρα για την απελευθέρωση των ανθρώπων τους από την οικονομική μιζέρια.

Ε) Οι απόψεις δυο θεωρητικών για την υπανάπτυξη της Υποσαχάριας Αφρικής

Από όλες τις εξηγήσεις για τη χρόνια υπανάπτυξη της Αφρικής, οι πιο διορατικές και πειστικές προέρχονται από τους George Ayittey και Nicolas van de Walle. Κατά τον Ayittey, «οι άνθρωποι της Αφρικής προδόθηκαν από τους ηγέτες τους, οι οποίοι ήταν χειρότεροι από τους Ευρωπαίους αποίκους. Η Αφρική έχει μετατραπεί σε μια ήπειρο όπου οι κυβερνητικοί εκπρόσωποι δεν εξυπηρετούν τους ανθρώπους, και όπου ο οποιοσδήποτε με έναν επίσημο τίτλο μπορεί να λεηλατεί κατά βούληση» (Ayittey, 1999). Αυτοί οι διεφθαρμένοι τύραννοι είναι μέρος ενός ευρύτερου προβλήματος, της συστηματικής υπονόμευσης των κρατικών θεσμών από τους ηγέτες της περιοχής ως τρόπο ενδυνάμωσης της εξουσίας τους. Έτσι, παρόλο που κάθε χώρα στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής έχει ένα νομικό σύστημα, κύριος σκοπός του

είναι να εξυπηρετεί τα συμφέροντα της ελίτ, παραβιάζοντας τα βασικά δικαιώματα των φτωχών.

Κατά τον Van de Walle (Van de Walle, 2001) η κατάσταση μόνιμης κρίσης της Αφρικής πηγάζει από την νέο-πατρογονικότητα (neopatrimonialism), μια προσέγγιση πελατειακών σχέσεων με την κυβέρνηση που βασίζεται σε ένα σύστημα εύνοιας και μεροληψίας και προνομιούχας πρόσβασης σε δημόσιους πόρους, σε ένα σύστημα διαφθοράς στο οποίο η παραδοσιακή διάκριση μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα έχει γίνει θολή, και το οποίο διαμορφώνει τη βάση των πολιτικών επιλογών που οδηγούν τελικά στο οικονομικό χάος της περιοχής. Αυτό με τη σειρά του έχει δημιουργήσει ένα σύνδρομο εξάρτησης από την οικονομική βοήθεια, καθώς οι δωρητές προσπαθούν να γεμίσουν το κενό, υποθέτοντας τον ρόλο των κυβερνήσεων, με αποτέλεσμα τη δεκαετία του 1990 οι σχέσεις της Αφρικής με τη διεθνή οικονομία να διαμεσολαβώνται εξολοκλήρου από τις δημόσιες ροές οικονομικών ενισχύσεων.

Αυτό που κάνει τόσο σημαντικές αυτές τις δυο απόψεις είναι το γεγονός ότι και οι δυο συγκλίνουν σε ένα κοινό παράγοντα: τη καταστροφική αποτυχία της ηγεσίας. Γίνεται φανερό ότι η φτώχεια στην Υποσαχάρια Αφρική δεν είναι απλά μια ατυχής κατάσταση συμβάντων, ούτε μια συνέπεια της παγκοσμιοποίησης ή άλλων παραγόντων. Αντιθέτως είναι ένα αποδοτικό μέσο της μαζικής αποδυνάμωσης από τους ηγέτες της των οποίων το συμφέρον είναι η άσκηση της εξουσίας χωρίς την συνοδεία των ευθυνών. Το ίδιο ισχύει και για τους ατέλειωτους πολέμους της Αφρικής, που εκτός από τα άμεσα υλικά οφέλη που ρέουν από αυτούς, αφαιρούν επίσης κάθε δείγμα λογοδοσίας, κάνοντας τη θέση των ηγετών απρόσβλητη. Έτσι, αντίθετα με τις συνήθεις υποθέσεις, η τραγωδία των ανθρώπων της Αφρικής είναι απλά η άμεση συνέπεια της ανικανότητας (ή απροθυμίας) των ηγετών της να αναλάβουν τις νομικές τους ευθύνες προς τους πολίτες τους.

2.5 Ο αποικισμός: αιτία για τη φτώχη απόδοση της Υποσαχάριας Αφρικής;

Οι ιστορικοί γενικά διαφωνούν για τον αντίκτυπο των αποικιακών κατακτήσεων στην Υποσαχάρια Αφρική. Κάποιοι λένε ότι ήταν απλά ένα επεισόδιο στη ροή της αφρικανικής ιστορίας, ενώ για άλλους κατέστρεψε μια αρχαία πολιτική παράδοση που είχε επιβιώσει ακόμα και από το εμπόριο των δούλων. Η αποικιακή αλλαγή ήταν αντιφατική και περίπλοκη. Το νέο δεν αντικατέστησε απλά το παλιό, αλλά αναμείχθηκε μαζί του, και σε πολλές περιπτώσεις το αναζωογόνησε, παράγοντας μια νέα και ξεχωριστή αφρικανική σύνθεση (Piffee, 2007). Ο καπιταλισμός, η

αστικοποίηση, ο χριστιανισμός, ο ισλαμισμός, οι πολιτικές οργανώσεις, ο εθνικισμός και οι οικογενειακές σχέσεις, όλα πήραν συγκεκριμένες μορφές όταν οι Αφρικανοί τα αναμόρφωσαν για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τις παραδόσεις τους. Η αποικιακή περίοδος στην Υποσαχάρια Αφρική ήταν τόσο τραυματική όσο και απότομη.

Η μεγάλη πλειοψηφία της βιβλιογραφίας που έχει καταγράψει και προσπαθεί να κατανοήσει τους λόγους αποτυχίας της ανάπτυξης της Αφρικής, έχει αφιερωθεί στο ρόλο της ιστορίας και συγκεκριμένα στην αποικιακή ιστορία της και εστιάζει αποκλειστικά στο πώς η Αφρική σαν σύνολο διαφέρει από τον υπόλοιπο κόσμο, δημιουργώντας σημαντικές ετερογένειες μέσα στην ίδια την ήπειρο¹. Αυτό που μας ενδιαφέρει να διαπιστώσουμε είναι εάν ο αποικισμός είναι ο λόγος και για τα χαμηλά ποσοστά ανάπτυξης της Αφρικής και για τις παρατηρούμενες ετερογένειες μέσα στην ήπειρο. Πράγματι, μέσα στις 23 χώρες του κόσμου με τα χαμηλότερα ποσοστά ανάπτυξης, βρίσκονται 16 χώρες της Αφρικής, όλες εκ των οποίων ήταν αποικίες. Η Αφρική αναπαριστά ένα κατάλληλο σκηνικό για την ανάλυση της επίδρασης του αποικιακού νόμου επειδή ιστορικά πουθενά αλλού δεν είχε ο αποικισμός τόσο μεγάλη επίδραση (Bertocchi & Canova, 2002).

Η κυρίαρχη άποψη για την υπανάπτυξη της Αφρικής, είναι ότι ο αποικισμός είχε αρνητική επίδραση στις αποικισμένες οικονομίες. Σύμφωνα με την θεωρία «ξηρασίας της ευημερίας» (drain of wealth), το αποικιακό πλεόνασμα αποσπώταν από τις μητροπολιτικές χώρες (με τη μορφή τόκων σε δάνεια, επαναπατρισμένων κερδών, μισθών και συντάξεων) και αυτό, μέσω της μείωσης της διαδικασίας συσσώρευσης κεφαλαίου, είχε αρνητική επίπτωση στις προοπτικές ανάπτυξης των αποικιών. Η άμεση εκμετάλλευση τους περιλάμβανε επίσης φόρους, περιορισμούς στο εμπόριο και τις ξένες επενδύσεις, αναγκαστική εργασία, ακόμα και υποδούλωση του ιθαγενή πληθυσμού. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να εμποδίσουν το ενδεχόμενο ανάπτυξης των αποικιών. Η επίδραση των δυο τελευταίων πρακτικών, σε συνδυασμό με τις παραποιημένες εκπαιδευτικές πολιτικές, μπορεί επίσης να δημιούργησαν αντικίνητρα για τη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου, και επομένως επηρέασαν την ανάπτυξη μέσω αυτού του έμμεσου τρόπου. Τέλος, η αποικιακή κυριαρχία μπορεί να ευθύνεται

¹ Κάποιοι συγγραφείς εστιάζουν στην εθνική ποικιλομορφία της Αφρικής (Easterly και Levine το 1997), άλλοι δίνουν έμφαση στο ρόλο των δημοσιονομικών πολιτικών (Schmidt-Hebbel το 1996), άλλοι τονίζουν την επίδραση της γεωγραφίας (Sachs και Warner το 1997).

για τη δημιουργία κοινωνιών με δυσλειτουργικούς θεσμούς, συμφεροντολόγους ελίτ και εθνικές συγκρούσεις (Davidson, 1992), στοιχεία που χαρακτηρίζουν την πρόσφατη ιστορία της Αφρικής.

Μια εναλλακτική άποψη τονίζει τη θετική αναπτυξιακή ώθηση που προήλθε από τις μητροπόλεις. Σύμφωνα με την θεωρία «εκσυγχρονισμού» (modernization), ο αποικιακός νόμος νομοθετήθηκε γιατί προώθησε την ενοποίηση των αποικιών με το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, διοχέτευσε ξένο κεφάλαιο και καλλιέργησε μια διαδικασία εκσυγχρονισμού στις αποικίες. Ως εκ τούτου, οι υποστηρικτές αυτής της υπόθεσης ισχυρίζονται ότι ο αποικισμός ήταν ευεργετικός για την ανάπτυξη της Αφρικής.

Πράγματι, ο αποικισμός στην Αφρική είχε σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη της, και έμμεσα και άμεσα, αλλάζοντας τη διαδικασία συσσώρευσης της παραγωγής και παράγοντας εθνικές παραποιήσεις και πολιτικές αστάθειες. Μεγάλη βιβλιογραφία προτείνει ότι οι αποικιακές πολιτικές των μητροπολιτικών δυνάμεων διέφεραν σημαντικά σε πολλά σημεία: στο βαθμό οικονομικής διεύθυνσης, στην ένταση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της ιθαγενούς εργασίας, στις τοπικές εκπαιδευτικές πολιτικές, και στο είδος των πολιτικών θεσμών που ίδρυσαν στις αποικίες. Συγκεκριμένα, οι πορτογαλικές και βελγικές αποικίες θεωρείται ότι είχαν καταστροφικές επιπτώσεις στις χώρες που αποίκισαν εξαιτίας των ακραίων μορφών εκμετάλλευσης που άσκησαν, ενώ ο «έμμεσος έλεγχος» των Βρετανών αποίκων θεωρείται ότι ευνόησε τη δημιουργία μιας ισχυρής τοπικής τάξης με ευεργετικές συνέπειες για την πολιτική σταθερότητα μετά την ανεξαρτησία, και αντίστοιχα οι Γάλλοι άποικοι συνέβαλαν περισσότερο από όλους τους αποίκους στην ανάπτυξη των υποδομών.

Η βιβλιογραφία που αφορά την επιρροή του αποικισμού στους θεσμούς και στη φτωχή απόδοση της Αφρικής, έχει διακριθεί σε δυο ξεχωριστές αλλά συμπληρωματικές τάσεις: Η μία εστιάζει στη ταυτότητα των αποίκων, ενώ η άλλη τονίζει τις συνθήκες των αποικιών. Στην πρώτη κατηγορία, ο von Hayek το 1960 ισχυρίστηκε ότι ο βρετανικός παραδοσιακός νόμος ήταν ανώτερος από τον γαλλικό αστικό νόμο που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της Ναπολεόντειας εποχής για να περιορίσει τη νομική παρέμβαση των κρατικών πολιτικών. Πιο πρόσφατα, οι La Porta et al. (1999) τονίζουν τη σημασία της προέλευσης του αποικισμού (την ταυτότητα των αποίκων) και της νομοθεσίας στους τρέχοντες θεσμούς και δείχνουν ότι οι χώρες υπό τον παραδοσιακό νόμο και οι πρώην βρετανικές αποικίες έχουν καλύτερα δικαιώματα

ιδιοκτησίας και πιο ανεπτυγμένες αγορές χρηματοδότησης. Ομοίως, ο Landes (1998, ch. 19, 20) ισχυρίζεται ότι οι πρώην βρετανικές αποικίες ευδοκίμησαν σχετικά με τις πρώην γαλλικές, ισπανικές και πορτογαλικές αποικίες εξαιτίας των καλών οικονομικών και πολιτικών θεσμών και της κουλτούρας που κληρονόμησαν από τη Βρετανία. Οι Bertocchi και Canova (2002) εστιάζουν στην εθνικότητα των αποίκων, και οι Hall και Jones (1999) στις γλώσσες της δυτικής Ευρώπης που είναι επίσημες γλώσσες σήμερα. Αυτές οι εργασίες, τείνουν στο συμπέρασμα ότι οι πρώην βρετανικές αποικίες κληρονόμησαν καλύτερους θεσμούς από τις πρώην γαλλικές, πορτογαλικές, και ισπανικές αποικίες.

Στην δεύτερη κατηγορία, οι Acemoglu et al. (2001) αναπτύσσουν μια εναλλακτική θεωρία θεσμικής ανάπτυξης που εστιάζει στις συνθήκες των αποικιών και συγκεκριμένα στην θνησιμότητα των αποίκων, ως εργαλείου για τους τρέχοντες θεσμούς, ενώ παρομοίως οι Engerman και Sokoloff (1997) συνδέουν τους θεσμούς με την ανισότητα και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες. Πρόσφατα, οι Bertocchi & Guerzoni, (2010), απέδειξαν ότι οι θεσμοί κυριαρχούν επί των οικονομικών παραγόντων ως η βασική αιτία της ευθραυστότητας στην Υποσαχάρια Αφρική, και αντίθετα με την κοινή αντίληψη, ότι η αποικιακή ιστορία συμβάλει ελάχιστα στον καθορισμό της σημερινής ευθραυστότητας των κρατών της Υποσαχάριας Αφρικής, με τις βρετανικές αποικίες να αποτελούν τη μόνη σημαντική μεταβλητή.

Όλα αυτά αρνούνται την ύπαρξη μίας μοναδικής αιτίας για τη φτώχη απόδοση της Αφρικής τα τελευταία 30 χρόνια, προτείνοντας ότι διαφορετικές μεταβλητές έχουν σημασία στα διαφορετικά στάδια ανάπτυξης. Έτσι, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το αποικιακό κληροδότημα πράγματι είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τα ποσοστά ανάπτυξης της Αφρικής, επηρεάζοντας επίσης και τη φυσική και ανθρώπινη συσσώρευση κεφαλαίου και τους κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες που εξηγούν την ανάπτυξη, και ότι η αποικιακή επιρροή παρέμεινε στους θεσμούς της Αφρικής ακόμα και μετά την πολιτική της ανεξαρτησία (Bertocchi & Canova, 2002).

2.6 Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική

Στην Υποσαχάρια Αφρική σχεδόν 40 εκατομμύρια άνθρωποι μιλούν γαλλικά. Η Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική αποτελείται σήμερα από 17 χώρες της Δυτικής και Κεντρικής Αφρικής (*βλέπε Χάρτη 2 του Παραρτήματος*), ονομαστικά τις Benin, Burkina Faso, Burundi, Cameroon, Central African Republic, Chad, Democratic Republic of Congo, Ivory Coast, Djibouti, Gabon, Guinea, Mauritania, Madagascar,

Mali, Niger, Rwanda, Senegal, και Togo, στις οποίες τα γαλλικά είναι η επίσημη γλώσσα του κράτους, και οι οποίες διατηρούν ακόμα σημαντικούς πολιτικούς και οικονομικούς δεσμούς με τη Γαλλία. Όλες αυτές οι χώρες ήταν αποικίες Γάλλων και Βέλγων από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική εμφανίστηκε με την ευρωπαϊκή κατάκτηση της Αφρικής που έφτασε το αποκορύφωμα της τη δεκαετία του 1880. Καλύπτει το 40% της περιοχής της Υποσαχάριας Αφρικής, ενώ η περιοχή αυτή είναι 17 φορές μεγαλύτερη και με διπλάσιο πληθυσμό από τη Γαλλία και το Βέλγιο μαζί (Manning, 2004).

Ο αποικισμός στην Υποσαχάρια Αφρική οδήγησε στην «μέγιστη εξάρθρωση» (maximal dislocation) των υπαρχόντων θεσμικών δομών των οικονομιών, παράγοντας οπισθοδρομικές θεσμικές αλλαγές. Αν και οι εξαρθρώσεις είναι αναπόφευκτες κατά τη διάρκεια των θεσμικών αλλαγών, θα πρέπει να ελαχιστοποιούνται ώστε να οδηγούν σε μια θεσμική δομή που να συντελεί σε υψηλότερα επίπεδα αποδοτικότητας. Επιπλέον, η «μέγιστη εξάρθρωση» της υπάρχουσας θεσμικής δομής ήταν αναγκαστική για την διαδικασία του αποικισμού ώστε να μετασχηματίσει την οργάνωση της οικονομίας από εκεί που βασιζόταν στις ίδιες τις παραδόσεις των Αφρικανών για επάρκεια και κυβέρνηση, σε μια οικονομία που να οργανώνεται από την τιμολόγηση, την καταπίεση, και την εκμεταλλευτική απόσπαση μεταλλευμάτων, λάστιχων, ελεφαντόδοντων, και την καλλιέργεια προϊόντων όπως ο καφές και το βαμβάκι προς όφελος των αποικιακών δυνάμεων.

Τα έθιμα, οι σχέσεις εμπιστοσύνης, οι ηθικές αξίες και η κουλτούρα θεωρήθηκαν ως εμπόδια της καταπίεσης και του κυρίαρχου ρόλου της αγοράς στην οικονομία. Οι αποικίες έπρεπε να ξεφορτωθούν τις εμπεδωμένες κοινωνικές σχέσεις. Έτσι οι οικονομίες της Υποσαχάριας Αφρικής που προέκυψαν κυριαρχήθηκαν από τις αγορές και από εκμεταλλευτικές οικονομικές σχέσεις των εθίμων, της εμπιστοσύνης, των ηθικών αξιών και της κουλτούρας οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο σε καταπίεση, διαφθορά και εγκληματικότητα. Η εισαγωγή των αγορών και των εκμεταλλευτικών σχέσεων στην Υποσαχάρια Αφρική συνέβη μέσω μιας συνεχούς αποικιακής διαδικασίας με στόχο την ίδρυση μιας νέας μη εμπεδωμένης οικονομίας της μέγιστης εξάρθρωσης.

Η μέγιστη εξάρθρωση δημιούργησε θεσμικές ασυνέπειες και θεσμική κακοδιαχείριση που είναι και οι αιτίες υπανάπτυξης στην Αφρική σήμερα. Η μέγιστη εξάρθρωση εξαιτίας του αποικισμού κατέστρεψε τη φυσική εξελικτική διαδικασία της

θεσμικής ανάπτυξης στην Υποσαχάρια Αφρική, η οποία από τότε και στο εξής έχει ασθενή οικονομική ανάπτυξη.

Προς έκπληξη μας, έχουν γραφτεί πολύ λίγα μετά την δεκαετία του 1960 για τις σχέσεις των Γάλλων με τις πρώην εξαρτώμενες αποικίες τους στην Υποσαχάρια Αφρική. Αντιθέτως, η βιβλιογραφία σχετικά με την αγγλόφωνη Αφρική κατά την περίοδο αυτή είναι πλούσια και άφθονη. Στόχος μας είναι λοιπόν να βοηθήσουμε στο κλείσιμο αυτού του βιβλιογραφικού κενού.

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα, η Γαλλία απέκτησε μια τεράστια αφρικανική αυτοκρατορία. Όμως, οι Γάλλοι δεν ήταν ποτέ άποικοι, με την βαριά σημασία της λέξης. Το χρηματικό κέρδος δεν ήταν ποτέ ο πρωταρχικός στόχος της εμπλοκής των Γάλλων στην Υποσαχάρια Αφρική. Εξαρχής, τα πολιτικά και εθνικά ζητήματα ήταν οι παράγοντες που τους κινητοποιούσαν στην Αφρική. Αργότερα όμως η Γαλλία είδε την Αφρική ως μια πηγή στρατιωτικής δύναμης που θα μπορούσε να εξυπηρετήσει στην αποκατάσταση της ανησυχητικής δημογραφικής ανισορροπίας καθώς ο πληθυσμός της Γερμανίας άνοιξε ενώ η Γαλλία παρέμενε στάσιμη. Και αργότερα, η απόφαση της Γαλλίας να αναζωπυρώσει την επιρροή της στην Αφρική μετά την ανεξαρτησία των αποικιών της το 1960, οφειλόταν στην άρνηση της να αποδεχτεί τη κατάσταση μιας μεσαίου μεγέθους ευρωπαϊκής δύναμης σε ένα κόσμο που κυβερνούταν από δυο γίγαντες. Η θέση της στο κέντρο μιας ομάδας εξαρτώμενων αλλά ηγεμονικών κρατών κρατάει ακόμα τη Γαλλία σε κυρίαρχη θέση σε ένα κόσμο άνισων χωρών.

Τι είναι μοναδικό και χαρακτηριστικό στην γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική; Από τη μία πλευρά, είναι η κοινή κληρονομιά της Δυτικής και Κεντρικής Αφρικής τους αιώνες ανάπτυξης και αλληλεπίδρασης. Από την άλλη πλευρά, είναι το γαλλικό αποτύπωμα σε αυτήν την απέραντη περιοχή, η γαλλική γλώσσα και οι συνοδευόμενες παραδόσεις της μέσω των νόμων, της διακυβέρνησης, και της εκπαίδευσης. Αυτά τα εδάφη ήταν γαλλόφωνα μόνο από την ελίτ και τα ανώτερα επίπεδα κατά τη διάρκεια πολλών χρόνων του περασμένου αιώνα, επειδή τα αποικιακά συστήματα διατηρούσαν στο ελάχιστο την εκπαίδευση και την πολιτική συμμετοχή. Στην εποχή όμως της ανεξαρτησίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η γαλλική γλώσσα διαδόθηκε ευρέως στην περιοχή. Το τρίτο σύνολο δεσμών μεταξύ αυτών των 17 εθνών είναι ότι στα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, είχαν επιλέξει να αναπτύξουν μια μεγάλη πολιτισμική ενότητα, η οποία προέκυψε από την ένωση της γαλλικής και αφρικανικής κουλτούρας.

Η γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική ανέκυψε όχι μόνο ως ένα πλεονεκτικό, βολικό γεωγραφικό μπλοκ περιοχών και ενός συνόλου διαχειριστικών μονάδων. Είναι μια πολιτισμική κοινότητα που καθορίζεται σήμερα από τη γλώσσα, αλλά και από τις παραδόσεις, την εκπαίδευση, θρησκεία, νομική, πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή (Manning, 2004).

Η παράδοση του γαλλικού αστικού δικαίου που επιβλήθηκε σε αυτές τις χώρες, σε αντίθεση με το κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικό-πολιτισμικό τους πλαίσιο δημιούργησε μοναδικές προκλήσεις για επιτυχημένη ανάπτυξη μετά την ανεξαρτησία. Ιδίως στη περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής το γαλλικό αστικό δίκαιο παρεμπόδισε κυρίως την ανάπτυξη ισότητας και αγορών χρέους. Έτσι, οι ιμπεριαλιστικές πολιτικές κατέστειλαν τα παραδοσιακά έθιμα και τις κοινωνικές ιεραρχίες και ίσως ευθύνονται για την παρεμπόδιση της ανάπτυξης. Επιπλέον, οι πολιτικές οικονομικών ενισχύσεων που εφαρμόστηκαν από τους κύριους διεθνείς χρηματοδοτικούς θεσμούς, τη Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, δεν ήταν αποτελεσματικές ούτε ευεργετικές, καθώς οι οικονομικές ενισχύσεις συνδέονται άμεσα με την conditionality, δηλαδή οι χώρες αυτές για να μπορέσουν να πάρουν την βοήθεια πρέπει να εφαρμόσουν πολιτικές που είναι συνεπείς με το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο ανεξάρτητα από τις τοπικές συνθήκες.

Πριν το 1945 υπήρξε μόνο μια μέτρια οικονομική ανάπτυξη στην γαλλική Υποσαχάρια Αφρική. Η πρόοδος σχετίστηκε κυρίως με τις υποδομές (δρόμους, αεροδρόμια, λιμάνια) που θα βοηθούσαν την κίνηση των πρώτων υλών προς τη Γαλλία. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και μετά επιβλήθηκε μια μορφή μερκαντισμού στην αυτοκρατορία. Μέχρι τα τέλη του αιώνα, υπήρξε μια δυνατή απροθυμία των Γάλλων άποικων να παρέχουν οικονομική χρηματοδότηση στις αφρικανικές τους αποικίες.

Εντούτοις, μέσω της αναπτυξιακής τους προσπάθειας οι Γάλλοι έφτιαξαν ένα δίκτυο εξάρτησης των αφρικανικών κρατών από τη μητρόπολη (McNamara, 1989). Σε κάποιες γαλλόφωνες χώρες της Αφρικής αυτή η εξάρτηση υπάρχει ακόμα και σήμερα. Τα στοιχεία της περιλαμβάνουν αναπτυξιακό κεφάλαιο, εκπαίδευση προσωπικού, εμπορική προτίμηση, και προστατευτικό έλεγχο χρηματοδότησης. Ο βαθμός της αφρικανικής εξάρτησης ήταν αξιοσημείωτος. Ένας άλλος παράγοντας που συνέβαλε σημαντικά στην αφρικανική εξάρτηση από τη Γαλλία ήταν η αποτυχία των Αφρικανών στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Μέχρι το 1960 σχεδόν όλες οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής κέρδισαν την ανεξαρτησία τους. Όμως, στα πρώτα χρόνια αυτής της περιόδου η παρουσία της

Γαλλίας στην Υποσαχάρια Αφρική δεν μειώθηκε σχεδόν καθόλου. Έχοντας συμμετάσχει στις γαλλικές εκλογές και στους θεσμούς μετά το 1945, οι γαλλόφωνοι πολιτικοί και ο γαλλόφωνος πληθυσμός ήταν εξοικειωμένος με τις γαλλικές πολιτικές, τους γαλλικούς θεσμούς και τις γαλλικές ηθικές αξίες και έθιμα.

Περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη αποικιακή δύναμη, η Γαλλία κατάφερε να εμποδίσει η πολιτική ανεξαρτησία να σημαίνει σπάσιμο των δεσμών που είχε αναπτύξει με τις πρώην αποικίες της στην Υποσαχάρια Αφρική. Αντίθετα, η τυπική ανεξαρτησία θεωρήθηκε από πολλούς Γάλλους ως το αντίτιμο που έπρεπε να πληρωθεί για να διατηρηθούν οι στενοί οικονομικοί και πολιτισμικοί δεσμοί τους με την Αφρική (McNamara, 1989). Στη προσπάθεια διατήρησης της γαλλικής κυριαρχίας με την παράλληλη ικανοποίηση των αφρικανικών απαιτήσεων και αναγκών για αυτονομία και ισότητα, η Γαλλία πρότεινε αρχικά τη χαλάρωση των πολιτικών δεσμών μέσω της επιχορήγησης της αυτονομίας και της εσωτερικής διακυβέρνησης στα πλαίσια της γαλλικής κοινότητας. Αυτή η φόρμουλα αρχικά έγινε αποδεκτή από τους περισσότερους Αφρικανούς, αλλά σύντομα ξεκίνησαν οι πιέσεις για πλήρη πολιτική ανεξαρτησία.

Οι θεσμοί της κοινότητας ήταν τότε ανεπιτυχείς και η ιδέα μιας γαλλικής ομοσπονδίας αγνοήθηκε. Έτσι, εμφανίστηκε ένα σύστημα διμερών συμφωνιών που έγινε η βάση των σχέσεων μεταξύ της Γαλλίας και της Αφρικής. Η Γαλλία τότε επικεντρώθηκε στη διαπραγμάτευση των συμφωνιών που θα κυβερνούσαν τις σχέσεις της με όλες τις πρώην αποικίες της (εκτός τη Guinée). Οι συμφωνίες εξυπηρετούσαν έξυπνα τις ανάγκες και τις επιθυμίες διάφορων συμμετεχόντων, και περιλάμβαναν οικονομική και τεχνική βοήθεια, καθώς και διπλωματική, υπερασπιστική, νομισματική, χρηματοδοτική, και εμπορική βοήθεια. Έτσι, παρόλο που η ανεξαρτησία άλλαξε ριζικά τη τυπική φύση των σχέσεων, η συνέχεια της γαλλικής βοήθειας και παρουσίας διατηρήθηκε στην Υποσαχάρια Αφρική.

Αφθονούν οι κριτικές για την ανεξαρτησία της Αφρικής από τους Γάλλους άποικους. Πολλοί θεωρούν τις νέες σχέσεις τους ως μια νέα μορφή αποικισμού, ενώ αμφισβητείται επίσης και η σοφία των ατομικών συμφωνιών. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι θα ήταν προτιμότερο να δημιουργηθεί ένα ομοσπονδιακό θεσμικό πλαίσιο. Άλλοι κριτικοί θεωρούν μικρής οικονομικής σημασίας την επιχορήγηση της θεωρητικής ανεξαρτησίας στις χώρες ως κλοπή των πόρων τους.

Μετά την ανεξαρτησία, η Γαλλία προσπάθησε να επινοήσει τρόπους για να διατηρήσει τα γαλλικά συμφέροντα στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής. Οι

συνεργατικές συμφωνίες ήταν η βάση αυτών των σχέσεων που ακόμα απολαμβάνει η Γαλλία με τις πρώην αφρικανικές της εξαρτώμενες αποικίες. Κάθε χρόνο διεξάγονται συνέδρια είτε στη Γαλλία είτε σε κάποια χώρα της Υποσαχάριας Αφρικής, και προσπαθούν να αντιμετωπίσουν κάθε είδους πρόβλημα στις μεταξύ τους σχέσεις. Αναπόφευκτα εμφανίζονται διαφορές, αλλά το σύστημα των συμφωνιών παραμένει ένα ευέλικτο πλαίσιο μέσα στο οποίο συνεχίζουν να υπάρχουν οι στενές σχέσεις Γαλλίας και Αφρικής. Με τα χρόνια, οι σχέσεις με κάποιες χώρες έχουν εξασθενήσει ενώ με άλλες έχουν γίνει ακόμα πιο στενές. όμως, καμία χώρα δεν θέλησε να βγει από το σύστημα των συμφωνιών.

Η ισορροπία μεταξύ του κόστους και του οφέλους του συστήματος συμφωνιών μεταξύ Γαλλίας και Αφρικής είναι πολύ δύσκολη. Τα οφέλη που απολαμβάνει η Γαλλία στο εμπόριο και τις επενδύσεις δεν θα κρατήσουν για πολύ ακόμα, χωρίς την επιχορήγηση γενναιόδωρης οικονομικής βοήθειας από τους Γάλλους ή την εξασφάλιση της ασφάλειας. Το κόστος για τη Γαλλία είναι υψηλό, αλλά το όφελος της ήταν πολύ μεγάλο. Καμιά άλλη μεσαίου μεγέθους δύναμη στον κόσμο δεν απολαμβάνει παρόμοια διεθνή επιρροή, όπως η Γαλλία. Σε μεγάλο βαθμό, αυτή η επιρροή και η θέση της προέρχονται από τη συγκεκριμένη θέση της Γαλλίας στο κέντρο των γαλλόφωνων αφρικανικών κρατών. Πράγματι η Γαλλία παραμένει η κυρίαρχη δύναμη σε ένα μεγάλο τμήμα της Αφρικής.

Για τη Γαλλία, η αξία της θέσης της στην Αφρική δεν ήταν μόνο οικονομική. Αντίθετα με τις άλλες αποικιακές δυνάμεις, η Γαλλία βάσιζε πάντα τις αποικιακές της πολιτικές στην εξάπλωση της γαλλικής γλώσσας και κουλτούρας (McNamara, 1989). Στην εποχή μετά την ανεξαρτησία, ο πιο σημαντικός παράγοντας για τη διαμόρφωση της γαλλικής πολιτικής στην γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική παρέμενε να είναι η εθνική εικόνα και επιρροή. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά ότι η Γαλλία δεν είχε συμφέροντα στην περιοχή. Αντίθετα, η Γαλλία ήταν προσεκτική στο να διατηρήσει όσα περισσότερα οικονομικά οφέλη μπορούσε στις συμφωνίες της με τους Αφρικανούς. Το εμπόριο φυσικά δεν αγνοήθηκε ποτέ. Η διαιώνιση της ευνοϊκής θέσης της Γαλλίας στις αγορές των πρώην αφρικανικών της αποικιών ήταν ένας προφανής οικονομικός στόχος των εμπορικών της όρων στις μεταξύ τους συμφωνίες.

Η οικονομική βοήθεια επιτάχυνε την ανάπτυξη του εμπορίου, αποζημιώνοντας την ισορροπία των μειονεκτημάτων των πληρωμών και παρέχοντας μέσα για ανταλλαγή των γαλλικών προϊόντων. Την εποχή της ανεξαρτησίας, όλες οι 14 χώρες της γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη Γαλλία.

Απέβλεπαν στη Γαλλία ένα μεγάλο τμήμα του αναπτυξιακού τους κεφαλαίου και της εκπαίδευσης του προσωπικού τους. Η εξωτερική βοήθεια θεωρήθηκε απαραίτητη από τους περισσότερους Αφρικανούς πολιτικούς ηγέτες που ξαφνικά αντιμετώπισαν το δύσκολο έργο ανάπτυξης των ανεξάρτητων κρατών τους. Η άμεση γαλλική οικονομική βοήθεια στην Υποσαχάρια Αφρική είχε ξεκινήσει μόλις μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Πιο πριν, η Γαλλία αφιέρωνε πολύ μικρά ποσά για την ανάπτυξη της Αφρικής. Η γαλλική οικονομική βοήθεια παραμένει ένα κεντρικό χαρακτηριστικό του γαλλικού συστήματος συνεργασίας. Χωρίς αυτήν, η ανάπτυξη της Αφρικής θα είχε σταματήσει πολύ καιρό πριν.

Παρόλο που οι περισσότεροι κριτικοί θεωρούν ότι οι πιο σημαντικές πτυχές της γαλλικής σύνδεσης με την Υποσαχάρια Αφρική ήταν οι οικονομικές και νομισματικές, οι Γάλλοι θεωρούν ότι η πιο αξιόλογη πτυχή της γαλλικής αποικιακής κληρονομιάς για την Αφρική ήταν η γαλλική γλώσσα και κουλτούρα. Οι προσπάθειες των Γάλλων να αφομοιώσουν το πληθυσμό των αποικιών τους βασίζονταν περισσότερο στην ιδεολογία και τη γενναιοδωρία τους παρά στην αλαζονεία τους. Ο γαλλικός γλωσσικός και πολιτισμικός προσηλυτισμός συνοδεύτηκε από την προθυμία τους να αποδεχτούν τους Αφρικανούς ως ίσους ανθρώπους που έχουν αποκτήσει μια καλή γνώση των γαλλικών προτύπων. Καμία άλλη σύγχρονη αποικιακή δύναμη δεν προσπάθησε τη πολιτισμική αφομοίωση των ανθρώπων των αποικιών της, όσο η Γαλλία. Οι πόροι και η ενέργεια που συνεχίζει να σπαταλά η Γαλλία για την ενδυνάμωση και εξάπλωση της κουλτούρας της ίσως είναι η πιο μακροχρόνια επένδυση για τη διατήρηση των στενών δεσμών της με τις πρώην αποικίες της. Στη γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική το εκπαιδευτικό σύστημα ήταν το κύριο εργαλείο εξάπλωσης της γαλλικής κουλτούρας, μέσω του οποίου η Γαλλία προσπάθησε να διαδώσει τη γαλλική γλώσσα, την εξάπλωση των γαλλικών ιδεών, της τέχνης, της τεχνικής γνώσης. Αντίθετα με το βρετανικό σύστημα το γαλλικό σύστημα δεν ευνόησε την παραδοσιακή αφρικανική ιεραρχία. Αντί αυτού, η Γαλλία έδωσε τη πολιτική εξουσία των αποικιών της στους ελίτ που είχαν προσπαθήσει να δημιουργήσουν τη γαλλική εικόνα που ήθελε.

Για να διατηρηθούν οι γλωσσικοί και πολιτισμικοί δεσμοί, οι συνεργατικές συμφωνίες υπεγράφησαν με όλα τα νέα κράτη διασφαλίζοντας τη γαλλική υποστήριξη στη σημαντική περιοχή της εκπαίδευσης. Η Γαλλία συμφώνησε να παρέχει διδακτικό και διαχειριστικό προσωπικό στα υπάρχοντα σχολεία και να συνεχίσει να επεκτείνει το εκπαιδευτικό σύστημα, μεγαλώνοντας τους θεσμούς της ανώτερης εκπαίδευσης.

Έχουν προκύψει πολλά σημαντικά θέματα από την εμπειρία των γαλλικών αποικιών στην Αφρική. Η ίδια η αυτοκρατορία αναπαριστούσε μια βαθιά ρατσιστική επέκταση των δυνάμεων εκτός των συνόρων του γαλλικού έθνους-κράτους, ενώ την ίδια στιγμή επαναβεβαίωνε το γαλλικό έθνος μέσω της εσωτερίκευσης των αποικιακών πολιτικών του φυλετικού αποκλεισμού. Ο αποικισμός στην Αφρική άλλαξε ριζικά και τη Γαλλία και τα διάφορα κράτη της Αφρικής που αποικήθηκαν.

Διαχειριστικά, πολιτικά και πρακτικά η Αφρική ποτέ δεν λειτούργησε ως ένα ενοποιημένο αντικείμενο του γαλλικού αποικισμού. Η Γαλλία ποτέ δεν κυβέρνησε την Αφρική υπό έναν μοναδικό αποικιακό μηχανισμό. Αντί αυτού, εφάρμοσε διάφορες μορφές πολιτικού ελέγχου στα διαφορετικά γεωγραφικά μέρη της ηπείρου, όλες εκ των οποίων ήταν αυταρχικές και πολύ ιμπεριαλιστικές, σε διαφορετικό βαθμό (encyclopedia.jrank.org). Έτσι, στην Γαλλική Δυτική Αφρική, που αποτελούνταν από τα κράτη του Benin, Burkina Faso, Cote d'Ivoire (Ivory Coast), Guinea, Mali, Mauritania, Niger, και Senegal, η Γαλλική Δυτική Αφρική ήταν πόλος έλξης πολύ λίγων Ευρωπαίων αποίκων. Σαν αποτέλεσμα, οι διαχειριστικές πολιτικές που εφάρμοσαν οι Γάλλοι κυβερνήτες διέφεραν σημαντικά από αυτές στο Μαρόκο, στην Τυνησία, την Αλγερία, τη Λιβύη και τη Μαυριτανία, που ουσιαστικά δεν ήταν αποικίες αλλά προτεκτοράτα των Γάλλων. Ομοίως, η Γαλλική Κεντρική Αφρική που περιλάμβανε τα κράτη του Central African Republic, Chad, the Republic of Congo (Congo-Brazzaville), και Gabon, περιείχε ελάχιστο αριθμό Ευρωπαίων αποίκων σε μια περιοχή τεράστιας ποικιλομορφίας, με διαφορετικές εθνικές και γλωσσικές ομάδες. Και οι δυο ομάδες γαλλικών αποικιών (η Γαλλική Δυτική Αφρική και η Γαλλική Κεντρική Αφρική) δεν σεβάστηκαν καθόλου τα προϋπάρχοντα σύνορα και τις ομάδες. Μετά τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Γαλλία κατέκτησε και τα κράτη του Togoland και Cameroun (που αργότερα ονομάστηκαν Togo και Cameroon).

Κατά συνέπεια η πολιτική οργάνωση της Γαλλόφωνης Αφρικής δεν αντιστοιχεί σε σαφώς καθορισμένα εθνικά, γλωσσικά, και άλλα σύνορα. Τα σύνορα της γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής περιλαμβάνουν μια τεράστια ποικιλία ανθρώπων και τοποθεσιών, και αποτελούνται μια ευρεία γκάμα διαφορετικών και συχνά ασύγκριτων πολιτικών συστημάτων.

Η πολιτική των γαλλικών αποικιών στην Αφρική υποστήριζε ότι η πολιτισμική ταυτότητα των Αφρικανών θα έπρεπε να γίνει αντικείμενο της πολιτικής παρέμβασης της Γαλλίας (encyclopedia.jrank.org). Η «αφομοίωση» και η «σύνδεση» (association) ήταν τα πρωταρχικά φιλοσοφικά ζητήματα που κυριαρχούσαν στην γαλλική

αποικιακή σκέψη και πρακτική κατά τη διάρκεια σχεδόν όλης της ζωής των γαλλικών αποικιών (1880-1960) και θεωρούσαν ότι η αφρικανική κουλτούρα και ταυτότητα θα έπρεπε να εναρμονιστεί με τις γαλλικές πολιτικές και κοινωνικές αξίες. Αυτά τα δόγματα πράγματι συνεχίζουν να ακούγονται μέχρι και σήμερα ανεγείροντας συζητήσεις για τις σχέσεις της Γαλλίας με τις πρώην αποικίες της. Η σύνδεση προωθούσε τη συνύπαρξη των προϋπαρχόντων πολιτικών δομών με το εποικοδόμημα της αυτοκρατορίας, επιτρέποντας όλο και μεγαλύτερο ρόλο στους αρχηγούς και σε άλλους Αφρικανούς ελίτ. Οι πολιτικές σύνδεσης ήθελαν μια αποικιακή κυβέρνηση στην οποία οι παλιότεροι ελίτ μαζί με τους νέους Αφρικανούς ηγέτες θα ενίσχυαν την αποικιακή τάξη μέσω νομοθετικών σωμάτων και άλλων επιφανειακών συμμετοχικών θεσμών. Η σύνδεση βασιζόταν σε μια βαθιά ρατσιστική αντίληψη πολιτισμικής ταυτότητας. Το δόγμα της σύνδεσης έλεγε ότι οι διαφορές μεταξύ των αποίκων και των αποικισμένων εμπόδιζαν την ίδρυση των πολιτικών συστημάτων στην Αφρική μέσω των προϋπαρχόντων θεσμών. Με άλλα λόγια, η σύνδεση θεωρούσε τους Αφρικανούς εντελώς συνδεδεμένους και προσκολλημένους στο παρελθόν και ανίκανους να επιτύχουν το επίπεδο των γαλλικών πολιτικών και κοινωνικών μορφών. Η σύνδεση βασιζόταν σε δυο υποθέσεις: πρώτον, ότι η γαλλική πολιτική και κοινωνική οργάνωση αναπαριστούσε τη κορυφή της πολιτισμικής επιτυχίας, και δεύτερον ότι οι Αφρικανοί δεν θα μπορούσαν ποτέ να επιτύχουν αυτή τη κορυφή.

Ως πολιτικό πρόγραμμα η αφομοίωση απαιτούσε την υιοθέτηση τελικά της γαλλικής κουλτούρας, των γαλλικών πολιτικών, των γαλλικών κοινωνικών εθίμων και παραδόσεων και των γαλλικών πεποιθήσεων από τους Αφρικανούς. Η αφομοίωση θεωρούσε την αυτοκρατορία ως ένα σχέδιο εποπτείας και διαχείρισης. Ο αποικισμός στόχευε στο να κάνει τους Αφρικανούς να φτάσουν το επίπεδο των Ευρωπαίων αποίκων, γεγονός που σήμαινε την εγκατάλειψη της αποικιακής κουλτούρας και αφομοίωση στο γαλλικό μοντέλο. Η αφομοίωση ήταν με αυτήν την έννοια μια ιδεολογία πολιτισμικής εκμηδένισης, θεωρώντας ότι η αποικιακή κουλτούρα αναπόφευκτα θα εξαφανιζόταν καθώς οι άνθρωποι θα εγκατέλειπαν τις προηγούμενες οπισθοδρομικές τους πρακτικές για να υιοθετήσουν τις πιο πολιτισμένες, του γαλλικού μοντέλου. Η αφομοίωση δεν ήταν φυσικά σε καμία περίπτωση λιγότερο ρατσιστική από την σύνδεση (η πρώτη σήμαινε επέμβαση των γαλλικών κανόνων και δυσφήμιση των μη-ευρωπαϊκών τρόπων ζωής, ενώ η δεύτερη θεωρούσε ανικανότητα των μη-Ευρωπαίων να εξομαλύνουν και να εξυπηρετήσουν τις αλλαγές). Η αφομοίωση, με την συνεπαγόμενη πολιτισμική εκμηδένιση, και η σύνδεση, με την ιδεολογία των

συνεχώς αυξανόμενων διαφορών και της κατωτερότητας, είχαν εκ διαμέτρου αντίθετα πολιτικά προγράμματα για τις αποικίες, όμως και οι δυο αρνούσαν να εφοπλίσουν τους Αφρικανούς με την ικανότητα συμμετοχής, ως ίσων, στη πολιτική και διανοητική ζωή στις γαλλικές αποικίες.

Η κληρονομιά του αποικισμού στη Γαλλόφωνη Αφρική έχει επεκταθεί μετά την ανεξαρτησία και σε άλλες γαλλόφωνες αποικίες στη περιοχή. Η Γαλλία σχετίζεται στενά με τη γαλλόφωνη Αφρική, με διάφορους σκοπούς και συνέπειες. Αυτή η ξένη πολιτική έχει πολλές φορές αλλάξει πορεία προς επεμβατική πολιτική, με διάφορες γαλλικές κυβερνήσεις να παρέχουν στήριξη ή ακόμα και όπλα στα κράτη-πελάτες τους. Η κληρονομιά του αποικιακού ρατσισμού και η πολιτική δόμηση του ρατσισμού στην γαλλόφωνη Αφρική εμφανίζεται και στις πρώην αποικίες και στην ίδια τη Γαλλία. Πολιτικές θεσπισμένες στο όνομα της αυτοκρατορίας, η δημιουργία ρατσιστικών διακρίσεων μεταξύ των ανθρώπων, και η επανάληψη τους στο παρόν περιπλέκουν το αποικιακό κληρονόμημα της Γαλλίας και τα ανεξάρτητα κράτη της Αφρικής (encyclopedia.jrank.org). Ο προφανής και πραγματικός ρατσισμός του αποικισμού, έχει εκδηλωθεί με πολλούς τρόπους και συνεχίζει να στοιχειώνει το παρόν της Αφρικής.

Αντίθετα με τις βρετανικές και τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι γαλλικές δυνάμεις δεν προσπάθησαν να μετατρέψουν το πληθυσμό των αποικιών τους στην Αφρική σε χριστιανούς, επιτρέποντας στο πληθυσμό να εξασκήσει την θρησκεία του ελεύθερα. Όμως, οι Γάλλοι πράγματι προσπάθησαν να κάνουν τις διαχειρίσεις των αποικιών τους στην Αφρική έτσι ώστε να είναι παρόμοιες με τις δικές τους (Vale, 2009). Μετά την ανεξαρτησία ήταν δύσκολο για τις αφρικανικές χώρες να ισορροπήσουν τις πεποιθήσεις τους με αυτές των Γάλλων. Οι Γάλλοι επίσης ήταν λιγότερο πρόθυμοι να δώσουν στις αφρικανικές τους αποικίες ανεξαρτησία από ότι οι Βρετανοί. Οι γαλλικές αποικίες θεωρούσαν ότι ήταν τμήμα της ίδιας της Γαλλίας και όχι ανεξάρτητα μακρινά εδάφη που θα μπορούσαν να ανεξαρτητοποιηθούν όταν θα ήταν έτοιμοι οι πληθυσμοί τους.

Η αμφίβολη στρατιωτική σύνδεση μεταξύ της Γαλλίας και των πρώην αποικιών της στην Αφρική δεν είναι μόνο κληρονομιά του αποικισμού αλλά και μια συνέχεια του άμεσου νόμου (direct rule) ή του νεοαποικισμού. Το γαλλικό σύστημα του άμεσου νόμου, σε αντίθεση με τον βρετανικό έμμεσο νόμο, αναπαριστούσε το σφικτό δέσιμο της Γαλλίας με τις αποικίες της, μια κατάσταση που υπάρχει ακόμα και σήμερα. Η Γαλλία ρύθμιζε τις πολιτικές της στις αποικίες της στην Αφρική ώστε να

αναπαριστούν την αλλαγή του χρόνου και τις συνθήκες μέσα στη Γαλλία. Τα στοιχεία αυτής της πολιτικής περιλάμβαναν αφομοίωση, σύνδεση, διαφοροποίηση και κηδεμονία. Από αυτό το γαλλικό σύστημα του άμεσου νόμου, η Γαλλία πέτυχε «ένα μέτρο ομοιομορφίας και σταθερότητας των θεσμών που εισήγαγε στην Υποσαχάρια Αφρική» (Fowale, 2009). Όμως, ο γαλλικός αποικισμός περιλάμβανε στοιχεία βαρβαρότητας και καταπίεσης, αλλά ήταν πιο ήπιος σε σύγκριση με τον γερμανικό ή τον πορτογαλικό αποικισμό.

Ο γαλλικός άμεσος νόμος παρήγαγε μια τάξη «αφομοιωτών» που έβλεπαν τη μοίρα της Αφρικής μόνο στα χέρια των Γάλλων. Μέσω της αφομοίωσης, η Γαλλία έκανε τις αφρικανικές της αποικίες πλήρως εξαρτώμενες από τη Γαλλία για την επιβίωση τους (Fowale, 2009). Πολλοί ελίτ στη Γαλλόφωνη Αφρική έβλεπαν τη Γαλλία ως σπίτι τους. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι για να γινόντουσαν αφομοιωτές έπρεπε να δείχνεις σημάδια εκπολιτισμού. Αυτό σήμαινε την ικανότητα να μιλάς γαλλικά, να τρως γαλλικό φαγητό, να ντύνεσαι με το γαλλικό τρόπο, να είσαι χριστιανός, μορφωμένος και να εγκαταλείψεις τη «πρωτόγονη αφρικανική κουλτούρα».

Όπως και οι άλλες αποικιακές δυνάμεις, έτσι και οι Γάλλοι άποικοι εκμεταλλεύτηκαν την Αφρική ανελέητα. Ο ρόλος της Γαλλίας στην Αφρική σημαίνει θλίψη και δυστυχία. Η γαλλική στρατιωτική παρουσία στην Αφρική βασίζεται ακόμα στις συμφωνίες που έγιναν μετά τον αποικισμό, 50 χρόνια πριν.

Τα γαλλικά οικονομικά συμφέροντα στην Υποσαχάρια Αφρική περιλαμβάνουν το άνοιγμα των αγορών για τα γαλλικά προϊόντα. Σε οικονομικό επίπεδο, η Γαλλία βασίζεται στην ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων με τις περισσότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και στοχεύει να αυξήσει τον όγκο των γαλλικών επενδύσεων στην Αφρική. Η Γαλλία έφτιαξε ένα δίκτυο μεταφορών μεταξύ της ίδιας και της Αφρικής με στόχο να ενισχύσει τις οικονομικές και εμπορικές τους σχέσεις. Αυτό το δίκτυο είναι η πρωταρχική υποδομή της γαλλικής πολιτικής στην Αφρική.

Σε στρατιωτικό επίπεδο, η Γαλλία θέλει να αποκτήσει στρατηγικούς φυσικούς πόρους που είναι σημαντικοί για τη βαριά βιομηχανία της και να ελέγξει τη στρατηγική της θέση στις αφρικανικές χώρες. Τα πολιτικά και διπλωματικά συμφέροντα της Γαλλίας στην Υποσαχάρια Αφρική είναι η διατήρηση της σταθερότητας των αφρικανικών συστημάτων και η εκμετάλλευση των στενών δεσμών της με τα αφρικανικά κράτη. Στόχος της είναι να εξασφαλίσει διπλωματική

υποστήριξη στους Αφρικανούς ώστε να διατηρήσει τη θέση της ως υπερδύναμη στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής (Raafat, 2001).

Σε πολιτισμικό επίπεδο, η Γαλλία απολαμβάνει μια διακεκριμένη θέση στην Αφρική. Η Γαλλία βασίζει τους πολιτισμικούς της δεσμούς με την Αφρική σε ένα αριθμό στοιχείων που περιλαμβάνουν τη κοινή γλώσσα, τους γαλλικούς θεσμούς διδασκαλίας, τα γαλλικά κέντρα πολιτισμού και τις γαλλόφωνες συνόδους κορυφής που διεξάγονται είτε στο Παρίσι είτε σε κάποια αφρικανική πρωτεύουσα.

Για να εφαρμόσει τη πολιτική της στην Αφρική, η Γαλλία χρησιμοποιεί στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτισμικά μέσα. Η στρατιωτική της πολιτική είναι να μειώσει τον αριθμό των γαλλικών βάσεων από 1000 το 1960 σε μόλις 5, ώστε να αναπτύξει τη στρατιωτική της συνεργασία με την Αφρική. Επικύρωσε ένα νέο σχέδιο που βασίζεται στην ίδρυση μιας δύναμης για γρήγορη παρέμβαση. Άλλοι στρατιωτικοί μηχανισμοί περιλαμβάνουν συμφωνίες σχετικά με στρατιωτική άμυνα και τεχνολογική συνεργασία. Οι αλλαγές στις διεθνείς συνθήκες έκαναν τη Γαλλία να εστιάσει στη στήριξη των τοπικών θεσμών εκπαιδεύοντας Αφρικανούς στρατιώτες για την εξασφάλιση της ειρήνης.

Η παγκοσμιοποίηση επέδρασε αρνητικά στη θέση της Γαλλίας στην Αφρική, καθώς πλέον υπάρχει σύγκρουση των γαλλικών και αμερικάνικων συμφερόντων στις περιοχές των επενδύσεων, και κυρίως στο τομέα του πετρελαίου (Raafat, 2001). Η Γαλλία προσπαθεί τώρα να ενισχύσει τη γαλλόφωνη οργάνωση και τις διπλωματικές και πολιτικές της σχέσεις, ώστε να αντιμετωπίσει το αγγλόφωνο κύμα (τις ΗΠΑ) που εκμεταλλεύεται τη παγκοσμιοποίηση.

Ποιος θα μπορούσε να προβλέψει ότι ο γαλλικός πληθυσμός που έμενε στην Αφρική τελικά θα αναπτυσσόταν, ότι η γαλλική φρουρά θα συνέχιζε να παραμένει αποδεκτή (αν και σιωπηλά) από τις ανεξάρτητες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, ή ότι η Γαλλία θα συνέχιζε να κυριαρχεί την οικονομική ζωή των πρώην αποικιών της δεκαετίες μετά την τυπική τους ανεξαρτησία;

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την επιτυχία της ανεξαρτησίας των γαλλικών αποικιών στην Υποσαχάρια Αφρική, θα πρέπει να κοιτάξουμε τις γειτονικές πρώην βελγικές, πορτογαλικές ή ακόμα και τις βρετανικές αποικίες. Στις περισσότερες από αυτές, η μετάβαση από την εξάρτηση στην ανεξαρτησία έγινε απότομα, με αποτέλεσμα τη χρόνια αστάθεια. Είναι αλήθεια ότι ούτε η Γαλλία δεν απέφυγε όλα αυτά τα προβλήματα. Όμως, η μετάβαση στις περισσότερες πρώην γαλλικές αποικίες της Αφρικής προστατεύτηκε από την συνεχή γαλλική παρουσία. Στην καλύτερη των

περιπτώσεων αυτό οδήγησε σε σταθερότητα, μεθοδική διαχείριση και ένα μέτρο νομισματικής πειθαρχίας.

Φυσικά η επιτυχία της Γαλλίας στην Αφρική είχε και πολλά ελαττώματα. Οι πιο προφανείς της επιτυχίες συγκεντρώθηκαν σε λίγα σχετικά άφθονα παραλιακά κράτη όπου η Γαλλία έκανε τις μεγαλύτερες προσπάθειες. Οι φτωχές χώρες της Σαχάρας αγνοήθηκαν και ο πληθυσμός τους υπέφερε από τη ξηρασία και τον υποσιτισμό, χωρίς καμία ελπίδα. Έτσι, αναπτύχθηκε η φτώχεια και η πολιτική αστάθεια στις χώρες αυτές.

Οι Γάλλοι έχουν κατηγορηθεί για την προσπάθεια αφομοίωσης των Αφρικανών. Η χορήγηση της ανεξαρτησίας στα μικρά και αδύναμα κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής οδήγησε στην εύκολη χειραγώγηση τους από τη Γαλλία. Μετά την ανεξαρτησία οι Γάλλοι και άλλοι ξένοι δωρητές οικονομικής βοήθειας έχουν προσπαθήσει να παρέχουν αυτές τις επιχορηγήσεις χωρίς να αφαιρέσουν άλλες πιο πλούσιες χώρες με μεγαλύτερες αναπτυξιακές προοπτικές από τη χρήση των πλεονασμάτων για ανάπτυξη.

Εντούτοις, κάποιοι εγχώριοι θεσμοί επέζησαν. Οι πιο σημαντικοί είναι οι δυο τοπικές κεντρικές τράπεζες (McNamara, 1989). Στο πλαίσιο αυτών των κοινών νομισματικών θεσμών και διακανονισμών, οι φτωχότερες χώρες ωφελούνται από τη συνεχή σύνδεση τους με τους πλουσιότερους γείτονες τους. Ακόμα μεγαλύτερο όφελος προέρχεται φυσικά από τη σύνδεση τους με το γαλλικό θησαυροφυλάκιο.

Τα πλούσια παραθαλάσσια κράτη (Senegal, Ivory Coast, Cameroon, Gabon) γενικά ωφελήθηκαν περισσότερο από τη γαλλική διαχείριση και από την σταθεροποιητική παρουσία των Γάλλων. Από την άλλη πλευρά, οι φτωχές χώρες της Σαχάρας δεν ωφελήθηκαν σχεδόν καθόλου από τις γαλλικές αποικίες ώστε να αναπτυχθούν οικονομικά. Αυτή η αποτυχία οφείλεται περισσότερο στην μικρή ποσότητα των φυσικών πόρων και όχι στην έλλειψη ξένης γενναιοδωρίας. Παρόλα αυτά, η γαλλική παρουσία, σε συνδυασμό με τη μαζική διεθνή βοήθεια, τις βοήθησε να οργανωθούν υπό το πρόσωπο των φυσικών καταστροφών, καθώς επίσης και σε επίπεδο ασφάλειας. Δυστυχώς, πρέπει να παραδεχτούμε ότι οι Γάλλοι δεν πέτυχαν ιδιαίτερα να βοηθήσουν στην παροχή πολιτικής σταθερότητας σε αυτές τις φτωχές χώρες (McNamara, 1989). Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και αυτοί που ισχυρίζονται ότι η Γαλλία έβλαψε τους Αφρικανούς μέσω των υπερβολικών παρεμβάσεων της στα εσωτερικά ζητήματα και μέσω της υποστήριξης μη-δημοφιλών και τυραννικών πλαισίων.

Μόνο τα πρόσφατα χρόνια ξεκίνησαν τα ξεσπάσματα στην γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική. Η πτώση των τιμών των αγαθών και οι υποχρεώσεις αποπληρωμής των χρεών, έχουν προκαλέσει σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Για πρώτη φορά στην ιστορία της Αφρικής μετά την ανεξαρτησία όλα τα οικονομικά σημαντικά αφρικανικά μέλη της γαλλόφωνης περιοχής υποφέρουν πλέον από σοβαρές ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών και στο έλλειμμα του προϋπολογισμού, γεγονός που τους κάνει να εξαρτώνται πολύ από τη Γαλλία. Το κόστος για τη Γαλλία είναι συνεχώς αυξανόμενο, ως εγγυητής της αφρικανικής νομισματικής σταθερότητας και μετατρεψιμότητας των νομισμάτων. Υπάρχουν αμφιβολίες για την ικανότητα και προθυμία της Γαλλίας να συνεχίσει να ικανοποιεί τις αυξανόμενες ανάγκες των υπανάπτυκτων εξαρτημένων αφρικανικών κρατών.

Παρόλα αυτά, μόνο ένας βλάκας θα παραιτούταν από το τοπικό πλεονέκτημα μέχρι να εξαναγκαστεί να το κάνει. Η Γαλλία δεν μπορεί απλά να φύγει από τους ισχυρούς δεσμούς της με την πρώην αφρικανική αυτοκρατορία. Εντούτοις, ο πληθυσμός στη Γαλλία εστιάζει το ενδιαφέρον του όλο και περισσότερο στην Ευρώπη, με αντίστοιχη μείωση του ενδιαφέροντος του στην Αφρική. Έτσι, αμφισβητείται το εάν πράγματι αξίζουν τα αβέβαια οικονομικά οφέλη και η επικίνδυνη εμπλοκή στις στρατιωτικές επιχειρήσεις που απαιτούν οι συνδέσεις με τους Αφρικανούς.

Υπάρχουν κάποιοι που υποστηρίζουν ότι η Γαλλία έχει ουσιαστικά βλάψει τα αφρικανικά συμφέροντα μέσω της έντονης παρέμβασης της στα αφρικανικά ζητήματα. Εντούτοις, είναι αλήθεια ότι οι Γάλλοι εξυπηρέτησαν και τα δυτικά και τα αφρικανικά συμφέροντα προστατεύοντας και βοηθώντας στην υποστήριξη κάποιων ασθενών και τρωτών τμημάτων της Αφρικής. Ας ελπίσουμε ότι αυτό θα συνεχίσει να κάνει. Σε παγκόσμια κλίμακα, η περιοχή η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής είναι μόνο δευτερεύουσας στρατηγικής και περιορισμένης οικονομικής σημασίας. Όμως η χρόνια δυστυχία των περιοχών όπως των χωρών της Σαχάρας θα συνεχίσει να εμφανίζει ηθικά και ανθρωπιστικά προβλήματα στον πλούσιο «Πρώτο Κόσμο».

Δεν είναι απαραίτητα αλήθεια όμως ότι η γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική θα συνεχίσει να επεκτείνεται και να εμβαθύνει την ταυτότητα της. Η γαλλική γλώσσα θα παραμείνει αναμφισβήτητα σημαντική σε αυτές τις χώρες για το προσεχές μέλλον, κυρίως για την επικοινωνία σε διεθνές επίπεδο. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι θα μορφώνονται στα γαλλικά, αλλά επίσης και στα αφρικανικά, κι έτσι θα περιοριστεί η επέκταση των επιρροών της Γαλλίας. Επιπλέον, η συλλογική ταυτότητα των 14 εθνών

ως γαλλόφωνα έθνη θα περιοριστεί στο μέλλον από δυο πλευρές. Από τη μία πλευρά, θα δώσουν έμφαση στην δική τους ταυτότητα λόγω των εθνικών παραδόσεων τους. Την ίδια στιγμή, υπάρχουν ακόμα δυνάμεις που τους ελκύουν να υιοθετήσουν μια ευρύτερη ταυτότητα που να ξεπερνά τα όρια της γλώσσας και της αποικιακής κληρονομιάς δίνοντας έμφαση στην ηπειρωτική παν-αφρικανική ενότητα.

Εντούτοις, αυτό που είναι πιο ανησυχητικό για το μέλλον των Αφρικανών από τη γαλλική παρουσία ή απουσία στην ήπειρο, είναι η βαθιά οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1980 που έφερε την Υποσαχάρια Αφρική στο έσχατο σημείο στο οποίο βρίσκεται σήμερα. Η εύρεση εναλλακτικών πηγών εισοδήματος για την Αφρική είναι πολύ δύσκολη έως και αδύνατη. Αλλά ούτε και η εκβιομηχάνιση ούτε το εγχώριο εμπόριο δεν φαίνεται να αποτελούν υπόσχεση για το προσεχές μέλλον. Πλέον ο προστατευτισμός γίνεται όλο και πιο αποδεκτός για την ανάπτυξη της περιοχής. Εάν δεν βρεθεί μια νέα, πολλά υποσχόμενη αναπτυξιακή στρατηγική, η Αφρική είναι βέβαιο ότι θα παραμείνει στον αέναο φαύλο κύκλο φτώχειας που βρίσκεται σήμερα. Η μοίρα της Αφρικής είναι λοιπόν να συνεχίσει να ζει κάτω ή κοντά στο κατώτατο επίπεδο επιβίωσης, με ανεπαρκές εισόδημα και μόνιμη ελεημοσύνη από τη διεθνή βοήθεια; Θα πρέπει να βρεθεί μια λειτουργική φόρμουλα, διαφορετικά η απελπισία θα καλλιεργήσει την απόγνωση, με ανεπιθύμητες συνέπειες για όλους μας.

2.7 Θεσμικά εμπόδια στην ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής

Οι διαφορές στους θεσμούς και στα δικαιώματα ιδιοκτησίας θεωρούνται προσφάτως ως η πιο πειστική αιτία των διαφορών στο κατά κεφαλήν εισόδημα μεταξύ των χωρών. Χώρες με καλύτερους θεσμούς, πιο ασφαλή δικαιώματα ιδιοκτησίας και λιγότερο διαστρεβλωτικές πολιτικές θα επενδύσουν περισσότερο σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, και θα χρησιμοποιήσουν αυτούς τους παράγοντες πιο αποδοτικά για να επιτύχουν ένα καλύτερο επίπεδο εισοδήματος (Acemoglu et al., 2001). Μέχρι κάποιο βαθμό, είναι φανερό ότι οι θεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο. Αυτό φαίνεται για παράδειγμα από τα διαφορετικά μονοπάτια της Βόρειας και Νότιας Κορέας, ή της Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας, όπου το ένα μέρος της χώρας παρέμεινε στάσιμο υπό το κεντρικό σχεδιασμό και τη συλλογική ιδιοκτησία, ενώ το άλλο μέρος αναπτύχθηκε με ιδιωτική ιδιοκτησία και μια οικονομία αγοράς.

Παρόλο που οι μη-λειτουργικοί θεσμοί είναι η βασική εξήγηση της φτώχειας στις αναπτυσσόμενες χώρες, δυστυχώς δεν είναι εύκολο να πείσεις τις διεφθαρμένες κυβερνήσεις να αλλάξουν τους τρόπους και τις συνήθειες τους. Οι συμφεροντολόγοι

και φιλόδοξοι άνθρωποι που κατέχουν εξουσία είναι συχνά η αιτία σπατάλης στις χώρες αυτές (Harford, 2006). Οι ειδικοί επί της ανάπτυξης συχνά εστιάζουν να βοηθήσουν τις φτωχές χώρες να γίνουν πλουσιότερες βελτιώνοντας την στοιχειώδη τους εκπαίδευση και τις υποδομές τους, όπως δρόμους και τηλεφωνία. Δυστυχώς όμως, αν και αυτό είναι σημαντικό, είναι μόνο ένα μέρος της λύσης του προβλήματος. Οι οικονομολόγοι έχουν καταλήξει ότι η εκπαίδευση, οι υποδομές και οι βιομηχανίες εξηγούν μόνο εν μέρει το κενό μεταξύ των φτωχών και πλούσιων χωρών. Η απάντηση είναι οι κυβερνήσεις των χωρών, οι οποίες επηρεάζουν ολόκληρη την κοινωνία. Η διαφθορά και τα αντίστροφα κίνητρα παίζουν σημαντικό ρόλο. Οι θεσμοί όμως είναι αυτοί που εξηγούν ολοκληρωτικά το κενό αυτό.

Ακόμα δεν γνωρίζουμε τι είναι αυτό που λείπει ακριβώς στις φτωχές χώρες του κόσμου. Κάποιοι το αποκαλούν «κοινωνικό κεφάλαιο», ή «εμπιστοσύνη». Άλλοι το αποκαλούν «νομοθεσία» ή «θεσμούς». Αυτά είναι απλά ταμπέλες. Το πρόβλημα αυτών των χωρών είναι ότι οι άνθρωποι που ενεργούν μέσω της εξουσίας τους για το «κοινό καλό», τελικά έμμεσα ή άμεσα βλάπτουν τους υπολοίπους (Harford, 2006).

Η Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες θεσμικές συνθήκες που εμποδίζουν τις οικονομίες της να εξέλθουν από τις παγίδες φτώχειας και να επιτύχουν ένα κατάλληλο και διατηρήσιμο μονοπάτι ανάπτυξης που θα εξασφαλίσει τη μεγέθυνση στα χρόνια που έπονται. Ο γαλλικός αποικισμός στην Υποσαχάρια Αφρική οδήγησε στην «μέγιστη εξάρθρωση» (maximal dislocation) των υπάρχοντων θεσμικών δομών των οικονομιών, παράγοντας οπισθοδρομικές θεσμικές αλλαγές. Τα έθιμα, οι σχέσεις εμπιστοσύνης, οι ηθικές αξίες και η κουλτούρα θεωρήθηκαν ως εμπόδια της καταπίεσης και του κυρίαρχου ρόλου της αγοράς στην οικονομία. Οι αποικίες έπρεπε να ξεφορτωθούν τις εμπεδωμένες κοινωνικές σχέσεις. Έτσι οι οικονομίες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής που προέκυψαν κυριαρχήθηκαν από τις αγορές και από εκμεταλλευτικές οικονομικές σχέσεις των εθίμων, της εμπιστοσύνης, των ηθικών αξιών και της κουλτούρας οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο σε καταπίεση, διαφθορά και εγκληματικότητα.

Η γαλλική μέγιστη εξάρθρωση δημιούργησε θεσμικές ασυνέπειες και θεσμική κακοδιαχείριση που είναι και οι αιτίες υπανάπτυξης στην Γαλλόφωνη Αφρική σήμερα. Αυτές οι θεσμικές ασυνέπειες χαρακτηρίζονται από άνιση κατανομή του εισοδήματος και της ευημερίας καθώς και άνιση πρόσβαση στους πόρους και στην εξουσία (Nissanke & Sindzingre, 2005). Ισχυροί θεσμοί της περιοχής αυτής αποτελούν επίσης και οι κανόνες μέλους, δηλαδή οι κανόνες οργάνωσης των μελλών σε ομάδες βάσει

της συγγένειας, του φύλου, της ηλικίας, της οικονομικής κατάστασης, του επαγγέλματος, της εθνικότητας, της περιοχής, της θρησκείας. Αυτοί οι θεσμοί παρακωλύουν τη συνεργασία και το συντονισμό των ανθρώπων που δεν ανήκουν σε αυτές τις ομάδες, καθώς δεν έχουν την ίδια πρόσβαση σε πόρους, όπως στην εύρεση δουλειάς, στα εμπορικά δίκτυα, στη γη. Επομένως, αυτοί οι κανόνες των μελών μιας ομάδας αφήνουν κάποια άτομα εκτός των ασφαλιστικών μηχανισμών, εάν είναι θεσμικά απομονωμένα. Αυτό οδηγεί σε κοινωνικό αποκλεισμό από τις αγορές και όχι μόνο.

Αλλα θεσμικά χαρακτηριστικά της πλειοψηφίας των χωρών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής που ενεργούν ως εμπόδια στην ανάπτυξη τους, είναι οι παραδοσιακοί θεσμοί σε αυτό το περιβάλλον που είναι αναποτελεσματικοί, για παράδειγμα στην ανάπτυξη εμπορικών ανταλλαγών ή στην οργάνωση πιστωτικών αγορών. Επίσης, αυτοί οι θεσμοί δεν επιλύουν τα προβλήματα των χαμηλών οικονομικών κλίμακας και των υψηλών συναλλακτικών κοστών, πέραν των προσωπικών ανταλλαγών. Στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική, οι εμπορικές συναλλαγές έχουν πολύ υψηλά συναλλακτικά κόστη, εξαιτίας των φτωχών υποδομών ή της απομόνωσης, που είναι επιζήμια στην γεωργική παραγωγικότητα και στα εισοδήματα των αγροτών λόγω της περιορισμένης χρήσης των εισροών και των ευκαιριών του μάρκετινγκ. Ομοίως, στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής η οργάνωση του γεωργικού εμπορίου είναι μειονεκτική εξαιτίας της έλλειψης αυξουσών αποδόσεων και των σχεδόν σταθερών αποδόσεων κλίμακας.

Οι κοινωνικοί κανόνες που ισχύουν στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική αποτελούν επίσης εμπόδιο στην δίκαιη ανάπτυξη, καθώς δυσκολεύουν την επίλυση των προβλημάτων ασυμμετρίας της πληροφόρησης και της επιβολής των νόμων καθώς υπάρχουν συμφεροντολογικές συμπεριφορές μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.

Ο υψηλός βαθμός διαχωρισμού της αγοράς όπως επίσης και ο θεσμικός και κοινωνικός διαχωρισμός, δυσκολεύει τις αφρικανικές οικονομίες να ξεκινήσουν μια διαδικασία αλλαγής. Η Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική χαρακτηρίζεται από σημαντικά επίπεδα κοινωνικής τμηματοποίησης εξαιτίας των αδυναμιών των κρατικών θεσμών της.

Επιπλέον, η κρατική διαμόρφωση της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής έχει εμποδίσει το κράτος να παρέχει μηχανισμούς συντονισμού, δημόσια αγαθά και θεσμούς που θα εξουδετέρωναν τις τοπικές κοινωνικές διακρίσεις που δημιουργούνται από τους κανόνες των μελών των ομάδων. Τα κράτη της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας

Αφρικής πάσχουν από ασταθή πολιτικά συστήματα που εμποδίζουν την εμφάνιση των απρόσωπων κρατικών θεσμών και συχνά ευνοούν την εξάρτηση από τους ηγέτες των προϋπαρχόντων κοινωνικών θεσμών. Πολλές φορές στόχος αυτών των ηγετών είναι να παραμείνουν στην εξουσία και όχι να αγωνιστούν για την ανάπτυξη. Έτσι, οι κρατικοί θεσμοί που έχουν προκύψει σε αυτές τις χώρες χαρακτηρίζονται από πατρογονικές και πελατειακές σχέσεις, και από βίαιες συγκρούσεις, που με τη σειρά τους οδηγούν σε ατελή ανταγωνισμό και επομένως είναι καταστροφικοί για την κοινωνική ευημερία, εμποδίζοντας την πρόσβαση σε πόρους για την πλειονότητα των ανθρώπων.

Ο αποικισμός αποτέλεσε τον ελεύθερο υποβιβασμό-εξευτελισμό των ανθρώπων της Αφρικής με κάθε πιθανό τρόπο, κάτι που φαίνεται από τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν ενάντια σε αυτούς τους ανθρώπους κατά τη διάρκεια του αποικισμού. Όμως, ακόμα και η ανεξαρτησία τους από τις αποικίες δεν ήταν παρά ακόμα μια καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ο αγώνας για την εξουσία ήταν τόσο ισχυρός που όλα ακόμα και η ανάπτυξη περιθωριοποιήθηκαν. Έτσι, οι άνθρωποι της Αφρικής είναι παγιδευμένοι ανάμεσα σε μια παράλογη αντίφαση (Effeh, 2005): «απελευθερώθηκαν» από τα δεσμά του αποικισμού, μόνο και μόνο για να γίνουν δέσμοι της τυραννικής αναρχίας, της συστηματικής υποβάθμισης και φτώχειας και της ανελέητης εκμετάλλευσης από τους ίδιους τους ηγέτες τους».

Η περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής έχει γίνει συνώνυμο των ένοπλων συγκρούσεων μετά την ανεξαρτησία. Παρόλο που ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν μια βολική δικαιολογία των πολέμων της Αφρικής, σίγουρα δεν ήταν η μόνη, καθώς οι Αφρικανοί ηγέτες δεν φαίνεται να χρειάζονται καμιά δικαιολογία. Από το 1970, πάνω από 30 πόλεμοι έχουν λάβει χώρα στην Αφρική, με την πλειονότητα τους να είναι εμφύλιοι πόλεμοι (Effeh, 2005). Μέχρι το 2000 πάνω από τις μισές χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής είχαν καταστροφικές επιπτώσεις από τους πολέμους. Κατά συνέπεια, υπάρχει ένα ξεκάθαρο σκηνικό ηγεσίας που εξυπηρετεί απλά τα συμφέροντα των Αφρικανών ηγετών (ελίτ), οι οποίοι ταυτόχρονα συνεχίζουν να αμελούν επιδεικτικά τις βασικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των πολιτών τους.

Επιπλέον, σχετικά με την εμφάνιση της δημοκρατίας στην περιοχή αυτή από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, στην πραγματικότητα δεν επέφερε καμιά αλλαγή καθώς οι νέοι ηγέτες δεν είναι σε τίποτα διαφορετικοί από τους ηγέτες της εποχής μετά την ανεξαρτησία. Οι ηγέτες αυτοί κυνηγάνε την εξουσία μόνο για την εξουσία και όχι για να κατανοήσουν καλύτερα την ανάγκη χρήσης της για τη βελτίωση των

χωρών τους. Έτσι, για τους Αφρικανούς η υποτιθέμενη νέα εποχή της δημοκρατίας στην ήπειρο αυτή ήταν απλά μια επανάληψη της μετάβασης από την αποικιακή υποδούλωση σε μια οικονομική μιζέρια και τυραννία. Η δημοκρατία είναι ένα ακόμα εργαλείο στα χέρια των ανελέητων ηγετών της περιοχής της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής.

Το γαλλικό αστικό δίκαιο παρεμπόδισε την ανάπτυξη ισότητας και αγορών χρέους, κατέστειλε τα παραδοσιακά έθιμα και τις κοινωνικές ιεραρχίες και ίσως ευθύνεται για την παρεμπόδιση της ανάπτυξης. Η πολιτισμική αφομοίωση των ανθρώπων της Αφρικής που πέτυχε η Γαλλία, για να διαδώσει τη γαλλική γλώσσα, τις γαλλικές ιδέες, την τέχνη, και τη τεχνική γνώση, δεν ευνόησε την παραδοσιακή αφρικανική ιεραρχία. Αντί αυτού, η Γαλλία έδωσε τη πολιτική εξουσία των αποικιών της στους ελίτ που είχαν προσπαθήσει να δημιουργήσουν τη γαλλική εικόνα που ήθελε. Ο γαλλικός άμεσος νόμος παρήγαγε μια τάξη «αφομοιωτών» που έβλεπαν τη μοίρα της Αφρικής μόνο στα χέρια των Γάλλων. Μέσω της αφομοίωσης, η Γαλλία έκανε τις αφρικανικές της αποικίες πλήρως εξαρτώμενες από τη Γαλλία για την επιβίωση τους.

Επιπλέον, η Γαλλία δημιούργησε ένα δίκτυο εξάρτησης των αφρικανικών κρατών από τη μητρόπολη, αναφορικά με το αναπτυξιακό κεφάλαιο, την εκπαίδευση προσωπικού, την εμπορική προτίμηση, και τον προστατευτικό έλεγχο χρηματοδότησης. Η γαλλική οικονομική βοήθεια παραμένει ένα κεντρικό χαρακτηριστικό του γαλλικού συστήματος συνεργασίας με την Υποσαχάρια Αφρική.

Τέλος, οι θεσμοί που επέβαλε η Γαλλία στις αποικίες της διέφεραν πολύ στα διαφορετικά γεωγραφικά μέρη της ηπείρου, ανάλογα με το εάν ήταν πλούσια και παραθαλάσσια ή εάν ήταν φτωχά. Κατά συνέπεια η πολιτική οργάνωση της Γαλλόφωνης Αφρικής δεν αντιστοιχεί σε σαφώς καθορισμένα εθνικά, γλωσσικά, και άλλα σύνορα. Τα σύνορα της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής περιλαμβάνουν μια τεράστια ποικιλία ανθρώπων και τοποθεσιών, και αποτελούνται μια ευρεία γκάμα διαφορετικών και συχνά ασύγκριτων πολιτικών συστημάτων.

Εξαιτίας αυτής της οικονομικής δομής και πολιτικής οικονομίας, η περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής υποφέρει από απουσία δεσμών μεταξύ των ατόμων, των νοικοκυριών και των αγροτικών κοινοτήτων από τη μία πλευρά, και των εταιριών και των κυβερνήσεων από την άλλη, εμποδίζοντας τις ευεργετικές επιπτώσεις που απαιτούνται για οικονομική ανάπτυξη. Η ισορροπία που έχει επιτευχθεί μέσω των κοινωνικών κανόνων σε πολλούς δεσμούς (εθνικούς, εδαφικούς,

συγγενικούς) έχει ενδυναμώσει τους τοπικούς κανόνες και έχει δημιουργήσει εμπιστοσύνη μόνο στις οικονομικές ή πολιτικές αλληλεπιδράσεις που βασίζονται σε προσωπική υπακοή.

Κατά συνέπεια, στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική, ο συνδυασμός του οικονομικού περιβάλλοντος και των θεσμικών χαρακτηριστικών έχει συμβάλλει στην επείγουσα αντιμετώπιση της πρόκλησης να ξεφύγουν από τις θεσμικές παγίδες της φτώχειας (Nissanke & Sindzingre, 2005). Τα εμπορικά δίκτυα δυσκολεύονται να υπερβούν τα προβλήματα της επιβολής συμβολαίων, και από την άλλη πλευρά, υπάρχουν αναρίθμητες κοινωνικές και εθνικές ομάδες που αποτελούν μειονέκτημα για την περιοχή. Επιπλέον, εξαιτίας της διατήρησης μιας μεγάλης ποικιλίας κοινωνικών δεσμών, τα εμπορικά δίκτυα στην περιοχή δεν έχουν τη μεταβατικότητα που χαρακτηρίζει τα δίκτυα του ανεπτυγμένου κόσμου. Όλες αυτές οι συνθήκες δημιούργησαν τη φτώχεια και τις θεσμικές παγίδες που παγιώθηκαν στην περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής και πλέον είναι δύσκολο να μεταβληθούν.

Σε αυτήν την περιοχή λοιπόν με το μοναδικό αυτό περιβάλλον και τα θεσμικά αυτά χαρακτηριστικά, απαιτούνται πιο αποφασιστικά βήματα να γίνουν για να παρακινήσουν τη θεσμική αλλαγή σε σημαντικό βαθμό. Αυτό σημαίνει μετατροπή των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών θεσμών, καθώς και των τυπικών και άτυπων κανόνων και νόμων. Πρωταρχικοί στόχοι είναι η εξάλειψη των ρατσιστικών κανόνων, η δημιουργία θετικών κινήτρων και δομών που θα ενθαρρύνει όλους τους ιδιώτες να υπερνικήσουν τον κοινωνικό διαχωρισμό και την τμηματοποίηση της αγοράς από τις ενοποιητικές πολιτικές. Όμως, ο ακριβής σχεδιασμός των δίκαιων, αναπτυξιακών πολιτικών και θεσμικών αλλαγών θα πρέπει να γίνεται βάσει των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών κάθε χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχικές συνθήκες και τους υπάρχοντες θεσμούς.

2.8 Στρατηγικές ανάπτυξης της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής

Το κληροδότημα των αρχικών συνθηκών, που είναι από μόνο του μια συνάθροιση της παρελθοντικής ιστορίας, ασκεί σημαντική επιρροή στα επερχόμενα εφικτά μονοπάτια ανάπτυξης και στις πολιτικές επιλογές της περιοχής της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής: Πρώτον, σε μεγάλες περιοχές της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής το σχετικά φτωχό φυσικό έδαφος, το κλίμα και τα υποβαθμισμένα δίκτυα μεταφοράς, υπηρεσιών πίστωσης και επέκτασης, που κληρονομήθηκαν, αποτέλεσαν σημαντικά εμπόδια στη δυναμική γεωργική ανάπτυξη

(Acharya, 1981). Δεύτερον, παρόλο που η γη ήταν συνήθως χαμηλής ποιότητας, η σχετική της αφθονία σε σχέση με το πληθυσμό επέτρεψε την ύπαρξη μιας μικρής πιθανότητας να θεριστεί εύκολα. Αυτό εξασφάλισε μια υψηλή τιμή για την αγροτική εργασία κατά τη διάρκεια των πρώτων προσπαθειών εκβιομηχάνισης και ενίσχυσε τις τάσεις προς «κυκλοφοριακή μετανάστευση» (αγροτικές περιοχές → αστικές περιοχές → αγροτικές περιοχές), η οποία εμπόδιζε την ανάπτυξη ενός μόνιμου βιομηχανικού εργατικού δυναμικού. Τρίτον, η έντονη έλλειψη αφρικανικών τεχνολογικών και διαχειριστικών πλαισίων περιόριζε τις αποδόσεις σε όλα τα σχέδια και προγράμματα και συχνά περιόριζε τις κυβερνήσεις στη μη-βιώσιμη επιλογή μεταξύ γρήγορης αφρικανοποίησης (με τη συνακόλουθη απώλεια αποδοτικότητας) και μεγάλης εξάρτησης από τις αποικιακές δυνάμεις (νεοαποικισμός). Αυτή η εξάρτηση από τις αποικιακές δυνάμεις σε διεθνείς ανταγωνιστικές μισθολογικές κλίμακες έκανε πολιτικά δύσκολο για τις αφρικανικές κυβερνήσεις να συμπιέσουν τις κληρονομημένες και διαστρεβλωμένες δομές πληρωμής. Τέταρτον, αυτές οι κληρονομημένες και ακατάλληλες δομές πληρωμής ήταν βαρύ τίμημα στην αποδοτικότητα και ισότητα. Πέμπτον, η μικρή ποσότητα αφρικανικής συμμετοχής στον σύγχρονο ιδιωτικό τομέα, κυρίως στη βιομηχανία, έστρεψε όλες τις αναπτυξιακές επιλογές πολιτικής προς τον αφρικανικό σοσιαλισμό, αφού το νέο ανεξάρτητο κράτος έτεινε να είναι το πιο αφρικανοποιημένο τμήμα της μοντέρνας οικονομίας. Έκτον, η τυπική εξάρτηση σε λίγα βασικά εξαγωγικά αγαθά σήμαινε ότι αυτές οι οικονομίες ήταν υποκείμενες στις μεγάλες διακυμάνσεις τιμών και παραγωγής, και σε κάποιες περιπτώσεις αντιμετώπιζαν μεγάλες πιέσεις στους όρους εμπορίου των αγαθών τους. Και τα δυο αυτά χαρακτηριστικά δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα οικονομικής διαχείρισης. Τέλος, το κληροδοτήμα μιας καταναλωτικής αντίληψης προς τις δημόσιες υπηρεσίες έθεσε σοβαρές πιέσεις για γρήγορη επέκταση των κρατικών δημόσιων υπηρεσιών, που έτεινε να μειώνει τα δημόσια έσοδα.

Εδώ θα προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε τις πολιτικές ανάπτυξης και την εμπειρία των κρατών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής μετά την ανεξαρτησία. Είναι χρήσιμο να διακρίνουμε μεταξύ δυο ευρείες κατηγορίες τις στρατηγικές ανάπτυξης που εφάρμοσαν τα μετα-αποικιακά κράτη της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής (Acharya, 1981):

1. Η στρατηγική «etatism» (ή αφρικανικού σοσιαλισμού), η οποία χαρακτηρίζεται από κάποια ή από όλα τα ακόλουθα στοιχεία:

- ✚ Υψηλό επίπεδο κρατικής ιδιοκτησίας και επενδύσεις στην ιδιωτική βιομηχανία, στη γεωργία, στις μεταφορές και στο εμπόριο, σε συνδυασμό με μια προτίμηση προς δημόσιο έλεγχο επί της κατανομής των πόρων σε όλους τους βασικούς τομείς
- ✚ Γρήγορη αφρικανοποίηση των μεσαίων και ανώτερων επιπέδων στην οικονομία
- ✚ Μια φιλελεύθερη προσπάθεια επιβολής του ρυθμού εκβιομηχάνισης και μια προθυμία αποδοχής της επακόλουθης ασύμμετρης δομής κινήτρων ενάντια στη γεωργία
- ✚ Μια αμφίβολη στάση προς το ξένο εμπόριο και τις επενδύσεις.

2. Η στρατηγική «με προσανατολισμό προς την αγορά», με τα αντίθετα χαρακτηριστικά από την πρώτη:

- ✚ Σχετικά μεγαλύτερη στήριξη στις αγορές για καθοδήγηση των επενδύσεων και της κατανομής της παραγωγής, με κρατικές επιχειρήσεις περιορισμένες κυρίως στις παραδοσιακές δημόσιες χρησιμότητες και διάφορους τύπους υποδομής που στηρίζουν τους άμεσα παραγωγικούς τομείς
- ✚ Πιο αργή αφρικανοποίηση των ανθρώπων μεσαίου και ανώτερου επιπέδου
- ✚ Μεγαλύτερη προθυμία ελέγχου του ρυθμού και του χαρακτήρα εκβιομηχάνισης από τις δυνάμεις της αγοράς
- ✚ Μια τάση να βλέπουν το εξωτερικό εμπόριο και τις επενδύσεις ως πηγές κέρδους.

Σχεδόν όλες οι κυβερνήσεις της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής ήταν πολύ παρεμβατικές, όμως αυτές που εφάρμοζαν τη πρώτη στρατηγική ήταν ακόμα περισσότερο. Στις χώρες που εφάρμοζαν τη δεύτερη στρατηγική επιτρεπόταν οι ενδο-εθνικές δυνάμεις της αγοράς να ελέγχουν την οικονομική τους ιδιωτικοποίηση. Εντούτοις, η πρώτη στρατηγική είχε μεγαλύτερη επίδραση στις πρώην αποικιακές χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, καθώς αυτή η τάση του να θεωρείς το κράτος ως το κυρίαρχο μέσο ανάπτυξης ήταν αναμφίβολα σύμφυτη με το γεγονός ότι τις τελευταίες δυο δεκαετίες τους οι αποικιακές κυβερνήσεις έπαιζαν σημαντικό παρεμβατικό ρόλο στην οικονομική σφαίρα αυτών των χωρών.

2.8.1 Προγράμματα δομικής ρύθμισης (SAPs) και στρατηγικές μείωσης της φτώχειας (PRSs)

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και 1990 η οικονομική βοήθεια που δόθηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ ήταν τα Προγράμματα Δομικής Ρύθμισης (SAPs), που είχαν στόχο τη μείωση του δανεισμού για τη δημοσιονομική ανισορροπία μιας χώρας. Γενικά, τα δάνεια αυτά ήθελαν να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη, να δημιουργήσουν εισόδημα και να ξεπληρώσουν το χρέος που είχαν συσσωρεύσει οι χώρες. Τα προγράμματα αυτά ήταν στραμμένα προς την ελεύθερη αγορά και πολιτική και συμπεριλάμβαναν εσωτερικές αλλαγές (όπως απελευθέρωση της αγοράς και ιδιωτικοποιήσεις) όπως επίσης και εξωτερικές αλλαγές, ειδικά τη μείωση των όρων εμπορίου. Οι μεταρρυθμίσεις ελέγχονταν από τους δωρητές και πολλές φορές δημιουργούσαν προστιθέμενα διαδεχόμενα προγράμματα οικονομικής βοήθειας.

Εντούτοις, η προσέγγιση των προγραμμάτων δομικής ρύθμισης έχει δεχτεί μεγάλη κριτική σχετικά με το ότι είναι ενάντια στους φτωχούς, καθώς για παράδειγμα χρέωνε τους χρήστες των υπηρεσιών υγείας, έκλεισε τα σύνορα της αγοράς και εστίασε στην μακροοικονομική σταθερότητα και δημοσιονομική ισορροπία και όχι στην φτώχεια (Handley et al., 2009). Έτσι, τελικά αντικαταστάθηκαν από ένα καινούριο υπόδειγμα οικονομικής βοήθειας το 1999, την προσέγγιση της στρατηγικής για τη μείωση της φτώχειας (PRSs). Η εισαγωγή μιας τέτοιας στρατηγικής ήταν προϋπόθεση για να γίνουν οι χώρες περισσότερο νόμιμες για την ανακούφιση του χρέους τους, και τελικά υιοθετήθηκαν από 33 χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Η στρατηγική αυτή στοχεύει στην μείωση της φτώχειας και προετοιμάζεται από τις κυβερνήσεις των χωρών με την καθοδήγηση των αστικών τους κοινωνιών, δίνοντας έμφαση σε αναπτυξιακές προτεραιότητες. Κριτικοί αυτών των προγραμμάτων βασίζονται στις υπεραπλουστευμένες τους υποθέσεις σχετικά με την πολιτική αλλαγή, η οποία είναι πολύπλοκη βάσει των μοναδικών συνθηκών που ισχύουν στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική.

Αυτές οι πολιτικές, ήταν η κυρίαρχη πολιτική κατά τη διάρκεια των αρχών της δεκαετίας του 1990, και ακολουθούσαν κάποιες βασικές αρχές που θεωρούνταν θεμελιώδεις για την επίτευξη διατηρήσιμης οικονομικής μεγέθυνσης και για τη μείωση

της φτώχειας, και ονομάστηκαν «Washington Consensus»². Οι κυβερνήσεις των χωρών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής υιοθέτησαν πολλές από αυτές τις μεταρρυθμίσεις, αν και σε πιο αργό ρυθμό και πιο διστακτικά από οπουδήποτε αλλού λόγω του μοναδικού τους περιβάλλοντος αναφορικά με τα πολιτικά τους. Έτσι, σε πολλές από τις κυβερνήσεις τους αφαιρέθηκαν τα σύνορα μάρκετινγκ, ο πληθωρισμός έγινε πρωταρχικός στόχος, απελευθερώθηκαν οι πολιτικές εμπορίου και έλαβαν χώρα μεγάλες ιδιωτικοποιήσεις.

Δυστυχώς, αυτό το σπάντα πακέτο μεταρρυθμίσεων και ο τρόπος που εφαρμόστηκαν απέτυχε να ικανοποιήσει τις προσδοκίες τους. Υπήρξαν ελάχιστες επιτυχημένες περιπτώσεις εθνικής μεγέθυνσης και μείωσης της φτώχειας, και ακόμα κι αυτές ήταν αδύναμες. Ουσιαστικά, απέτυχαν να αντιμετωπίσουν τους θεμελιώδεις κοινωνικούς θεσμικούς περιορισμούς της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, και αγνόησαν το γεγονός ότι πολλές από τις ανεπτυγμένες χώρες που στηρίζουν την ατζέντα της Washington Consensus είχαν από μόνες τους υποβληθεί σε ακόμα πιο παρεμβατικές και προστατευτικές πολιτικές για την οικονομική τους ανάπτυξη (Chang, 2002). Πρόσφατα, ασκείται κριτική στην αποδοτικότητα της αναπτυξιακής πολιτικής ότι «όλα ταιριάζουν σε ένα μέγεθος», και πλέον δίνεται έμφαση στο τοπικό πλαίσιο το οποίο είναι το κλειδί για αποδοτικό σχεδιασμό και εφαρμογή πολιτικών.

Έτσι, οι πολιτικές που πλέον θεωρούνται κεντρικές για επιτυχημένη οικονομική μεγέθυνση αφορούν το εμπόριο, τις επενδύσεις, την βιομηχανική ανάπτυξη, τις υποδομές και τη δημιουργία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος για οικονομική μεγέθυνση.

Όσον αφορά το εμπόριο και τις επενδύσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες, αυτό που έχει σημασία είναι το μέχρι ποιο σημείο πρέπει να απελευθερώσουν τις οικονομίες τους, καθώς οι φιλελεύθεροι θεωρητικοί ισχυρίζονται ότι η απελευθέρωση ενισχύει την μεγέθυνση, ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι πολλές χώρες που το έκαναν τελικά έμειναν εγκλωβισμένες στον υπερβολικό προστατευτισμό τους (Chang, 2002). Η μεγαλύτερη απελευθέρωση μπορεί να αποτελέσει ασφάλεια έναντι στον πληθωρισμό και να παρακινήσει τις επενδύσεις. Όμως, οι επενδύσεις απαιτούν κίνητρα, επαρκείς μηχανισμούς χρηματοδότησης, ένα πλαίσιο δικαιωμάτων

² Το Washington Consensus ουσιαστικά περιλάμβανε τις εξής αρχές: α) μακροοικονομική σταθερότητα με έμφαση στο πληθωρισμό, β) ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων, και γ) απελευθέρωση της αγοράς, και σε όρους εσωτερικών περιορισμών και για το άνοιγμα του εμπορίου της οικονομίας με άλλες χώρες. Εν συντομία, το μήνυμα ήταν: «σταθεροποίηση, ιδιωτικοποίηση και απελευθέρωση» (Rodrick, 2006)

ιδιοκτησίας, πολιτική σταθερότητα και ειρήνη. Όλα εκ των οποίων δεν υπάρχουν στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής.

Η εκβιομηχάνιση, δηλαδή η παραγωγή νέων αγαθών με νέες τεχνολογίες και η μεταφορά πόρων από παραδοσιακές δραστηριότητες σε καινούριες, θεωρείται το κλειδί για οικονομική ανάπτυξη. Το ζήτημα είναι ποιοι τύποι πολιτικής παρέμβασης είναι καλύτεροι και ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος του κράτους για τον καθορισμό τους. Γενικά θεωρείται ότι οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών πρέπει να παρεμβαίνουν με συγκεκριμένους τρόπους για να ενισχύσουν την βιομηχανική ανάπτυξη (όπως και για να προωθήσουν την εκπαίδευση, υγεία και κοινωνική ασφάλεια) επειδή η αγορά από μόνη της είναι απίθανο να δημιουργήσει ευκαιρίες για μεγέθυνση.

Η ανάπτυξη και διατήρηση των υποδομών είναι ένα σημαντικό στοιχείο οικονομικής ανάπτυξης. Τυπικά, οι χαμηλού εισοδήματος χώρες έχουν πολύ φτωχές υποδομές, κάτι που ισχύει ιδιαίτερα για τις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, όπου η πλειοψηφία τους θεωρείται χαμηλού εισοδήματος.

Τέλος, η οικονομική μεγέθυνση και μείωση της φτώχειας, απαιτεί και πρόσθετα μέτρα από τις κυβερνήσεις, οι οποίες πρέπει να έχουν την κατάλληλη παρεμβολή για τη ρύθμιση των επιχειρήσεων (μέτρα για καταπολέμηση της διαφθοράς), για κατάλληλη φορολογική πολιτική (για να εξασφαλίσουν μεγαλύτερο φορολογική επιβάρυνση των πλουσίων έναντι των φτωχών) και για χρηματοδοτικές υπηρεσίες και ασφάλιση (ώστε να εξασφαλίσουν ότι οι φτωχοί έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες χρηματοδότησης που είναι αναγκαίες για επενδύσεις καθώς και στην ασφάλιση ώστε να προστατευτούν από τους κινδύνους). Δυστυχώς, όλες αυτές οι πρακτικές είναι πολύ δύσκολο να εφαρμοστούν στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως αυτές της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, εξαιτίας των δομικών τους χαρακτηριστικών και θεσμικών περιορισμών που αναφέραμε παραπάνω.

2.9 Η αποτυχία των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική

Οι πολιτικές οικονομικών ενισχύσεων που εφαρμόστηκαν στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική από τους κύριους διεθνείς χρηματοδοτικούς θεσμούς, τη Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, δεν ήταν αποτελεσματικές ούτε ευεργετικές, καθώς οι οικονομικές ενισχύσεις συνδέονται άμεσα με την conditionality, δηλαδή οι χώρες αυτές για να μπορέσουν να πάρουν την βοήθεια πρέπει να εφαρμόσουν πολιτικές που

να είναι συνεπείς με το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο ανεξάρτητα από τις τοπικές συνθήκες. Έτσι, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, τα ασθενή και διεφθαρμένα κράτη, και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν δημιουργήσει μια ιδιαίτερα καταστρεπτική εκδοχή του καπιταλισμού μέσω πολιτικών που προωθούν την υποδούλωση των αφρικανικών οικονομιών σε αυτήν την παραπλανητική ιδεολογία.

Η άνθηση και ευημερία που υποτίθεται έπρεπε να ακολουθήσει τις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις δεν συνέβη ποτέ. Οι χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής πλέον έχουν ένα σχετικά μεγάλο κατασκευαστικό τομέα, έχουν καταφέρει την πραγμάτωση κάποιων υποδομών, έχουν άφθονους φυσικούς πόρους, γεγονότα που δείχνουν ότι έχουν καλό ενδεχόμενο ανάπτυξης. Δυστυχώς όμως η αποικιακή κληρονομιά της ανισότητας μεταξύ των φυλών δημιουργεί αστάθεια, εγκληματικότητα και βία, απειλώντας τις χώρες αυτές να παραμείνουν σε μια αέναη κατάσταση υπανάπτυξης και φτώχειας. Στο μεταξύ, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές συμβάλουν στη διάβρωση και καταστροφή της κατασκευαστικής βάσης, ενώ αποτυγχάνουν να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη και να μειώσουν την ανισότητα (Ho & Schneider, 2002).

Ο συνδυασμός της φτώχειας και της ανισότητας, μαζί με μια κουλτούρα βίας, έχουν οδηγήσει στα υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας και διαφθοράς. Επίσης η περιοχή έχει κάνει ελάχιστη πρόοδο για τη λήξη των διακρίσεων και του ρατσισμού, φαινόμενα που μέχρι το 1994 ήταν καθοδικά, αλλά από το 1995 έχουν αυξηθεί και πάλι. Μια ακόμα κληρονομιά του ρατσισμού είναι η φτωχή ποιότητα στις υπηρεσίες εκπαίδευσης και υγείας που είναι διαθέσιμες στους μαύρους. Περίπου το 90% των σχολείων είναι ακόμα διαχωρισμένα φυλετικά, με μεγάλες διαφορές στην ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχουν ανάλογα με τη φυλετική σύνθεση των μαθητών τους. Η πανδημία του AIDS από την άλλη πλευρά αυξάνει τη φτωχή ποιότητα των υπηρεσιών υγείας.

Οι προαναφερθέντες παράγοντες αλληλεπιδρούν με ένα αθροιστικό τρόπο για να εμποδίσουν την ανάπτυξη της περιοχής της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής. Η ανισότητα, η φτώχεια, η ανεργία, οι φτωχές υπηρεσίες εκπαίδευσης και υγείας, οδηγούν στο έγκλημα και σε χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας, υπονομεύοντας την απόδοση των οικονομιών τους. Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, και ιδιαίτερα η δημοσιονομική πειθαρχία, εμποδίζουν τις κυβερνήσεις τους να κάνουν οτιδήποτε σημαντικό για να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα. Από την άλλη πλευρά, η αστάθεια, τα χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας και το έγκλημα εμποδίζουν τις

νεοφιλελεύθερες πολιτικές να προσελκύσουν τα απαραίτητα επίπεδα επενδύσεων που θα κάνουν τις πολιτικές αυτές λειτουργικές.

Οι διεθνείς οργανισμοί γαντζώνονται από αυτό το πλαίσιο και αρπάζουν κάποιες από τις αποδόσεις αυτές. Σε αυτό το σημείο είναι που ο νεοφιλελευθερισμός έχει βοηθήσει στην διάπραξη και διαιώνιση πολλών σοβαρών εγκλημάτων. Το ανεξέλεγκτο εμπόριο διαφθείρει τους διεθνείς οργανισμούς και επιτρέπει στους κυβερνητικούς αξιωματούχους να κυβερνούν ελεύθερα συνεχίζοντας την απόσπαση αποδόσεων. Δεν υπάρχει εγχώριος έλεγχος στη συμπεριφορά τους, ενώ οι διεθνείς οργανισμοί έχουν ενισχύσει την έλλειψη εποπτείας επιβάλλοντας στις αφρικανικές κυβερνήσεις να στηρίζονται στο μέγεθος των κυβερνητικών ρυθμιστικών μηχανισμών. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου διεφθαρμένες κυβερνήσεις σε αντιστοιχία με τα προγράμματα δομικής ρύθμισης έχουν αποκλείσει παραγωγικούς εργάτες ενώ συνεχίζουν να προσφέρουν χρήματα στους υποστηρικτές τους. Το εμπόριο δεν λειτουργεί από μόνο του: Υποστηρίζει συγκεκριμένους τύπους θεσμών και διαβρώνει άλλους. Στο αφρικανικό πλαίσιο, το ανεξέλεγκτο εμπόριο υποστηρίζει και διαιωνίζει αυτή τη κατάσταση άμεσα ενδυναμώνοντας και εμπλουτίζοντας τις ομάδες που τείνουν να αντιστέκονται δυναμικά στις αλλαγές.

Στην πραγματικότητα, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές ουσιαστικά επιταχύνουν την οικονομική ύφεση διευκολύνοντας την εξαγωγή χρημάτων και την μετανάστευση από αυτές τις χώρες (Ho & Schneider, 2002).

Για να προοδεύσουν αυτές οι χώρες θα πρέπει να θεσπίσουν προοδευτικές οικονομικές πολιτικές. Όμως ο καταστροφικός συνδυασμός των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και η διαφθορά των κυβερνήσεων τους, φαίνεται να έχουν σκοπό να χειροτερεύσουν την κατάσταση στο προσεχές μέλλον. Δεδομένων των αποτυχιών του νεοφιλελευθερισμού σε όλη την ήπειρο της Αφρικής, ένα πρώτο βήμα θα περιλάμβανε «τη φιλελευθεροποίηση από τα εμπόδια των προκαταλήψεων και των μη-ρεαλιστικών θεωρητικών προσεγγίσεων των συμβατικών οικονομιών» (Myrdal, 1963, σελ. 164). Ευτυχώς, ένας αριθμός πρόσφατων βιβλίων αποκαλύπτει ότι το δόγμα της μη-κρατικής παρέμβασης (*laissez-faire*) είναι μια αποδοτική αναπτυξιακή στρατηγική. Αυτό αφήνει χώρο στην πιθανότητα οι αφρικανικές οικονομίες να ξεφύγουν τελικά από το σφικτό κλοιό του νεοφιλελευθερισμού. Αυτή η νέα προοπτική, σε συνδυασμό με τις συνεχόμενες αποτυχίες των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην Αφρική, σημαίνει ότι για πρώτη φορά μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου και την κυριαρχία της Washington Consensus, μπορούμε να σκεφτούμε ποιος τύπος οικονομικού

συστήματος μπορεί να είναι πράγματι κατάλληλος για την Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική. Ίσως τότε να μπορούσε να ξεκινήσει η αληθινή πρόοδος στην περιοχή αυτή, εμποδίζοντας το αφρικανικό δράμα να μετατραπεί σε τραγωδία.

Η εγκατάλειψη των νεοφιλελεύθερων πολιτικών ίσως δημιουργούσε ένα καλύτερο οικονομικό μοντέλο που θα στηριζόταν στο θεσμικό πλαίσιο της περιοχής ώστε να ωφεληθεί ένα μεγαλύτερο τμήμα του αφρικανικού πληθυσμού.

2.9.1 Στροφή στα Παλαιά Θεσμικά Οικονομικά

Οι αποτυχίες των προγραμμάτων δομικής ρύθμισης (SAPs) στην Υποσαχάρια Αφρική έχουν αναγνωριστεί από πολλούς ειδικούς. Σχετικά με αυτές τις αποτυχίες, η Παγκόσμια Τράπεζα υιοθέτησε προσφάτως μια πιο θεσμική προσέγγιση από αυτά τα προγράμματα. Όμως, ο κλάδος των θεσμικών οικονομικών που υιοθέτησε είναι τα Νέα-Θεσμικά Οικονομικά (ΝΘΟ) και όχι τα πρωτότυπα αρχικά Παλαιά Θεσμικά Οικονομικά (ΠΘΟ). Τα ΝΘΟ θεωρούν ότι οι βασικοί θεσμοί που συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη είναι τα σταθερά δικαιώματα ιδιοκτησίας και τα νομισματικά κίνητρα, και υποθέτουν ότι αυτοί οι θεσμοί είναι κοινοί σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες και ότι μπορούν να «μεταμοσχευθούν» στην Αφρική. Εδώ, θα περιγράψουμε εν συντομία τους περιορισμούς της προσέγγισης των ΝΘΟ για την ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Αφρικής, και θα αναλύσουμε τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και τους θεσμούς που έχουν οι αφρικανικές οικονομίες και περιορίζουν την επιτυχία των SAPs στην Αφρική. Έπειτα, θα διαμορφώσουμε μια εναλλακτική στα SAPs που βασίζεται στις αρχές των ΠΘΟ επί της οικονομικής ανάπτυξης.

Προσφάτως υπάρχει η κοινή αντίληψη μεταξύ των οικονομολόγων ότι για την εξέλιξη των διαφορετικών οικονομικών συστημάτων με τα μοναδικά τους διαφορετικά θεσμικά χαρακτηριστικά απαιτείται θεσμική ανάλυση. Η ίδια η Παγκόσμια Τράπεζα φανερά κινείται προς αυτή τη κατεύθυνση, παραδεχόμενη ότι ο ρόλος των θεσμών τώρα πιο πολύ από ποτέ είναι θεμελιώδης για την αναπτυξιακή αποδοτικότητα. Όμως, το είδος της θεσμικής ανάλυσης που προωθείται από την Παγκόσμια Τράπεζα είναι τα ΝΘΟ.

Τα ΝΘΟ είναι μια ελαφρώς τροποποιημένη εκδοχή των νεοκλασικών οικονομικών που αναγνωρίζει κάποια από τα εμπόδια της παραδοσιακής νεοκλασικής ανάλυσης που εμφανίζονται στον αναπτυσσόμενο κόσμο, χωρίς όμως την εκλεπτυσμένη πολιτισμική και ολιστική ανάλυση της κοινωνίας που λαμβάνουν

υπόψη οι παλαιοί θεσμικοί, που είναι πολύ σημαντική για την κατανόηση της οικονομικής ανάπτυξης.

Η υπόθεση της προσέγγισης των ΝΘΟ είναι ότι η Αφρική θα αναπτυχθεί με προσανατολισμό στις εξαγωγές, όπως συνέβη και στην Ασία, εάν ρυθμιστούν σωστά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και τα κίνητρα. Αυτό που αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο σχετικά με τα SAPs στην Αφρική που βασίζονται στα ΝΘΟ είναι ότι ενώ τα SAPs συνεχίζουν να δίνουν έμφαση στα οφέλη των ελεύθερων αγορών για ΟΛΕΣ τις κοινωνίες, ταυτόχρονα αγνοούν τον τρόπο που θα λειτουργήσουν αυτές οι αγορές και το λόγο που η κουλτούρα και οι συνήθειες σκέψης κάνουν τις αφρικανικές αγορές να λειτουργούν διαφορετικά από τις δυτικές αγορές. Κατά συνέπεια, η Παγκόσμια Τράπεζα συνεχώς εκπλήσσεται από περιπτώσεις στις οποίες οι άνθρωποι δεν ανταποκρίνονται στα κίνητρα με τον προβλεπόμενο τρόπο, όταν η κατανόηση των τοπικών θεσμών θα αποκάλυπτε ότι αυτές οι ανταποκρίσεις είναι σύμφωνες με την τοπική κουλτούρα και τις συνήθειες. Ενώ κάθε αφρικανική χώρα έχει μοναδικά στοιχεία για την ανάπτυξη της, υπάρχουν συγκεκριμένα θεσμικά χαρακτηριστικά που είναι κοινά στις περισσότερες χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, καθένα από τα οποία υπονομεύει την αποδοτικότητα της αγοράς που βασίζεται στα SAPs. Αυτά τα θεσμικά χαρακτηριστικά είναι:

- i.** Ολιγοπωλειακός τραπεζικός τομέας
- ii.** Ασθενές και ανασφαλές κράτος
- iii.** Μεγάλος γεωργικός τομέας που κυριαρχείται από καλλιέργειες αγροτών και τυπική συμπεριφορά (ceremonial behavior)
- iv.** Ανεπαρκείς και συνεχώς επιδεινούμενες υποδομές που σχεδιάστηκαν κατά τη διάρκεια της αποικιακής εποχής με σκοπό την απόσπαση πόρων από την Αφρική και όχι την διευκόλυνση του εσωτερικού εμπορίου
- v.** Τομέας εξαγωγών που κυριαρχείται από βασικά αγαθά, πολλά εκ των οποίων αντιμετωπίζουν φθίνοντες όρους εμπορίου
- vi.** Μικρό βιομηχανικό τομέα που συνήθως δεν είναι διεθνώς ανταγωνιστικός, εν μέρει εξαιτίας του μικρού μεγέθους της εγχώριας αγοράς
- vii.** Φτωχά συστήματα εκπαίδευσης και υγείας

Αυτά τα θεσμικά χαρακτηριστικά των χωρών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής δημιουργούν έναν αριθμό προβλημάτων στα SAPs. Για παράδειγμα τα SAPs απαιτούν απελευθέρωση των επιτοκίων και αυξήσεις του κυβερνητικού δανεισμού, κάτι που δεδομένων των φτωχών επιδοτήσεων και του ατελή ανταγωνισμού στον

ολιγοπωλειακό τραπεζικό τομέα, οδηγεί σε πολύ υψηλότερα επιτόκια. Τα υψηλότερα επιτόκια με τη σειρά τους μαζί με την αστάθεια, την υποτίμηση, τη μείωση των κυβερνητικών εξόδων και την απελευθέρωση εμπορίου, έχουν καταστροφική επίδραση στις επενδύσεις. Ο υψηλός πληθωρισμός είναι ένα άλλο πρόβλημα των SAPs, που οδηγεί σε αυξήσεις της εγχώριας προσφοράς χρήματος. Η υποτίμηση σε συνδυασμό με τα υψηλότερα επιτόκια αυξάνουν το κρατικό έλλειμμα. Κατά συνέπεια, οι τράπεζες ωφελούνται από τα κυβερνητικά έξοδα, κάτι που δεν είναι στόχος των SAPs. Ταυτόχρονα, οι μειώσεις στα ουσιαστικά κυβερνητικά προγράμματα, όπως στην εκπαίδευση και την υγεία, μαζί με τους χαμηλούς μισθούς, οδηγούν σε μείωση της παραγωγικότητας εργασίας.

Η εγχώρια παραγωγή ζημιώνεται ακόμα παραπάνω από τα υψηλότερα επιτόκια, τις φτωχότερες υποδομές και τη χαμηλότερη συναθροιστική ζήτηση. Επίσης η απελευθέρωση του εμπορίου δεν έχει επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς οι εξαγωγικές αγορές είναι ακόμα πιο ανταγωνιστικές σήμερα, κάνοντας την ανάπτυξη μέσω των εξαγωγών ακόμα πιο δύσκολη. Τα SAPs στην Αφρική τείνουν να αυξάνουν τις εξαγωγές, αλλά μόνο των βασικών αγαθών, κάτι που δημιουργεί προβλήματα δεδομένων των όρων εμπορίου για τα αφρικανικά προϊόντα.

Στο μεταξύ, οι προσπάθειες ιδιωτικοποιήσεων και μειώσεων του ρόλου του κράτους δεν έχουν βελτιώσει την αποδοτικότητα όπως προβλεπόταν. Αντίθετα, οι ίδιοι κυβερνητικοί αντιπρόσωποι που αποσπούσαν πόρους από τα κυβερνητικά προγράμματα είναι αυτοί που μπορούν να ωφεληθούν περισσότερο από τις προσπάθειες ιδιωτικοποιήσεων, καθώς έχουν τους πόρους και τις διασυνδέσεις που τους επιτρέπουν να μετακινηθούν στον ιδιωτικό τομέα.

Οι αδυναμίες των τυπικών κρατών της Γαλλόφωνης Αφρικής καθιστούν αδύνατη την ανάπτυξη της βάσει του μονοπατιού ανάπτυξης της Ασίας. Η Ασία κατάφερε να αναπτυχθεί εξαιτίας ενός ισχυρού κράτους που ήταν ικανό να συντονίσει τις επενδύσεις, να πειθαρχήσει τις εταιρίες, και να καθοδηγήσει την ανάπτυξη. Τα ασθενή αφρικανικά κράτη όμως δεν έχουν ούτε την ικανότητα να συντονίσουν τα περίπλοκα αναπτυξιακά προγράμματα ούτε τη δύναμη να επιβάλουν τις πολιτικές στα δημόσια συμφέροντα που μπορεί να βλάψουν τις ισχυρές εγχώριες ομάδες ανθρώπων.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι οι περισσότερες επιχορηγήσεις οικονομικής βοήθειας δεν φτάνουν στα χέρια των μικρών Αφρικανών παραγωγών, που ακόμα αντιπροσωπεύουν τη πλειοψηφία των περισσότερων αφρικανικών οικονομιών. Πάνω από τις μισές οικονομικές ενισχύσεις της Αφρικής προορίζονται για την πληρωμή των

εξορισμένων εργατών, και οι υπόλοιπες δεσμεύονται από τις κυβερνήσεις και τους ελίτ. Επιπλέον, συγκεκριμένα θεσμικά χαρακτηριστικά κάνουν τους Αφρικανούς παραγωγούς, και ιδιαίτερα τους αγρότες, να αντιστέκονται στις αγορές και στις νέες τεχνολογίες. Οι Αφρικανοί διακατέχονται από προβληματική συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από εμμονή στις καλλιέργειες, από ισχυρούς συγγενικούς θεσμούς, από κρατικά εμπόδια στο μάρκετινγκ, σε συνδυασμό με μια ιστορία εκμετάλλευσης των γεωργικών καλλιεργειών (κληροδότημα του αποικισμού) και φτωχές υποδομές. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι αγρότες αποστρέφονται τον κίνδυνο που περιέχεται στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, λιπασμάτων, ή νέων ποικιλιών.

Για όλους τους ανωτέρω λόγους, η προσφυγή απλά στην λιγότερη διακυβέρνηση και η στήριξη στον ανταγωνισμό της αγοράς, στα δικαιώματα ιδιοκτησίας και στα νομισματικά κίνητρα δεν θα εξασφαλίσει την ανάπτυξη (Schneider, 1999). Όπως έχει γράψει ο Simon Bromley (1995, σελ. 341) *«Το κρίσιμο ζήτημα στην πολιτική οικονομία των επιτυχημένων ρυθμίσεων δεν είναι η μείωση του ρόλου του κράτους με την αφελή ελπίδα ότι οι αγορές θα αναπτυχθούν για να πάρουν τη θέση του, αλλά αντίθετα η αναδόμηση των δραστηριοτήτων του έτσι ώστε να διευκολύνει και όχι να εμποδίσει την ανάπτυξη»*. Η καλή διακυβέρνηση είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Αφρικής όπως και για τον υπόλοιπο κόσμο. Όπου υπάρχει ανεπαρκής ανταγωνισμός, η κυβέρνηση θα πρέπει να παρεμβαίνει στην αγορά. Όπου δεν υπάρχει ασφάλεια τροφίμων, η κυβέρνηση θα πρέπει να κάνει περισσότερα από το να ρυθμίζει απλά τις τιμές για να αυξήσει την παραγωγή των αγροτών και να τους προτρέψει να υιοθετήσουν νέες ποικιλίες σοδειάς.

Η ταξική δομή των περισσότερων χωρών της Γαλλόφωνης Αφρικής είναι τέτοια που αυτοί που ελέγχουν τους πόρους και το εμπόριο (οι κυβερνητικοί αντιπρόσωποι, οι φυλετικοί ηγέτες, και οι ξένες πολυεθνικές εταιρίες) ωφελούνται από το υπάρχον σύστημα και έτσι δεν έχουν κίνητρο να το αλλάξουν. Στο μεταξύ, επειδή οι κοινοί άνθρωποι της Αφρικής είναι απελπιστικά φτωχοί και επομένως έχουν ελάχιστους πόρους για να επενδύσουν, αποστρέφονται τον κίνδυνο καθώς κάθε διακύμανση στην παραγωγή τροφίμων ή στο εισόδημα θα μπορούσε να σημαίνει λιμοκτονία. Επομένως η απελευθέρωση των αγορών δεν οδήγησε σε σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά, ούτε στην υιοθέτηση σύγχρονων τεχνολογιών στην αφρικανική γεωργία. Για αυτό το λόγο, απαιτείται κατανόηση της ιθαγενούς κουλτούρας και των τοπικών θεσμών που να προέρχεται από την ανάλυση των ΠΘΟ, ώστε να σχεδιαστούν τα κατάλληλα προγράμματα για την Γαλλόφωνη Αφρική.

Αυτό που χρειάζεται στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική είναι η δυνατότητα ανεξάρτητης τεχνολογικής εκμάθησης, που θα επιτρέψει στις αφρικανικές χώρες να υιοθετήσουν και να προσαρμόσουν τις ξένες τεχνολογίες στο αφρικανικό πλαίσιο. Αυτό απαιτεί τοπικό έλεγχο επί της παραγωγής και των διαδικασιών εκμάθησης έτσι ώστε να αναπτυχθεί μια τοπική τεχνολογική αυτονομία, που τελικά να οδηγήσει στην παραγωγική ανεξαρτησία και όχι στην εξάρτηση (Cypher & Dietz, 1997, σελ. 421).

Η Γαλλόφωνη Αφρική μπορεί να εκβιομηχανιστεί ακόμα και με μεγάλη προστασία. Η ανεξάρτητη τεχνολογική ικανότητα εκμάθησης έχει σε πολλές περιπτώσεις εξελιχθεί από τους τοπικούς αφρικανικούς θεσμούς. Η αφρικανική κουλτούρα δεν αντιστέκεται έμφυτα στις αλλαγές, και οι αφρικανικοί θεσμοί δεν αποτελούν πάντα εμπόδιο στην ανάπτυξη. Σε αυτό το σημείο βρίσκεται ο κίνδυνος υιοθέτησης της προσέγγισης των ΝΘΟ για την ανάπτυξη των οικονομιών. Η προνομιούχα κατάσταση δεδομένου του ανταγωνισμού, της ορθολογικότητας και των κινήτρων στα ΝΘΟ παραμένει μια προσέγγιση που εφαρμόζεται σε μια μυθική, ευγενική μορφή του καπιταλισμού. Ενώ τα ΝΘΟ δέχονται ότι οι θεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο, αγνοούν τους πιο σημαντικούς θεσμούς που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο πραγματικά λειτουργούν οι αναπτυσσόμενες οικονομίες. Ο υπερβολικός ανταγωνισμός μπορεί να είναι κακός. Η απελευθέρωση των αγορών δεν θα οδηγήσει αναγκαστικά σε περισσότερο ανταγωνισμό εξαιτίας των θεσμικών εμποδίων. Οι τυπολατρικοί (ceremonial) θεσμοί θα αντισταθούν στα αλλαγές και θα αντιδράσουν με απρόβλεπτους τρόπους στα νομισματικά κίνητρα. Η τυπολατρική συμπεριφορά εκπλήσσει εκείνους που δεν μελετούν τους θεσμούς προσεκτικά και που πιστεύουν ότι τα νομισματικά κίνητρα λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις κοινωνίες. Όμως μια προσέγγιση ΠΘΟ εξετάζει την τυπολατρική συμπεριφορά πολύ προσεκτικά.

Υπάρχουν επίσης στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τα SAPs συμβάλουν στην αθροιστική αιτιότητα (cumulative causation) και σε έναν φαύλο κύκλο στην Αφρική, γεγονός που επίσης αγνοούν τα ΝΘΟ (Schneider, 1999). Οι ελίτ και οι πιο ανεπτυγμένες αφρικανικές οικονομίες ωφελούνται από τις μεταρρυθμίσεις της αγοράς, ενώ οι φτωχοί τομείς του πληθυσμού ζημιώνονται από τα αυξανόμενα έξοδα για κοινωνικές υπηρεσίες, από τις μειώσεις των μισθών, κάτι που ενισχύει το φαύλο κύκλο που υπάρχει ήδη στην οικονομία. Κατά συνέπεια, η διττή φύση των αφρικανικών οικονομιών ενισχύεται από τα SAPs, οδηγώντας συχνά σε μεγέθυνση χωρίς ανάπτυξη αντί για ευρείας βάσεως ανάπτυξη.

Ένα σημαντικό σημείο που πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι οι χώρες που έκαναν μέτριες και λογικές ρυθμίσεις είχαν μεγαλύτερη επιτυχία με τις δομικές ρυθμίσεις, από τις χώρες που υπεβλήθησαν σε αυστηρές ρυθμίσεις που τελικά είχαν καταστροφικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις. Αυτό σημαίνει ότι οι αφρικανικές χώρες πράγματι χρειάζονται κάποια μορφή ρυθμίσεων, αφού οι υπάρχουσες μακροοικονομικές πολιτικές δεν ήταν βιώσιμες. Επίσης σημαίνει ότι η θεραπεία σοκ δημιουργεί μεγάλη αστάθεια και υπερβολική μείωση της ζήτησης για να δημιουργήσει το θετικό πλεόνασμα που προσδοκεί η Παγκόσμια Τράπεζα. Η Παγκόσμια Τράπεζα υποτιμάει τη σημαντικότητα της σταθερότητας και της διατήρησης της συναθροιστικής ζήτησης για την ευημερία της οικονομίας.

Μια οικονομία για να αναπτυχθεί απαιτούνται οι σωστές αποφάσεις και οι κατάλληλες πολιτικές, δεν συμβαίνει απλά σε όλες τις χώρες σαν μάννα εξ' ουρανού, σαν μια απλή συνέπεια της εξάπλωσης του καπιταλισμού (Cypher & Dietz, 1997, σελ. 197). Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις δεν λειτουργούν απλά επειδή απελευθερώνουν τις αγορές. Οι αγορές από μόνες τους λειτουργούν διαφορετικά σε διαφορετικά μέρη, και ένα σύστημα αγοράς από μόνο του δεν θα οδηγήσει μαγικά στην οικονομική ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Αφρικής.

Συγκεκριμένα, δεδομένων των αδυναμιών των αφρικανικών κρατών, ο καλύτερος τρόπος για την ανάπτυξη τους φαίνεται να είναι η ενδυνάμωση των ίδιων των Αφρικανών. Η υπερβολική στήριξη και εξάρτηση από τα διεφθαρμένα και ελλειμματικά κράτη τους δεν είναι αποδοτική, ούτε επίσης η υπερβολική εξάρτηση από την αγορά χωρίς την μεσολάβηση ενός αναπτυξιακού κράτους. Η μεταμόρφωση των τοπικών αφρικανικών πολιτισμικών θεσμών συνεχίζει να είναι η καλύτερη ελπίδα για την πρόοδο της ηπείρου. Εμπόδιο πλέον είναι η απροθυμία των διεθνών οικονομικών θεσμών (όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ) να παραχωρήσουν τον έλεγχο. Η επιτυχημένη ανάπτυξη απαιτεί την παραχώρηση αυτού του ελέγχου και την ενδυνάμωση των ντόπιων. Ακόμα και η Παγκόσμια Τράπεζα αναγνωρίζει ότι η συμμετοχή στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των σχεδίων είναι σημαντική για την επιτυχία τους, όμως συχνά αυτή η συμμετοχή ελαχιστοποιείται. Τα προγράμματα που χρησιμοποιούνται συνήθως είναι αυτά που ελέγχονται κατά κύριο λόγο από τους τοπικούς θεσμούς, τους κυβερνητικούς αντιπρόσωπους, και πολλές φορές από διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, μια συνταγή που μοιάζει με το ευρωπαϊκό επιχειρησιακό μοντέλο στο οποίο όλοι οι μέτοχοι έχουν λόγο για την κατεύθυνση της οικονομικής πολιτικής.

Ο Wolfensohn, (1998, σελ. 15) δηλώνει ότι «δεν πρέπει να σταματήσουμε ποτέ να υπενθυμίζουμε στον εαυτό μας ότι εξαρτάται από την κυβέρνηση και τους ανθρώπους της η απόφαση των ποιών προτεραιοτήτων θα ακολουθήσει. Δεν πρέπει να σταματήσουμε ποτέ να υπενθυμίζουμε στον εαυτό μας ότι μπορούμε και πρέπει να επιβάλλουμε την ανάπτυξη». Μπορούμε μόνο να ελπίζουμε ότι η Παγκόσμια Τράπεζα θα εκτιμήσει και θα λάβει υπόψη τις δικές της συμβουλές και ότι θα επιτρέψει στις αφρικανικές χώρες να ανακτήσουν και να καθορίσουν τη μοίρα τους.

2.10 Ο κατάλληλος τύπος οικονομικού συστήματος για την Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική

Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές δεν έχουν προάγει την ανάπτυξη στις αγορές και έχουν άμεσα βλάψει τις βιομηχανίες στις περισσότερες χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής (Schneider, 1999; Schneider, 2003). Ο νεοφιλευθερισμός διαιωνίζει τη κυριαρχία του καπιταλισμού της ρουσφετολογίας στις διεφθαρμένες χώρες, όπου οι ελίτ ελέγχουν τις διαδικασίες ιδιωτικοποίησης καθώς και τη πρόσβαση στις αγορές. Επιπρόσθετα, η απελευθέρωση του εμπορίου τείνει να καταστρέφει την ελάχιστη τεχνολογική βάση που υπάρχει στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής. Οι μεταρρυθμίσεις δυτικού τύπου δεν έχουν την επιθυμητή επίδραση στο αφρικανικό θεσμικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, ένα από τα κύρια προβλήματα των αφρικανικών αγορών είναι η έλλειψη πληροφόρησης των πιστωτικών κινδύνων στις περισσότερες αφρικανικές οικονομίες. Αυτό κάνει τον δανεισμό ριψοκίνδυνο και έτσι οι δανειστές βασίζονται στη προσωπική εμπειρία και στα προσωπικά δίκτυα για να καθορίσουν το πιστωτικό κίνδυνο.

Σε γενικές γραμμές, οι αφρικανικές κυβερνήσεις έκαναν κάποιες προόδους στο εμπόριο και στις τιμές συναλλάγματος, καθώς 20 χρόνια πριν οι οικονομίες τους ήταν πολύ πιο κλειστές στο διεθνές εμπόριο και είχαν τεράστιους ελέγχους στις ξένες αγορές συναλλάγματος. Βέβαια, αποτέλεσμα των μακροοικονομικών ρυθμίσεων ήταν μια διαβρωτική, διεφθαρμένη, μαύρη αγορά. Η πιο δραματική επίπτωση αυτών των μεταρρυθμίσεων ήταν η μεγάλη απώλεια των αποδόσεων μεταξύ των νοικοκυριών και των θεσμών που προηγουμένως είχαν πρόσβαση στις υποτιμημένες επίσημες αγορές. Στη μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων, τα νοικοκυριά που ωφελήθηκαν από αυτές τις αποδόσεις δεν ήταν φτωχά, και ούτε πέρασαν ευεργετικοί θεσμοί στις αποδόσεις των φτωχών. Οι εξαγωγές ήταν επίσης εντελώς μέτριες σε αυτές τις χώρες και ομοίως και οι υποδομές. Η απουσία πληροφόρησης της αγοράς συνεχιζόταν, και κατά

συνέπεια η απουσία συμπληρωματικών θεσμικών και μικροοικονομικών αλλαγών μείωσε την ικανότητα των εξαγωγέων να επενδύσουν στη περιοχή. Έγινε κάποια πρόοδος στη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, καθώς οι πολιτικές ρύθμισης μείωσαν τα δημόσια έξοδα, κυρίως στις κοινωνικές υπηρεσίες για να εξισορροπήσουν το προϋπολογισμό. Το επίπεδο και η ποιότητα των υπηρεσιών εκπαίδευσης και υγείας παρέμενε πολύ χαμηλό, δείχνοντας ότι τα έξοδα στον κοινωνικό τομέα δεν κατανέμονταν προοδευτικά στις χώρες αυτές. Οι επιχορηγήσεις συγκεντρώνονταν στις αστικές περιοχές και σε υπηρεσίες, όπως νοσοκομεία και πανεπιστήμια, όπου οι ευεργετούμενοι δεν ήταν συνήθως οι φτωχοί. Επίσης, αυτές οι ρυθμίσεις εστίασαν στη μείωση του ρόλου του κράτους στο εμπόριο μέσω ιδιωτικοποιήσεων των κρατικών επιχειρήσεων και μέσω απελευθέρωσης της αγοράς.

Συνολικά, οι μακροοικονομικές πολιτικές ρυθμίσεις στην περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής απέδειξαν ότι είχαν δυσανάλογα κόστη που δεν μπορούσαν να αντέξουν οι φτωχοί (Sahn & Younger, 2004). Αυτό δεν σημαίνει ότι η μακροοικονομική πολιτική δεν είναι ουσιαστική, όμως είναι απλά μέρος της βάσης για ανάπτυξη και μείωση της φτώχειας. Θα πρέπει επίσης να προσδιορίσουμε τις θεσμικές αδυναμίες και τα δομικά εμπόδια που καθυστερούν και εμποδίζουν την οικονομική και κοινωνική πρόοδο των φτωχών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής. Το να εστιάζουμε μόνο σε μακροοικονομικά ζητήματα συγκαλύπτει μια βαθύτερη αλήθεια: ότι οι μακροοικονομικές μεταρρυθμίσεις, αν και σημαντικές, είναι μόνο μέρος της βάσης για ανάπτυξη και μείωση της φτώχειας. Αυτό που απαιτείται είναι συμπληρωματικές ενέργειες, που να ξεκινούν από τη βελτίωση της κατανόησης των δυνατοτήτων των ατόμων, των νοικοκυριών, και κοινοτήτων και να αναλύσουμε λεπτομερώς το πώς εμποδίζεται η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη από τους μακροοικονομικούς περιορισμούς. Στόχος είναι η κατανόηση των περαιτέρω οικονομικών, κοινωνικών, θεσμικών και φυσικών περιορισμών που κρατάνε φτωχή την Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική.

Σύμφωνα με τη θεωρία συγκριτικού πλεονεκτήματος, όλα τα έθνη ωφελούνται από τις ιδιωτικοποιήσεις και το εμπόριο. Όμως, η αχίλλειος πτέρνα αυτής της θεωρίας είναι ότι αγνοεί εντελώς τη πολυπλοκότητα των θεσμών που επηρεάζουν και επηρεάζονται από το εμπόριο. Αντιθέτως, η θεωρία συγκριτικού θεσμικού πλεονεκτήματος προσπαθεί να προσδιορίσει τους θεσμούς που διευκολύνουν ή εμποδίζουν συγκεκριμένους τύπους λειτουργιών της παραγωγής σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική τοποθεσία (Schneider, 2008, σελ. 116). Μεταξύ αυτών των βασικών

θεσμικών παραγόντων που οδηγούν στην οικονομική ανάπτυξη (που φτάνει σε όλα τα μέλη μιας φτωχής κοινότητας) είναι:

- i. Επένδυση κεφαλαίου στη τοπική παραγωγή και συσχέτιση του με τους τοπικούς παραγωγούς
- ii. Αποδοτικές πολιτικές υπηρεσίες που να διαχειρίζονται και να διευκολύνουν την αναπτυξιακή διαδικασία
- iii. Υποστήριξη των τοπικών λειτουργιών τονίζοντας τα οφέλη τους στα πρώτα στάδια των λειτουργιών
- iv. Μια μέθοδος ασφάλισης της ανταγωνιστικότητας και αποδοτικότητας μακροχρόνια

Όλοι αυτοί οι παράγοντες παρέχονται καλύτερα από ένα αναπτυξιακό κράτος (Amsden, 2001).

Στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική ο ίδιος ο καπιταλισμός έχει εκδηλωθεί με τη μορφή της διαφθοράς, της ρουσφετολογίας και συμφεροντολογίας. Οι ανεπαρκείς πολιτικοί και κυβερνητικοί θεσμοί και οι μη-ανταγωνιστικές αγορές δημιουργούν τα χειρότερα παραδείγματα του καπιταλισμού, υπονομεύοντας κάθε έναν από αυτούς τους βασικούς θεσμικούς παράγοντες.

Η εκδοχή αυτή του καπιταλισμού της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής περιλαμβάνει διεφθαρμένους κυβερνητικούς αντιπροσώπους που συχνά εργάζονται στους διεθνείς οργανισμούς, λεηλασία των αφρικανικών πόρων συνήθως με την έγκριση και υποστήριξη των δυτικών κυβερνήσεων, των διεθνών οικονομικών θεσμών και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (Schneider, 2008). Αυτός ο τύπος καπιταλισμού της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής είναι «μια τρομερή συμμαχία μεταξύ των τοπικών ελίτ και μιας συμφεροντολόγας, καιροσκοπικής δυτικής τάξης» (Samatar, 1999, σελ. 191). Δεδομένης αυτής της οικονομικής δομής και των αντικινήτρων που δημιουργεί, το κράτος γίνεται αντιαναπτυξιακό.

Ο Fafchamps (2004) προσδιορίζει μια σειρά θεσμικών προβλημάτων που υπάρχουν στις περισσότερες αφρικανικές αγορές και συνδέονται άμεσα με το αυταρχικό καθεστώς της Αφρικής: ακαθόριστα ή ανεπαρκή δικαιώματα ιδιοκτησίας, διεφθαρμένες και αναποτελεσματικές υπηρεσίες, διεφθαρμένο και αναποτελεσματικό νομικό σύστημα, υψηλό επίπεδο αβεβαιότητας. Κάθε ένας από αυτούς τους θεσμικούς παράγοντες που θα βοηθούσε στην κατασκευή του συγκριτικού θεσμικού πλεονεκτήματος, εμποδίζεται από το διεφθαρμένο σκηνικό της Αφρικής, το οποίο στη συνέχεια εμποδίζει και την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη.

Κατά συνέπεια, το κατάλληλο οικονομικό σύστημα για την ανάπτυξη των χωρών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, θα πρέπει να εναρμονίζεται με αυτά τα μοναδικά θεσμικά χαρακτηριστικά των χωρών αυτών, με την εγχώρια κουλτούρα και τους θεσμούς τους. Χωρίς αλλαγή των πολιτικών της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ για την ανακούφιση του χρέους, χωρίς τη λήξη της δογματικής απελευθέρωσης των αγορών ως συνθήκης για την παροχή οικονομικών ενισχύσεων, χωρίς την επιβολή αυστηρότερων μέτρων των αρπακτικών εξωτερικών δυνάμεων, χωρίς προστασία όλων των ειδών, η Αφρική είναι καταδικασμένη να παραμείνει στο περιθώριο.

Η παραπάνω ανάλυση προτείνει την ανάγκη για αναπροσδιορισμό των αναπτυξιακών πολιτικών στην Αφρική. Ουσιαστικά, όλες οι ανεπτυγμένες και εκβιομηχανισμένες χώρες ξεκίνησαν την αναπτυξιακή τους διαδικασία χρησιμοποιώντας δίκτυα αλληλοσχετιζόμενων επιχειρήσεων μαζί με εκτεταμένη κρατική παρέμβαση (ελεγχόμενος καπιταλισμός). Ιστορικά, το κλειδί για την ανάπτυξη δεν ήταν η εγκατάλειψη αυτών των δικτύων και σχέσεων που διαμορφώνουν τη βάση μιας υπανάπτυξης οικονομίας αγοράς, αλλά αντίθετα η αύξηση αυτών των σχέσεων και η εξασφάλιση ότι πράγματι λειτουργούν για το δημόσιο συμφέρον (Schneider, 2008). Εναλλακτικά, χρησιμοποιώντας την ανάλυση των Champlin και Knoedler (2004, σελ. 901), *«το κλειδί είναι η ανάπτυξη μιας παραγωγικής, πλήρως εμπεδωμένης οικονομίας όπου το κίνητρο κέρδους είναι κατώτερο των ευρύτερων κοινωνικών στόχων και αξιών όπως η ανταποδοτικότητα στη κοινωνική συμπεριφορά ή οι υποχρεώσεις στη κοινότητα και το κράτος»*. Είναι ακριβώς αυτό το μείγμα αλληλοσυνδεόμενων δικτύων μεταξύ της κυβέρνησης και των επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την ανταποδοτικότητα και τις υποχρεώσεις στη κοινότητα, που προσφέρει τη καλύτερη ελπίδα για ανάπτυξη στην Αφρική.

Η Botswana αποτελεί το πιο λαμπρό παράδειγμα οικονομικής επιτυχίας γεμίζοντας ελπίδα ότι μια ανάλογη στρατηγική θα μπορούσε να λειτουργήσει στην Αφρική. Οι υπόλογοι, αυτόνομοι και αποδοτικοί κρατικοί θεσμοί επέτρεψαν στην Botswana να κάνει σε μια δεκαετία αυτό που το βρετανικό αποικιακό κράτος ήταν απρόθυμο και ανίκανο να καταφέρει κάτω από σχεδόν 80 χρόνια αποικιακού νόμου. Η εμπεδωμένη αυτονομία του κράτους της Botswana επιβεβαιώνει τις πιθανότητες επιτυχίας αυτού του μοντέλου στην Υποσαχάρια Αφρική, σε αντίθεση με την αποτυχία του νεοφιλελευθερισμού. Η σύνδεση των τοπικών θεσμών της αγοράς με μια

δημοκρατική υπεύθυνη κυβέρνηση θα παρείχε μια ισχυρή βάση από την οποία θα μπορούσε να ξεκινήσει η συλλογική αναπτυξιακή προσπάθεια.

Όμως, θα πρέπει να είμαστε ενήμεροι των κινδύνων που συσχετίζονται με τις αφρικανικές οικονομίες. Ο Rodrick (2007, σελ. 50) ισχυρίζεται ότι και η παρακινητική πολιτική προσέγγιση και η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση μπορεί να διακόψει την ανάπτυξη «εάν η υποκείμενη πολιτική οικονομία το επιτρέψει ή το ενθαρρύνει». Οι θεσμοί που αναπτύσσονται σε άλλα πλαίσια είναι απίθανο να λειτουργήσουν σωστά στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, και κατά συνέπεια η λύση βρίσκεται στη δόμηση της ίδιας της Αφρικής. Η διεφθαρμένη φύση των κρατών αυτών των χωρών σημαίνει ότι υπάρχει ανάγκη αποκεντροποίησης των αναπτυξιακών διαδικασιών στην Αφρική, αντίθετα με την κεντροποιημένη προσέγγιση που χαρακτηρίζει τις Ασιατικές χώρες και την Botswana. Ομοίως, το γεγονός ότι ο νεοφιλελευθερισμός έχει επίσης οδηγήσει σε διαφθορά φαίνεται να αποκλείει αυτή τη προσέγγιση. Οι διεθνείς οργανισμοί πρέπει να σταματήσουν να υποστηρίζουν τις διεφθαρμένες πρακτικές των αφρικανικών κυβερνήσεων και να προσπαθήσουν να εξασφαλίσουν ότι οι περισσότερες αποδόσεις της Αφρικής μένουν στην Αφρική και διοχετεύονται σε παραγωγικές χρήσεις. Μόνο έτσι θα μπορέσει η Αφρική να κατασκευάσει θεσμούς που θα υποστηρίξουν την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση, δημιουργώντας ένα συγκριτικό θεσμικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη ευημερών βιομηχανιών.

Κατά συνέπεια, θα πρέπει να αναπτυχθεί το τεχνολογικό πλαίσιο που απουσιάζει από τη Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική και περιορίζει την ανάπτυξη της. Επίσης, θα πρέπει να διακοπεί η τεράστια εξάρτηση αυτών των κρατών από τη Γαλλία, η οποία καταστρέφει κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια των Αφρικανών και τους καθιστά εξαρτώμενους από τις μεγάλες διακυμάνσεις των τιμών και της παραγωγής, και από τις μεγάλες πιέσεις στους όρους εμπορίου των αγαθών τους. Θα πρέπει να προωθηθεί η αφρικανική συμμετοχή στον σύγχρονο ιδιωτικό τομέα, κυρίως στη βιομηχανία, ώστε να ενισχυθεί η αφρικανική οικονομία.

Θα πρέπει να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών τους, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η ύδρευση και η υγιεινή. Παρά τις βελτιώσεις στη στοιχειώδη εκπαίδευση, οι χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής αντιμετωπίζουν ακόμα πολλές εκπαιδευτικές προκλήσεις, καθώς ποσοστό μικρότερο από το 60% των ενηλίκων στην περιοχή αυτή μπορεί να διαβάσει και να γράφει σωστά (UNESCO, 2005, σελ. 1). Επιπλέον, τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν οι

φτωχοί άνθρωποι στην Υποσαχάρια Αφρική περιλαμβάνουν τις μολυσματικές ασθένειες (όπως το AIDS και η φυματίωση), τις παιδικές αρρώστιες (όπως ιλαρά και πολιομυελίτιδα), τα αναπαραγόμενα προβλήματα υγείας, και τις ασθένειες που μπορούν να προληφθούν (όπως διάρροια και ελονοσία). Στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, οι περιορισμοί από τον προϋπολογισμό, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή διακυβέρνηση και τις δομές λογοδοσίας, εμποδίζουν την πρόσβαση (ιδιαίτερα εκείνων που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές), τον τύπο (στοιχειώδεις υπηρεσίες υγείας ώστε να βελτιωθεί η υγεία του πληθυσμού σε αντίθεση με δευτερογενείς και τριτογενείς κλινικές υπηρεσίες για τους ανθρώπους με σοβαρές και χρόνιες ασθένειες), και την ποιότητα (εκπαιδευμένο προσωπικό, διαθέσιμα φάρμακα) των υπηρεσιών υγείας. Το αποτέλεσμα είναι υψηλά επίπεδα νοσηρότητας και θνησιμότητας. Το καθαρό νερό και η υγιεινή είναι καθοριστικοί παράγοντες για θετική αλλαγή της ανθρώπινης ανάπτυξης (UNDP, 2006, σελ. 5). Όμως, το 2004 μόνο το 42% των ανθρώπων στις αγροτικές περιοχές της Υποσαχάριας Αφρικής είχε πρόσβαση σε καθαρό νερό, ενώ το 63% του πληθυσμού δεν είχε πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες υγιεινής (United Nations, 2007, σελ. 2). Η πρόοδος για τη βελτίωση της υγείας και υγιεινής στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική γίνεται πολύ αργά και η περιοχή είναι ακόμα πολύ μακριά από τις καταστάσεις που διέπουν τις ανεπτυγμένες χώρες.

Θα πρέπει επίσης να κατανοήσουν ότι η γεωργική και αγροτική ανάπτυξη είναι το κλειδί για την μείωση της φτώχειας τους, όντας αγροτικός πληθυσμός κατά συντριπτική πλειοψηφία. Η γεωργική ανάπτυξη μπορεί να αυξήσει το εισόδημα των φτωχών αγροτών, να έχει ισχυρή επίδραση στις τιμές των τροφίμων, να αυξήσει την παραγωγικότητα, κι επομένως να οδηγήσει στην βελτίωση της θέσης των φτωχών. Η γεωργική ανάπτυξη σε κάποιες από αυτές τις χώρες είναι υπεύθυνη για το 40-70% της μείωσης της φτώχειας (Bird & Busse, 2006, σελ. 11). Όμως, έχει βρεθεί ότι μόνο οι κατάλληλες τεχνολογίες, σε συνδυασμό με επεκτατικές υπηρεσίες και βελτίωση της πρόσβασης στις αγορές, μπορούν να επιτρέψουν την αύξηση της παραγωγικότητας που είναι αναγκαία για την προώθηση της ανάπτυξης.

Στις χαμηλού εισοδήματος χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, τα χαμηλά επίπεδα πρόσβασης στις αγορές και τα υψηλά συναλλακτικά κόστη αποτελούν τους πιο σημαντικούς περιορισμούς ενάντια στην επέκταση των γεωργικών κερδών (Handley et al., 2009). Η βελτίωση της πρόσβασης στις αγορές και η μείωση του συναλλακτικού κόστους είναι επομένως ένα κεντρικό ζήτημα για τους αγρότες και

εργάτες ώστε να κατανοήσουν τις ευκαιρίες της αγοράς. Οι δημόσιες επενδύσεις στις μεταφορές και η ανάπτυξη των πολιτικών της αγοράς και του μάρκετινγκ, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ανάπτυξη πιο αποδοτικών αγορών στην περιοχή αυτή (Bird & Busse, 2006). Ευεργετική επίδραση για τους φτωχούς θα είχε επίσης και η έμφαση στις πολιτικές εμπορίου, όπως η μείωση των φόρων εισαγωγών (ώστε να σταθεροποιηθούν οι εγχώριες τιμές), η ανάπτυξη στρατηγικών προώθησης των εξαγωγών (ώστε να ενθαρρυνθούν οι εγχώριοι έμποροι, να βελτιωθεί η μεταβλητότητα των τιμών, να αναζωογονηθεί η τοπική προσφορά και ζήτηση για εργασία, να αυξηθούν οι μισθοί των φτωχών) και η χαλάρωση των περιορισμών επί των ποσοτήτων των εισαγωγών (ώστε να αυξηθεί η διαθεσιμότητα των εισροών και η ποικιλία των αγαθών για τους καταναλωτές). Εντούτοις, οι χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής μαστίζονται από πολλούς δομικούς περιορισμούς που δυσκολεύουν αυτές τις πολιτικές.

Θα πρέπει επίσης να υιοθετήσουν προγράμματα κοινωνικής προστασίας για να μειώσουν την τρωτότητα των ανθρώπων από τα σοκ, συμβάλλοντας στην μείωση της ανισότητας. Η κοινωνική προστασία έχει στόχο να βοηθήσει τους φτωχούς και ευάλωτους ανθρώπους να διαχειριστούν τους κινδύνους και να ξεπεράσουν την υποβάθμιση, μέσω άμεσης μεταβίβασης χρημάτων ή άλλου είδους προσφορά (Marcus, 2007a, σελ. 2). Αυτά τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας περιλαμβάνουν μεταφορές χρημάτων (χορηγία συντάξεων, επιχορήγηση ανάπηρων, οφέλη στα παιδιά, κοινωνική στήριξη), προγράμματα κατανομής των εισροών (για παράδειγμα πακέτα γεωργικής βοήθειας), προγράμματα εξασφάλισης απασχόλησης, επιχορηγούμενη πρόσβαση σε υπηρεσίες, διατροφικά συμπληρώματα και εκπαιδευτικά προγράμματα (Marcus, 2007b, σελ. 2-3). Τα προγράμματα κοινωνικής βοήθειας επίσης τους φτωχούς ανθρώπους να δημιουργήσουν περιουσιακά στοιχεία, προωθούν και προστατεύουν τις δυνατότητες και την ευημερία των ανθρώπων που είναι φτωχοί επί του παρόντος, προκαλούν και αλλάζουν τις άνισες κοινωνικές σχέσεις που κρατάνε τους ανθρώπους στη φτώχεια και συμβάλουν στη μείωση της ανισότητας (Marcus, 2007a, σελ. 1-2).

Τέλος, θα πρέπει να θεσπίσουν νομικά, πολιτικά και θεσμικά πλαίσια που να εξασφαλίζουν ότι οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες ωφελούνται από τα δημόσια έξοδα όσο και οι άλλες ομάδες, ότι έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες αγαθών και στις οικονομικές ευκαιρίες και ότι μπορούν να συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα (DFID, 2005, σελ. 9). Το πρόβλημα όμως είναι το πώς να εξασφαλίσεις ότι εφαρμόζονται

τέτοιου είδους νόμοι και πολιτικές όταν υπάρχουν κίνητρα για το ανάποδο, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής.

Αυτό που έχουμε μάθει από τους δυο αιώνες καπιταλιστικής ανάπτυξης είναι ότι κάθε χώρα πρέπει να βρει το δικό της μονοπάτι ανάπτυξης που είναι κατάλληλο για τους συγκεκριμένους τοπικούς και διεθνείς θεσμούς που υπάρχουν εκείνη τη στιγμή (Schneider, 2008). Σε ένα κόσμο που κυριαρχεί ο παγκόσμιος καπιταλισμός, οι χώρες πρέπει να δομήσουν το δικό τους καπιταλισμό που να εναρμονίζεται με την εγχώρια κουλτούρα και τους θεσμούς ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να προωθεί την ανάπτυξη διεθνών ανταγωνιστικών εταιριών. Αυτό με τη σειρά του σημαίνει ότι η προσέγγιση του «ένα μέγεθος για όλα», που επιβάλλει ο νεοφιλελευθερισμός στις περισσότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής μέσω των θεσμών του Bretton Woods, δεν είναι κατάλληλη. Οι θεσμοί του Bretton Woods έχουν συμβάλει άμεσα στην μη δημοκρατική, ωφελμιστική φύση των αφρικανικών χωρών (Nega & Schneider, 2008). Ο νεοφιλελευθερισμός αύξησε τη συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας και οδήγησε σε μεγαλύτερο αυταρχισμό, κάτι που υπονόμωσε την αστική κοινωνία και τις πολιτικές κινήσεις της αντίστασης. Κατά συνέπεια, η προσέγγιση των θεσμών του Bretton Woods έχει άμεσα κλονίσει την συμμετοχική δημοκρατία και τη δημιουργία ενός οικονομικού συστήματος που θα μπορούσε να υποστηρίξει τη μακροχρόνια δομική αλλαγή. Για αυτό, θα πρέπει να σκεφτούμε εάν η δημοκρατία αξίζει να επιτευχθεί ανεξάρτητα από τις οικονομικές της συνέπειες, καθώς επίσης θα πρέπει να εξετάσουμε τη σχέση της δικτατορίας και της υπανάπτυξης.

Η οικονομική ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Αφρικής δεν μπορεί να αποδοθεί σε μία μοναδική προσέγγιση. Πολλοί οικονομολόγοι προτείνουν τη δημιουργία πειραματικών αναπτυξιακών προγραμμάτων που θα κάνουν χρήση των τοπικών αφρικανικών θεσμών (Schneider, 1999; Rodrick, 2007). Αυτά τα προγράμματα απαιτούν ένα σημαντικό επίπεδο αστικής καθοδήγησης και ελέγχου, ώστε να ενισχύσουν τους αφρικανικούς θεσμούς της αγοράς για να κερδίσουν ένα στήριγμα στις διεθνείς αγορές. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη των αποκεντροποιημένων θεσμών για την ενίσχυση, το σχεδιασμό και την εφαρμογή των δημιουργικών σχεδίων θα πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό στόχο για τους πολιτικούς και τους διεθνείς δωρητές. Μια διαδικασία που είναι δημιουργική, πειραματική, και στηρίζεται στις τοπικές κοινότητες προσφέρει την καλύτερη πιθανότητα εύρεσης μιας αφρικανικής λύσης στα προβλήματα της Γαλλόφωνης Αφρικής, κάτι που έως τώρα δεν έχει βρεθεί υπό τις πολιτικές του νεοφιλελευθερισμού.

Η πιθανότητα όμως η περιοχή αυτή να αναπτυχθεί από τον καπιταλισμό φαίνεται όλο και μικρότερη. Σε μια ήπειρο με κυριαρχία των αγροτικών οικονομιών, με περιορισμένο εμπόριο και με τον αποικισμό να έχει επιβάλει την παραγωγή καλλιεργειών για εξαγωγές και την εξόρυξη μεταλλευμάτων, η εκβιομηχάνιση θα αργήσει πολύ (Saul & Leys, 1999). Σήμερα όμως η παγκόσμια ζήτηση εξασθενεί για τις εξαγωγικές καλλιέργειες που παράγουν οι Αφρικανοί (καφές, τσάι, βαμβάκι, ζάχαρη, καπνός, κακάο) και ο ανταγωνισμός συνεχώς εντείνεται. Στο μεταξύ οι υποδομές καταρρέουν, ενώ ο πολιτικός κίνδυνος και το φτωχό εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό κάνουν μη ανταγωνιστικές τις εξαγωγές και ακόμα χαμηλότερους τους μισθούς.

Η Αφρική είναι λοιπόν θύμα της εκμετάλλευσης ή της περιθωριοποίησης; Η απάντηση είναι ότι είναι θύμα και των δυο. Η Αφρική υποφέρει έντονα από την εκμετάλλευση, αλλά και αντίθετα από το γεγονός ότι δεν έχει εκμεταλλευτεί αρκετά, καθώς δεν έχει επενδυθεί αρκετό κεφάλαιο, καθώς πολύ λίγοι Αφρικανοί απασχολούνται παραγωγικά για να δημιουργήσουν πλεόνασμα, και καθώς το επαναπενδυμένο πλεόνασμα είναι πολύ μικρό. Όπως και να έχει, το αποτέλεσμα είναι η περιθωριοποίηση από την παγκόσμια οικονομία, χωρίς προοπτική για ανάπτυξη βάσει των καπιταλιστικών γραμμών. Η πληθυσμιακή αύξηση έχει ξεπεράσει την παραγωγική αύξηση, οι ευκαιρίες σημαντικής κατά κεφαλήν αύξησης της παραγωγής μειώνονται, οι υποδομές είναι ανεπαρκείς, η αγορά πολύτιμων αγαθών είναι ελάχιστη. Ο παγκόσμιος καπιταλισμός, με τη συνεχή του αναζήτηση για νέες ευκαιρίες επενδύσεων, συνεχώς απομακρύνεται από την Αφρική. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει συμβεί τίποτα, αλλά αντίθετα ότι η ανάπτυξη της Αφρικής και η δυναμική του παγκόσμιου καπιταλισμού δεν συγκλίνουν πλέον, αν σύγκλιναν ποτέ.

Συνολικά, η μοίρα της Γαλλόφωνης Αφρικής υπό τον παγκόσμιο καπιταλισμό είναι άκαμπτη και δύσκολη. Χωρίς αλλαγή των πολιτικών της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ για την ανακούφιση του χρέους, χωρίς τη λήξη της δογματικής απελευθέρωσης των αγορών ως συνθήκης για την παροχή οικονομικών ενισχύσεων, χωρίς την επιβολή αυστηρότερων μέτρων των αρπακτικών εξωτερικών δυνάμεων, χωρίς προστασία όλων των ειδών, η Αφρική είναι καταδικασμένη να παραμείνει στο περιθώριο (Saul & Leys, 1999). Εντούτοις, η αμερικάνικη πολιτική παραμένει προσκολλημένη στην αγορά, οπότε τι πιθανότητες αλλαγής υπάρχουν; Μεσοπρόθεσμα φαίνεται να αλλάξουν αρκετά: Πρώτον, οι αφρικανικές χώρες θα παρουσιάσουν αυξανόμενους κινδύνους σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο, όπως η μάστιγα του AIDS

και άλλων ασθενειών, η μαύρη αγορά για χρήμα, όπλα, παράνομα ναρκωτικά, διαμάντια, επικίνδυνες προσθήκες τροφίμων, κάτι που θα την κάνει να συνεχίσει να παρακαλεί για οικονομική βοήθεια. Δεύτερον, η άποψη των χωρών του Βορρά αλλάζει καθώς το κοινωνικό κόστος της παγκόσμιας απελευθέρωσης της αγοράς γίνεται όλο και πιο φανερό. Η ηγεμονία της Washington Consensus όλο και μειώνεται. Τρίτον, ο παγκόσμιος καπιταλισμός αδιαμφισβήτητα έρχεται αντιμέτωπος με τους περιορισμούς του περιβάλλοντος: μέσα σε λίγες δεκαετίες η αυξανόμενη μεγέθυνση θα είναι αδύνατη και θα αμφισβητηθεί η λογική της αγοράς από όλες τις πλευρές. Εντούτοις, εφόσον μέχρι τώρα οι οικονομίες παραμένουν ανίκανες να δημιουργήσουν επενδύσεις μιας πιο παραγωγικής ποικιλίας, θα συνεχίσει η προβλεπόμενη απουσία αναπτυξιακών αποτελεσμάτων τοπικά, και εθνικά.

2.11 Δημοκρατία, ελευθερία και ανάπτυξη στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική

Ένα ερώτημα που πρέπει να αναλυθεί είναι εάν υπάρχουν παγκοσμίως αναγνωρισμένες αξίες και κανόνες που πρέπει να αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία να θεμελιώνονται οι θεσμοί σε κάθε χώρα. Σύμφωνα με τον Sen (1999) στο βιβλίο του «Development as Freedom», ο καλύτερος τρόπος να απαντηθεί αυτή η ερώτηση είναι να αναδιατυπώσουμε την αντίληψη της ανάπτυξης σε ένα ευρύτερο και πιο σημαντικό πλαίσιο επέκτασης της ανθρώπινης ελευθερίας. Έτσι, κατά τον Sen, η ελευθερία είναι και τα μέσα και η κατάληξη της ανάπτυξης. Στόχος της ανάπτυξης είναι η επέκταση της ελευθερίας, ενώ η ελευθερία είναι ένα σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης. Όμως αυτή η άποψη δεν φαίνεται να πείθει τους κυρίαρχους (mainstream) αναπτυξιακούς οικονομολόγους που κυριαρχούν στη λήψη αποφάσεων για την πολιτική των δωρητών. Οι κυρίαρχοι οικονομολόγοι αγνοούν αυτήν την ευρύτερη οπτική. Τονίζουν την οικονομική μεγέθυνση ως μέτρο της ανάπτυξης και ως ένα πακέτο πολιτικής, για να επιλύσουν τα οικονομικά προβλήματα της Αφρικής μέσω των SAPs, αλλά τελικά αποτυγχάνουν να επιτύχουν το σκοπό τους, όπως αποδείχτηκε.

Οι κριτικοί του κυρίαρχου παραδείγματος (mainstream paradigm), προτείνουν δυο αλληλοσχετιζόμενους παράγοντες που μπορούν να καθοδηγήσουν σε μια εφικτή λύση στα πολύπλοκα αναπτυξιακά προβλήματα της ηπείρου (Nega & Schneider, 2008). Ο πρώτος είναι η ανάγκη να επικεντρωθούμε στην εύρεση των θεσμικών διακανονισμών που ταιριάζουν καλύτερα σε μια χώρα και όχι να ψάξουμε για μια λύση για όλες τις χώρες. Αυτό απαιτεί προσεκτική εκτίμηση των πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών συνθηκών της χώρας ώστε να προσδιοριστούν οι

βασικοί περιορισμοί της ανάπτυξης της εξεταζόμενης χώρας. Ο δεύτερος παράγοντας απαιτεί να λάβουμε σοβαρά το κράτος ως αναπτυξιακό φορέα, αλλά να εξασφαλίσουμε ότι το κράτος θα είναι δημοκρατικά υπόλογο με επαρκή αυτονομία ώστε να του επιτραπεί να λειτουργήσει για τα εθνικά συμφέροντα (Schneider, 2008). Η απαίτηση της δημοκρατικής λογοδοσίας των κρατών της Γαλλόφωνης Αφρικής εντάσσεται στο επιχείρημα του Sen.

Η εμφάνιση δημοκρατικών θεσμών είναι ζωτικής σημασίας για την δημιουργία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος. Ο κρίσιμος ρόλος του κράτους για την οικονομική ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Αφρικής απαιτεί ένα δημοκρατικό υπόλογο κράτος. Φυσικά, με τον όρο δημοκρατικό κράτος δεν εννοούμε απλά την παρουσία εκλογών. Η δημοκρατία ενδυναμώνει τους πολίτες ώστε να πάρουν ελεύθερα οικονομικές και άλλες αποφάσεις, εξασφαλίζει την ύπαρξη δραστήριων μέσων που θα ελέγχουν τις δραστηριότητες των κρατικών θεσμών, περιορίζει την εξουσία των ανωτέρων μέσω διάκρισης των εξουσιών, και τέλος εξασφαλίζει την αυτονομία των πολιτών. Με την απουσία τέτοιων θεσμικών αλλαγών προς τη δημοκρατία, το όνειρο της Γαλλόφωνης Αφρικής για μακροχρόνια ανάπτυξη θα παραμείνει απατηλό, ακόμα και βραχυχρόνια, εάν δεν καταφέρει να δημιουργήσει πολιτική σταθερότητα που απαιτείται για την ανάπτυξη (Nega & Schneider, 2008).

Ενώ υποστηρίζουμε ότι οι ίδιοι οι Αφρικανοί πρέπει να ψάξουν για την κατάλληλη θεσμική διαμόρφωση της ανάπτυξης τους, αυτό μπορεί να συμβεί μόνο μέσω ανοιχτού διαλόγου μεταξύ των μετόχων αυτών των κοινωνιών. Εάν οι δωρητές πράγματι ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη της Γαλλόφωνης Αφρικής και είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν αυτή τη προσπάθεια, τότε θα πρέπει να ξεκινήσουν να υποστηρίζουν την ανάπτυξη της μέσω της δημιουργίας τέτοιων θεσμών. Είναι φανερό μέχρι τώρα ότι όλες οι οικονομικές ενισχύσεις που δίνονται πλουσιοπάροχα στην ήπειρο, αν και μπορεί να βελτιώσουν την οικονομική απόδοση και να σώσουν ζωές σε περιόδους φυσικών καταστροφών, είναι απίθανο να φέρουν μακροχρόνια διαρκή ανάπτυξη. Αντίθετα, φαίνεται ότι παρέχουν την αναγκαία γραμμή ζωής για τη διαίωση της δικτατορίας, παρέχοντας πολύ λίγα οφέλη στους ανθρώπους της Αφρικής.

Η οικονομική βοήθεια θα έπρεπε να στοχεύει στην ενίσχυση της ανεξάρτητης αστικής κοινωνίας, στην ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων, στη προστασία των κινήσεων αντίδρασης και γενικά στην προώθηση μιας ανοιχτής, υπόλογης, δημοκρατικής κοινωνίας. Η επιτυχημένη δημιουργία μιας οικονομικής βάσης σε μια

κοινότητα εξαρτάται από την ανάπτυξη του συγκριτικού θεσμικού πλεονεκτήματος. Αυτό με τη σειρά του εξαρτάται από την ικανότητα προώθησης της ανάπτυξης τοπικού κεφαλαίου, και από την ικανότητα του κράτους να ενισχύει τις συνθήκες που συντελούν στην οικονομική μεγέθυνση. Καμία εκβιομηχανισμένη χώρα δεν ήταν επιτυχημένη χωρίς κρατική παρέμβαση (Nega & Schneider, 2008). Κατά συνέπεια, φαίνεται πιθανό ότι καμία χώρα της Αφρικής δεν θα εκβιομηχανιστεί χωρίς ένα αποδοτικό, διαφανές αναπτυξιακό κράτος με παρόμοια επίπεδα αυτονομίας. Δεδομένης αυτής της κατάστασης, φαίνεται λογικό να συμπεράνουμε ότι η αναπτυξιακή πολιτική στην Αφρική πρέπει να ξεκινήσει πρώτα από την ενίσχυση μιας αληθινής συμμετοχικής δημοκρατίας.

Η δημοκρατικοποίηση σε συνδυασμό με την δημιουργία της δυνατότητας υποδομών, μπορούν να προσφέρουν την καλύτερη ελπίδα για σωστή πολιτική της οικονομικής ανάκαμψης στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική. Εντούτοις, αληθινές δημοκρατικές μεταβάσεις έγιναν πολύ λίγες, και ακόμα και αυτές που έγιναν είχαν πολύ μικρή επίδραση στα υπάρχοντα πολιτικά και διαχειριστικά προβλήματα των χωρών. Η δημοκρατικοποίηση ήταν ουσιαστικά μια μετάβαση από ένα μη αποδοτικό, καταπιεστικό αυταρχικό σύστημα σε ένα αδύναμο και εύθραυστο δημοκρατικό σύστημα.

Καταρχήν οι περισσότερες κυβερνήσεις των χωρών της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής εμπόδισαν, καθυστέρησαν, ματαίωσαν ή διαχειρίστηκαν προς όφελος τους τις δημοκρατικές μεταβάσεις. Η έντονη πολιτική διαμάχη, και η πολιτική κατάρρευση κάποιων χωρών καταδίκασαν την πολιτική φιλελευθεροποίηση, παρ' όλες τις καλές προθέσεις των αρχηγών των κρατών. Σε άλλες χώρες, δικτάτορες καθυπόταξαν, εμπόδισαν και καθυστέρησαν τις δημοκρατικές μεταβάσεις. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι αυταρχικές κυβερνήσεις χειρίστηκαν προς όφελος τους τις μεταβάσεις για να εξασφαλίσουν τη δύναμη τους κάτω υπό την εμφάνιση των δημοκρατικών εκλογών. Οι περισσότερες κυβερνητικές καταχρήσεις όσον αφορά τις εκλογές περιλαμβάνουν προνομιακή πρόσβαση του κόμματος της κυβέρνησης στα κρατικά μέσα, υποστήριξη στους οπαδούς των εκλογικών φορέων, ανεπαρκείς υποψηφιότητες και συστήματα προσδιορισμού των νόμιμων ψηφοφόρων, χρήση μυστικής αστυνομίας για να εκφοβίσουν τους υποστηρικτές των αντιπάλων και πολιτικών αντιδράσεων, διανομή χρήματος στους υποστηρικτές και εκλογικές απάτες.

Όμως κάποιες χώρες κατάφεραν μια πιο αληθινή πολιτική φιλελευθεροποίηση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, τέσσερις μόνο χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής

είχαν καταφέρει διαρκείς αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες (Botswana, Gambia, Mauritius, Senegal). Μέχρι το 1991, μια σειρά σχετικά δίκαιων πολυκομματικών εκλογών έφεραν στην εξουσία νέες κυβερνήσεις σε πολλές χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Μια τελευταία κατηγορία είναι οι κυβερνήσεις που έδωσαν μια αξιόπιστη υπόσχεση για πολυκομματικές εκλογές στα επόμενα χρόνια.

Σε λιγότερες από τις μισές από τις 48 χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής πραγματοποιήθηκαν αληθινές δημοκρατικές μεταβάσεις, και όπου έγιναν αυτές οι μεταβάσεις μετρίασαν και δεν άλλαξαν τις ολέθριες πολιτικές και διαχειριστικές πρακτικές. Οι μεταβάσεις οδήγησαν τα αδύναμα αυταρχικά συστήματα σε αδύναμες ημι-δημοκρατικές κυβερνήσεις. Τα αυταρχικά συστήματα αν και συχνά απορρόφησαν ή κατέστειλαν τις διαφωνίες, σχεδίασαν και εφάρμοσαν αναποτελεσματικά τα περίπλοκα προγράμματα σε εθνική βάση. Αυτή η αυταρχική αναποτελεσματικότητα πηγάζει από την έλλειψη πολιτικής θέλησης και/ή τις ελάχιστες γραφειοκρατικές και πολιτικές ικανότητες (Sandbrook, 1993). Εντούτοις, ακόμα και μια δημοκρατική μετάβαση σημαίνει μόνο περιορισμένες μεταβολές. Οι εκλογές και ο πολυκομματικός ανταγωνισμός δεν διέλυσαν, αλλά ίσως επιδείνωσαν τις πελατειακές σχέσεις, την εθνική πίστη και τις διαχειριστικές αδυναμίες του παλιού καθεστώτος. Στη θέση του μονοπωλιακού κόμματος με συγκρούσεις, πλέον βρίσκει κανείς ένα τεμαχισμένο κόμμα στο οποίο τα μέλη διαμορφώνουν διακεκριμένες προσωπικότητες και θρησκευτική ή τοπική πίστη, καθώς και ιδεολογικές διαφορές. Η δημόσια διαχείριση αντιμετωπίζει πολλούς τέτοιους περιορισμούς (δημοσιονομική αυταρχικότητα, ελάχιστο εκπαιδευμένο προσωπικό, χαμηλή ηθική, απειθαρχία) που παλιότερα είχαν οδηγήσει στην εξασθένηση της για πολύ καιρό από τον αυταρχικό νόμο.

Σε ένα τέτοιο εξασθενημένο κράτος, οι νέες κυβερνήσεις αντιμετώπιζαν υψηλές προσδοκίες του κοινού που αφύπνισαν οι ψηφοφόροι. «πρέπει να επιλύσουν την δημοσιονομική κρίση, να ξαναφτιάξουν κάποια γραφειοκρατική πειθαρχία και ανταγωνιστικότητα και να διατηρήσουν την πολιτική υποστήριξη έτσι ώστε να ικανοποιήσουν αυτές τις προσδοκίες μέσω οικονομικών μεταρρυθμίσεων».

Παρ' όλους τους περιορισμούς στη δημοκρατικοποίηση, πράγματι πρόσφερε μια πιο πολλά υποσχόμενη εναλλακτική στα προηγουμένως υπάρχοντα αυταρχικά συστήματα. Μια ελεύθερη προς εκλογές μεταρρυθμιστική κυβέρνηση θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την ενισχυμένη της νομιμότητα για να πείσει και να προωθήσει το πρόγραμμά της, εκμεταλλευόμενη την περίοδο «του μέλιτος» που συνοδεύει συνήθως τις εκλογές των νέων κυβερνήσεων. Η πολιτική έπρεπε επίσης να ωφεληθεί από την

ελεύθερη πολιτική ατμόσφαιρα, αφού πλέον εμφανίστηκαν ανεξάρτητες εφημερίδες για να κριτικάρουν τις κυβερνητικές πολιτικές και να ελέγξουν την απόδοση των πολιτικών αρχηγών. Η οικονομική πρόοδος των δεκαετιών του 1960 και 1970 σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής βασίστηκε στα αποδοτικά, αυταρχικώς ανεπτυγμένα συστήματα, αλλά ακόμα και αυτά τα συστήματα εξασθένησαν (κυρίως λόγω των εξωτερικών οικονομικών σοκ) τη δεκαετία του 1980. Τα ακόλουθα αδύναμα και αρπακτικά κράτη εξέφρασαν εκτός από πολιτική κατάρρευση και χάος, το χειρότερο σενάριο δεδομένης της κλίσης τους για εκμετάλλευση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Η δημοκρατικοποίηση σαφώς δεν εξασφαλίζει καλή διακυβέρνηση και ενισχυμένη πολιτική ικανότητα για τη θέσπιση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Οι ρυθμίσεις θα συνεχίσουν να προκαλούν τα ασταθή στοιχεία όπως είναι οι εργάτες, οι υπάλληλοι του δημοσίου τομέα, κάποιους ανώτερους διευθυντές και τους μαθητές. Όμως, στην Υποσαχάρια Αφρική και οι ευεργετούμενοι ήταν αμφιταλαντευόμενοι, αδύναμοι και ανοργάνωτοι. Η κυβέρνηση θα πρέπει να καταπραΰνει το στρατό, να τον έχει με το μέρος της, πιθανώς προστατεύοντας τα προνόμια του ενώ θα μειώνει τα συνολικά δημόσια έξοδα. Θα πρέπει να σταματήσει να καλλιεργήσει μια τοπική/εθνική βάση μέσω της διανομής των πελατειακών σχέσεων. Οι πελατειακές σχέσεις θα συνεχίσουν ως μέσο πολιτικής υποστήριξης, όμως σε αντίθεση με τους στόχους της δομικής ρύθμισης. Και οι προκλήσεις της εξουσίας στις φτωχές χώρες όπως της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, θα συνεχίσουν να διαφθείρουν τους αξιωματούχους στις νέες δημοκρατίες και να δυσαρεστούν πολιτικά τους οπαδούς.

2.12 Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική

Οι περισσότερες μελέτες σχετικά με την παγκοσμιοποίηση περιγράφουν τις εμπειρίες των ανεπτυγμένων χωρών ενώ αυτές που εστιάζουν στις αναπτυσσόμενες χώρες συνήθως αγνοούν την περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής. Όμως οι εμπειρίες παγκοσμιοποίησης της Αφρικής είναι μοναδικές. Ενώ η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ ενθαρρύνουν τις αφρικανικές χώρες να ανοίξουν τις αγορές τους, η Αφρική είναι κατά κάποιο τρόπο υπερβολικά ανοιχτή. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι ένα καινούριο φαινόμενο για την Αφρική, καθώς η Αφρική ξεκίνησε να ενσωματώνεται στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα τον 16^ο αιώνα, και αυτή η ενσωμάτωση συνεχίζεται, αν και ακανόνιστα, από τότε. Παρόλα αυτά η Αφρική δεν παίζει σημαντικό ρόλο στο παγκόσμιο εμπόριο καθώς είναι υπεύθυνη για λιγότερο

από 2% των παγκόσμιων εξαγωγών και εισαγωγών και ελκύει ένα συνεχώς μειούμενο μερίδιο των παγκόσμιων ξένων άμεσων επενδύσεων (Schneider, 2003).

Η ανομοιομορφία της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και οι υφέσεις και ροές της ίδιας της παγκοσμιοποίησης, είναι εμφανείς στις εμπειρίες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής. Η παγκοσμιοποίηση ήρθε αρχικά στην Αφρική με την Dutch East Indies Company και τους Ευρωπαίους μερκαντλιστές τον 16^ο έως και τον 18^ο αιώνα (Schneider, 2003). Έτσι μέσω του εμπορίου σκλάβων αναπτύχθηκαν σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών και συγκεκριμένων Αφρικανών βασιλιάδων που χρησιμοποιούσαν αυτές τις συνδέσεις για να κερδίζουν πόρους. Όμως, κατά τη διάρκεια των πολέμων και του δουλεμπορίου, κάποιες περιοχές έπρεπε να μεταναστεύσουν και έτσι οι επαφές μέσα στην Αφρική αλλά και με άλλες περιοχές εκτός Αφρικής διακόπηκαν. Κατά συνέπεια, ενώ κάποιες περιοχές υπόκεινται στην παγκοσμιοποίηση, άλλες ήταν εντελώς απομονωμένες. Και οι περιοχές με τους ισχυρότερους παγκόσμιους δεσμούς υπόκεινται μια καταστροφική μορφή εμπορίου αντί να αναπτύσσουν δεξιότητες, βιομηχανίες και τεχνολογίες που ίσως διαμόρφωναν τη βάση για τη μελλοντική τους οικονομική επιτυχία.

Η αποικιακή εποχή, από το 1880 μέχρι το 1960, σηματοδότησε μια νέα μορφή παγκοσμιοποίησης στην Αφρική. Παρόλο που ο αποικισμός θεωρείται διαπλάτυνση της αφρικανικής ηπείρου, κρύβει έναν αριθμό ασυνεπειών. Οι εξορυκτικές οικονομίες εμπορίου όπου τα βασικά αγαθά εξάγονταν στις αποικιακές δυνάμεις αναπαριστούσαν μια μορφή παγκόσμιας ενσωμάτωσης. Εντούτοις, ταυτόχρονα οι επαφές μεταξύ των αφρικανικών κρατών που ήταν υπό τις αποικιακές δυνάμεις και μεταξύ της Αφρικής και της Ασίας δυσκόλεψαν, διαλύοντας τα εμπορικά δίκτυα που υπήρχαν στην Αφρική για αιώνες και μειώνοντας το εύρος των προϊόντων που εξήγαγαν πολλές αφρικανικές χώρες. Επιπλέον, οι αποικιακές κυβερνήσεις αποθάρρυναν τις επιχειρηματικές δραστηριότητες και τη βιομηχανία από τους Αφρικανούς, εμποδίζοντας τη παραγωγή και εξαγωγή μιας ευρείας ποικιλίας αφρικανικών προϊόντων. Ούτε όμως η απομόνωση από την παγκόσμια ενσωμάτωση δεν ήταν λύση για την ανάπτυξη. Ενώ κάποιες περιοχές της Αφρικής υπεβλήθησαν σε σημαντική παγκόσμια ενσωμάτωση υπό το δουλεμπόριο και τον αποικισμό, άλλες πιο απομονωμένες περιοχές της Αφρικής (συνήθως οι νησιωτικές περιοχές) είχαν ελάχιστες ή καθόλου επαφές με τα παγκόσμια συστήματα και συχνά αντιστέκονταν στις επαφές λόγω της φύσης τους. Αυτό είχε το δυστυχές αποτέλεσμα να παγώσουν-να μείνουν στάσιμες αυτές οι περιοχές σε ένα

συγκεκριμένο επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης, δεδομένων των οικονομιών τους και της έλλειψης κινήτρων που θα ενθάρρυναν το εμπόριο.

Από το 1960 έως το 1975, οι μόλις ανεξάρτητες αφρικανικές χώρες γενικά παρουσίασαν σημαντική οικονομική ανάπτυξη. Όμως, η οικονομική πρόοδος αυτής της περιόδου ήταν «ανάποδη μεγέθυνση» καθώς βοήθησε στη δημιουργία των συνθηκών που τελικά έφεραν τη τρέχουσα κρίση στην Γαλλόφωνη Αφρική (Arrighi, 2002). Συνοψίζοντας τους παράγοντες της παγκοσμιοποίησης της Γαλλόφωνης Αφρικής που τελικά οδήγησαν στην κρίση του 1975:

- ✚ Οι κρατικοί αξιωματούχοι στα νέα ανεξάρτητα αφρικανικά κράτη συχνά χρησιμοποιούσαν το αποικιακό κράτος για να πλουτίσουν οι ίδιοι, διατηρώντας τις επαφές με τις αποικίες
- ✚ Οι κρατικοί αξιωματούχοι συχνά ήταν πρόθυμοι να συνεργαστούν με τα ξένα συμφέροντα για να λεηλατήσουν τους εγχώριους πόρους
- ✚ Οι ισοτιμίες υπερεκτιμήθηκαν για να μειωθεί το κόστος της εισαγόμενης τεχνολογίας, του φαγητού και των αγαθών πολυτελείας για τους ελίτ εις βάρος των εξαγωγών
- ✚ Η γεωργία αγνοήθηκε ή ακόμα χειρότερα φορολογήθηκε και εκμεταλλεύτηκε μέσω των συνόρων του μάρκετινγκ, εμποδίζοντας τη διαμόρφωση των διεθνών δικτύων
- ✚ Η τελετουργική συμπεριφορά (ceremonial behavior) και οι παραδοσιακοί διακανονισμοί επί της γης περιόρισαν τις καινοτομίες στη γεωργία, ελαχιστοποιώντας την απορρόφηση των πράσινων επαναστατικών τεχνολογιών
- ✚ Τα προγράμματα εκβιομηχάνισης της υποκατάστατης εισαγωγών οδήγησαν σε μεγάλο προστατευτισμό, και σε μη αποδοτικές εταιρίες που ποτέ δεν έγιναν εθνικά ανταγωνιστικές
- ✚ Η ξηρασία και οι λιμοί χτύπησαν πολλές χώρες, με αποτέλεσμα τη λήψη μεγάλων ποσών οικονομικής βοήθειας
- ✚ Ο προστατευτισμός από πλευράς των ανεπτυγμένων χωρών περιόρισε τις εξαγωγές της Αφρικής και εμπόδισε τη παραγωγή μεγάλης ποικιλίας αγαθών
- ✚ Οι φτωχοί όροι εμπορίου μείωσαν τις τιμές των βασικών αγαθών και υπονόμισαν τις αφρικανικές αποδόσεις των εξαγωγών

- ✚ Τα διεθνή χρέη της Αφρικής αυξήθηκαν σε μεγάλο βαθμό καθώς απέτυχαν τα αναπτυξιακά σχέδια να παράγουν την απαιτούμενη οικονομική μεγέθυνση για να τα ξεπληρώσουν και καθώς μειώθηκαν οι αποδόσεις των εξαγωγών
- ✚ Τα αυξανόμενα επιτόκια τις δεκαετίες του 1970 και 1980 αύξησαν τα τις πληρωμές των χρεών σε μη υποφερτά επίπεδα

Σε όρους παγκόσμιας ενσωμάτωσης, η εποχή της «ανάποδης μεγέθυνσης» μετά την ανεξαρτησία δεν σήμανε μια σημαντικά μεγαλύτερη ενσωμάτωση της Γαλλόφωνης Αφρικής στη παγκόσμια οικονομία. Οι εξαγωγές και εισαγωγές της Αφρικής παρέμειναν σχεδόν ίδιες, εξαιτίας των άκαμπτων δομών που επέβαλαν οι ανεπτυγμένες χώρες και των αποτυχημένων προσπαθειών αύξησης της ποικιλίας των αγαθών από τις αφρικανικές χώρες. Οι ξένες άμεσες επενδύσεις ακολούθησαν σε μεγάλο βαθμό το αποικιακό σκηνικό με τις επενδύσεις να στρέφονται στις εξορυκτικές βιομηχανίες, ενώ η ξένες οικονομικές ενισχύσεις πήγαιναν από τις ανεπτυγμένες χώρες στις πρώην αποικίες ή στους συμμάχους επί ψυχρού πολέμου.

Βλέπουμε ξανά την αντιφατική φύση της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Όσο οι σύμμαχοι της Σοβιετικής Ένωσης (όπως η Αγκόλα και η Μοζαμβίκη) κέρδιζαν μεγαλύτερους δεσμούς με τις χώρες του ανατολικού μπλοκ, αποκόβονταν από τη Δύση και από άλλες αφρικανικές χώρες που ήταν σύμμαχοι της Δύσης. Και ενώ παρέμεναν οι διεθνείς δεσμοί μεταξύ των χωρών της Αφρικής και των πρώην τους αποίκων, αυτοί οι δεσμοί δεν εκμεταλλεύτηκαν με χρήσιμο τρόπο με την έννοια των σχέσεων εμπορίου. Οι Αφρικανοί συμμετείχαν σε πιο διπλωματικές επαφές με τις άλλες χώρες, όμως οι προσπάθειες τους για εκβιομηχάνιση της υποκατάστασης εισαγωγών σήμανε μεγαλύτερη προσοχή προς το εσωτερικό (inward-looking) για πολλές οικονομίες.

Υπό κάποια έννοια η οικονομική κρίση της Γαλλόφωνης Αφρικής ξεκίνησε γύρω στο 1975, και η εποχή των προγραμμάτων δομικών ρυθμίσεων (SAPs) που ακολούθησε τις δεκαετίες του 1980 και 1990, πράγματι σήμανε μια μεγαλύτερη παγκόσμια ενσωμάτωση για την Γαλλόφωνη Αφρική. Καθώς το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα διέταξαν χαμηλότερα σύνορα εμπορίου και τιμές συναλλάγματος και οικονομική απελευθέρωση, οι αφρικανικές οικονομίες πράγματι έγιναν πιο ανοιχτές. Όμως, η μεγαλύτερη απελευθέρωση δεν σήμανε και αύξηση της πραγματικής παγκόσμιας ενσωμάτωσης, γεγονός που δεν αναγνωρίζουν οι οπαδοί του νεοφιλελευθερισμού (Schneider, 2003). Οι ροές εμπορίου από και προς την Γαλλόφωνη Αφρική δεν αυξήθηκαν, και ούτε αυξήθηκαν και οι ξένες επενδύσεις.

Στην πραγματικότητα, οι ροές εμπορίου και επενδύσεων ήταν μεγαλύτερες κατά την εποχή της εκβιομηχάνισης της υποκατάστασης εισαγωγών από ότι υπό την νέα πιο «ανοιχτή» προσέγγιση! Η Αφρική γέμισε με περιοχές όπου οι διεθνείς επενδυτές δεν ήθελαν να πάνε, ακόμα και σε περιοχές με μεταλλεύματα που θα αποζημίωναν τις επενδυτικές τους προσπάθειες. Για να επενδύσουν σε τέτοια μέρη δεν χρειάζεται απελευθέρωση της αγοράς, αλλά θεσμοί και δίκτυα (Cooper, 2001, σελ. 207).

Στο μεταξύ, πολλοί από τους διεθνείς δεσμούς που υπάρχουν σήμερα στην Γαλλόφωνη Αφρική, όπως οι δεσμοί μεταξύ των διεθνών εταιριών πετρελαίου, είναι προκατειλημμένοι και συνήθως κρύβουν οικονομικά οφέλη. Ομοίως, τα παράνομα διεθνή δίκτυα που ανταλλάσσουν διαμάντια για όπλα στη Σιέρα Λεόνε και την Αγκόλα, αντιπροσωπεύουν μια μορφή παγκόσμιας ενσωμάτωσης που επίσης ενισχύει την περιθωριοποίηση και τη βία και περιορίζει την ύπαρξη πιο θετικών μορφών παγκόσμιας ενσωμάτωσης (Cooper, 2001, σελ. 207). Μέχρι τώρα, η μεγαλύτερη απελευθέρωση δεν βοήθησε την Γαλλόφωνη Αφρική να αναπτύξει το είδος των κεντρικών οικονομιών που ήταν κλειδί στην αναπτυξιακή διαδικασία πολλών ασιατικών εκβιομηχανισμένων χωρών. Οι αφρικανικές χώρες είναι λιγότερο κεντρικές από ποτέ, καθιστώντας τις πιο ευάλωτες στις ανομοιομορφίες της αγοράς.

Αυτό που προκύπτει από την οικονομική ιστορία της Γαλλόφωνης Αφρικής είναι η ανομοιογένεια της σχετικά με την παγκοσμιοποίηση. Παρόλο που οι αφρικανικές χώρες έχουν μεγαλύτερες επαφές με άλλες χώρες τους τελευταίους αιώνες, πολλές από αυτές τις επαφές ήταν περιορισμένες και έκρυβαν άλλες πιθανές μορφές παγκόσμιας ενσωμάτωσης. Τα τελευταία 20 χρόνια, που θεωρούνται το ξεκίνημα του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, οι περισσότερες αφρικανικές χώρες δεν έχουν δει αύξηση των ξένων επενδύσεων, ούτε των ροών εμπορίου, ούτε της πρόσβασης στη πληροφόρηση, παρόλη την απελευθέρωση των οικονομιών τους από τα προγράμματα δομικής ρύθμισης του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Η απλοϊκή θεώρηση της παγκοσμιοποίησης ως μιας σταθερής, προοδευτικής, ευεργετικής ενσωμάτωσης στην παγκόσμια οικονομία είναι και ανακριβής και επικίνδυνη. Είναι ανακριβής επειδή αγνοεί τον αντιφατικό τρόπο με τον οποίο εισήλθε η παγκοσμιοποίηση σε διάφορες περιοχές του κόσμου, και είναι επικίνδυνη καθώς κρύβει τις πραγματικές προσπάθειες της μεγαλύτερης απελευθέρωσης των ανθρώπων. Η Γαλλόφωνη Αφρική ίσως ωφεληθεί από τη παγκοσμιοποίηση, εάν αυτό σήμαινε πράγματι μεγαλύτερες ροές ξένων επενδύσεων και μεγαλύτερων εξαγωγών μιας ευρύτερης ποικιλίας αφρικανικών αγαθών. Η παγκοσμιοποίηση θα είναι εν μέρει

χρήσιμη εάν παράγει εμπεδωμένα, απελευθερωμένα εμπορικά δίκτυα που να παρακάμπτουν τα τρέχοντα εμπορικά πλαίσια που κυριαρχούνται από τα διεθνή ολιγοπώλια και τους διεφθαρμένους Αφρικανούς ελίτ. Όμως, εις βάρος της πλειονότητας των ανθρώπων της Αφρικής, δεν λειτούργησε έτσι η παγκοσμιοποίηση μέχρι σήμερα.

2.13 Ο ρόλος των οικονομικών ενισχύσεων στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική

Η Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική χαρακτηρίζεται από οικονομική στασιμότητα, παρά το τρίτο κύμα δημοκρατικοποίησης (Huntington, 1991) και τα δισεκατομμύρια δολάρια ξένης οικονομικής βοήθειας και των επενδύσεων που έλαβαν χώρα στην περιοχή από τη δεκαετία του 1990 και μετά. Αυτά τα στοιχεία έχουν οδηγήσει σε αμφισβήτηση των δυτικών δωρητών και τις πολιτικές οικονομικής τους ενίσχυσης, ιδιαίτερα σχετικά με το πώς θα ήταν καλύτερα να παρείχαν την υποστήριξη, αναφορικά με το ποσό χρημάτων (και σε ποιους τομείς) που πράγματι απαιτείται για να αλλάξει την κατάσταση, καθώς και αναφορικά με τις δομές και διαδικασίες της αφρικανικής κοινωνίας που αποθαρρύνουν τις μεταρρυθμίσεις και υπονομεύουν την αποδοτική χρήση της οικονομικής βοήθειας (Handley et al., 2009).

Όσον αφορά την οικονομική βοήθεια μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, είχε τη μορφή των Προγραμμάτων Δομικής ρύθμισης (SAPs), τα οποία απέτυχαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που υπήρχαν, καθώς οδήγησαν σε (Lawson et al., 2002):

- i. Επιβάρυνση της διαχείρισης των χωρών που έλαβαν την βοήθεια εξαιτίας των πολλαπλών απαιτήσεων για λογοδοσία και αναφορά
- ii. Αναποτελεσματικό ξόδεμα κάτω από τις διαταγές των δωρητών
- iii. Υψηλά απρόβλεπτα επίπεδα χρηματοδότησης
- iv. Υπονόμευση των κρατικών συστημάτων μέσω παράλληλων δομών
- v. Διάβρωση της δημοκρατικής λογοδοσίας- υπευθυνότητας μέσω μηχανισμών για την ικανοποίηση των δωρητών και όχι της εγχώριας λογοδοσίας
- vi. Δυσκολίες για την εξασφάλιση της σταθερότητας
- vii. Αύξηση της διαφθοράς

Αυτές οι ανησυχίες οδήγησαν σε νέες πολιτικές με την υιοθέτηση νέων μορφών οικονομικής ενίσχυσης, επιχορηγήσεις των κεντρικών κυβερνήσεων και καλύτερη οργάνωση των δωρητών. Αυτή η ατζέντα οδήγησε σε στροφή του κέντρου

πολιτικής προς κυβερνητικά ζητήματα, ιδιαίτερα τη διαφάνεια και λογοδοσία των συστημάτων δημόσιων εξόδων. Ακόμα πιο πρόσφατα δίνεται προσοχή στα «αναπτυξιακά κράτη» και στις άτυπες ή νέο-πατρογονικές πολιτικές και την ανάπτυξη, καθώς και στη χρήση πολιτικής και οικονομικής ανάλυσης. Έτσι, πλέον γίνονται αλλαγές στον τρόπο παράδοσης της οικονομικής βοήθειας, αφού είναι γνωστό ότι το θεσμικό περιβάλλον είναι αυτό που μετράει.

Ιστορικά, αναφορικά με τις ροές οικονομικής βοήθειας στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, η περιοχή έχει λάβει περισσότερη βοήθεια από οποιαδήποτε άλλη περιοχή του κόσμου. Το 2005 υπολογίζεται ότι συνολικά η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής έλαβε 9,5 δισεκατομμύρια δολάρια οικονομικής βοήθειας μέσω διάφορων τύπων οργανώσεων, με τον μεγαλύτερο δωρητή να είναι οι ΗΠΑ παρέχοντας 21% των οικονομικών ενισχύσεων τα τελευταία χρόνια. Κατά συνέπεια, οι οικονομικές ενισχύσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, και ιδιαίτερα στη χρηματοδότηση μεγάλων επενδύσεων για υποδομές που είναι αναγκαίες για οικονομική ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει όμως ότι οι χώρες αυτές εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους δωρητές και έχουν περιορισμένη ικανότητα απορρόφησης των πρόσθετων χρημάτων, γεγονός που διαστρεβλώνει τα αναπτυξιακά προγράμματα (Handley et al., 2009). Κατά συνέπεια, απαιτείται προσεκτικός σχεδιασμός της οικονομικής βοήθειας ώστε να αποτελεί ουσιαστική υποστήριξη αυτών των χωρών και όχι τροχοπέδη στην οικονομική τους ανάπτυξη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η φτώχεια στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική έχει πολλές διαστάσεις, που περιλαμβάνουν μικρή αναμενόμενη διάρκεια ζωής και έλλειψη ενός στοιχειώδους επιπέδου ζωής, απουσία ευκαιριών και πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, καθώς επίσης και υποβαθμισμένη αντίληψη των ίδιων των φτωχών για τον εαυτό τους, δηλαδή αίσθηση απελπισίας, ανικανότητας, εξάρτησης και έλλειψη αυτοπεποίθησης. Οι αιτίες της φτώχειας στην περιοχή της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής απαιτούν ευρεία ανάλυση που θα συμπεριλάβει τους κοινωνικοοικονομικούς, τους πολιτικούς καθώς και τους θεσμικούς παράγοντες που οδηγούν και διατηρούν τη φτώχεια.

Η θεσμική ανάπτυξη θεωρείται πλέον αναγκαίο τμήμα των επιτυχημένων αναπτυξιακών στρατηγικών. Εντούτοις, στην Αφρική ο ρόλος των θεσμών αμφισβητείται, καθώς αν και είναι πλέον κοινά αποδεκτό ότι οι θεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο, δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο σύνολο θεσμών που να απαιτείται για την ανάπτυξη όλων των χωρών της Γαλλόφωνης Αφρικής. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο ίδιος θεσμικός σχεδιασμός δεν είναι κατάλληλος για όλες τις χώρες. Η ευελιξία είναι το κλειδί για την ενσωμάτωση της Αφρικής. Οι αφρικανικές χώρες πρέπει να είναι έτοιμες να πειραματιστούν με ευέλικτο θεσμικό σχεδιασμό, υιοθετώντας στοιχεία που έχουν λειτουργήσει σωστά σε άλλα μέρη, αλλά που να προσαρμόζονται στο κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό τους περιβάλλον. Μετά από δυο δεκαετίες προγραμμάτων δομικής ρύθμισης και πολιτικών μεταρρυθμίσεων στην Γαλλόφωνη Αφρική, πολλοί θεσμοί έχουν εξασθενήσει ή απλά καταργηθεί. Η παροχή θεσμικής υποστήριξης αποτελεί πρόκληση και ευκαιρία για ανάπτυξη αυτών των χωρών.

Τη τελευταία δεκαετία η Γαλλόφωνη Αφρική έχει κάνει εντυπωσιακές προσπάθειες για τη δόμηση ισχυρών κρατών, όπως βήματα προς τη δημοκρατία, μεγαλύτερη πολιτική συμμετοχή, τάση προς λογοδοσία και υπευθυνότητα των ηγετών, βελτίωση της οικονομικής διαχείρισης. Έτσι, πολλές χώρες της Γαλλόφωνης Αφρικής έχουν μετακινηθεί από τον αυταρχισμό ή το στρατιωτικό καθεστώς σε πιο δημοκρατικά συστήματα. Πλέον διενεργούνται εκλογές ως την επιλογή και αλλαγή της αρχηγίας, ο ανταγωνισμός και ο πλουραλισμός είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση, και όλο και περισσότεροι πολίτες ψηφίζουν, όντας οι εκλογές πιο διαφανείς. Επίσης, η καλύτερη οικονομική διακυβέρνηση έχει ωφελήσει πολλές αφρικανικές χώρες. Οι

χώρες αυτές έχουν καταλάβει την ανάγκη για προώθηση της ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα και στοχεύουν να κάνουν τον άτυπο τομέα τμήμα του επίσημου τομέα, επεκτείνοντας και βελτιώνοντας τις υποδομές.

Εντούτοις, οι μεταρρυθμίσεις των δεκαετιών του 1980 και 1990 εξασθένησαν σημαντικά τους θεσμούς της Γαλλόφωνης Αφρικής. Οι χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής χαρακτηρίζονται ως νέο-πατρογονικές καθώς η εξουσία και οι πολιτικές σχέσεις εξαρτώνται από τα άτυπα πατρογονικά συστήματα και τις πελατειακές σχέσεις. Έχουν φτωχή διακυβέρνηση, που περιλαμβάνει ασθενείς τυπικούς θεσμούς, και νόμους, φτωχές πολιτικές, ανεπαρκείς υπηρεσίες, απουσία λογοδοσίας στους πολίτες και υψηλά επίπεδα διαφθοράς που υπονομεύουν τη δημιουργία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος για αντιμετώπιση της φτώχειας.

Σε αυτήν την εργασία, ερευνήσαμε τους λόγους που η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής, και συγκεκριμένα της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, παραμένει η πιο φτωχή περιοχή του κόσμου, και καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι αυτό οφείλεται στην απουσία των κατάλληλων θεσμών. **Η καινοτομία** που προσέφερε αυτή η εργασία είναι ότι προσπάθησε να καλύψει το βιβλιογραφικό κενό που υπάρχει για τη μελέτη και έρευνα της Γαλλόφωνης περιοχής στην ήπειρο της Αφρικής, και των σχέσεων των Γάλλων με τις πρώην αφρικανικές αποικίες τους σε αντίθεση με την πλούσια βιβλιογραφία αναφορικά με την Αγγλόφωνη περιοχή. Επίσης, παρουσιάσαμε μια διαφορετική εναλλακτική λύση για μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής που βασίζεται στα Παλαιά Θεσμικά Οικονομικά, υιοθετώντας τη θεσμική προσέγγιση και εγκαταλείποντας τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ που εδώ και πολλά χρόνια είναι αναποτελεσματικές στην αύξηση της ανάπτυξης της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η λύση για μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, περικλείει την αντιμετώπιση διάφορων αναπτυξιακών ζητημάτων που θα βοηθήσουν στην ανακούφιση της φτώχειας και στην αφαίρεση των δομικών και θεμελιωδών μικροοικονομικών περιορισμών, και περιλαμβάνουν:

- 🚩 Βελτίωση των υπηρεσιών υγείας: Από όλες της περιοχές του κόσμου, η Υποσαχάρια Αφρική εκθέτει τα υψηλότερα ποσοστά γονιμότητας και θνησιμότητας. Το χαμηλό προσδόκιμο ζωής σε αυτή τη περιοχή οφείλεται στα άκρως υψηλά ποσοστά βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας, που εξηγούνται από τα χαρακτηριστικά των μολυσματικών ασθενειών, του υποσιτισμού, των

γαστρικών ασθενειών, των φτωχών παραδοσιακών τρόπων γέννας (μαμή), του τροπικού κλίματος.

- ✚ Μια στρατηγική για τη γεωργία: Για τις περισσότερες χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, το κλειδί για γρήγορη ανάπτυξη, ανακούφιση της φτώχειας, μείωση της ανεργίας, μείωση της διαφοράς εισοδήματος μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, διαχείριση του ισοζυγίου πληρωμών και για ισχυρότερη βάση για μακροχρόνια δομική μετατροπή της οικονομίας, είναι η αύξηση της παραγωγής στην αγροτική οικονομία (Acharya, 1981). Ενώ η εκβιομηχάνιση μπορεί να παίξει σημαντικό υποστηρικτικό ρόλο, η ικανότητά της να δημιουργεί απασχόληση και εισόδημα θα περιοριστεί για τις επερχόμενες δεκαετίες. Στο μέλλον η εργασία παροχής παραγωγικής απασχόλησης για το αυξανόμενο εργατικό δυναμικό αυτών των κρατών πρέπει να βασίζεται κυρίως στον αγροτικό τομέα.
- ✚ Ωθηση της βιομηχανίας: Αν και ο κατασκευαστικός τομέας σήμερα συμβάλλει από 10-15% του ΑΕΠ στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής, η συμβολή του στην απασχόληση δεν ήταν υψηλότερη από 2-3% του εργατικού δυναμικού. Τυπικά, το 80% της βιομηχανικής προστιθέμενης αξίας είναι σε δραστηριότητες υποκατάστασης εισαγωγών, και γενικά ενάντια στις εξαγωγές. Επίσης υπάρχει οικονομική αναποτελεσματικότητα στις βιομηχανικές δραστηριότητες. Επιχειρήματα υπέρ της βρεφικής βιομηχανίας (όπως απόκτηση δεξιοτήτων, ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας) θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν ένα καλό επίπεδο βιομηχανίας σε σχέση με τους άλλους τομείς. Ιδανικά, θα έπρεπε να μην υπάρχει διάκριση μεταξύ επιλογών υποκατάστασης εισαγωγών και εξαγωγών. Δυστυχώς, προβλέπεται ότι για την επόμενη δεκαετία η κύρια ώθηση εκβιομηχάνισης στην Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική θα συνεχίσει να ακολουθεί τις γραμμές υποκατάστασης εισαγωγών. Οι προοπτικές θα βελτιωθούν μόνο εάν εξαλειφθούν οι προκαταλήψεις ενάντια στις εξαγωγές μέσω φορολογικών μεταρρυθμίσεων, εξαγωγικών επιχορηγήσεων, και ζωνών ελεύθερου εμπορίου. Αλλά δεν πρέπει να αναμένουμε πολλά όσον αφορά την αύξηση των κατασκευαστικών εξαγωγών, εκτός από ελάχιστες δραστηριότητες εκμετάλλευσης πόρων. Ίσως η καλύτερη ελπίδα για ανάπτυξη των μικρών βιομηχανιών να είναι η μετάβαση σε μια γεωργία που να βασίζεται στην επιστήμη και να είναι εντάσεως γης, κάνοντας

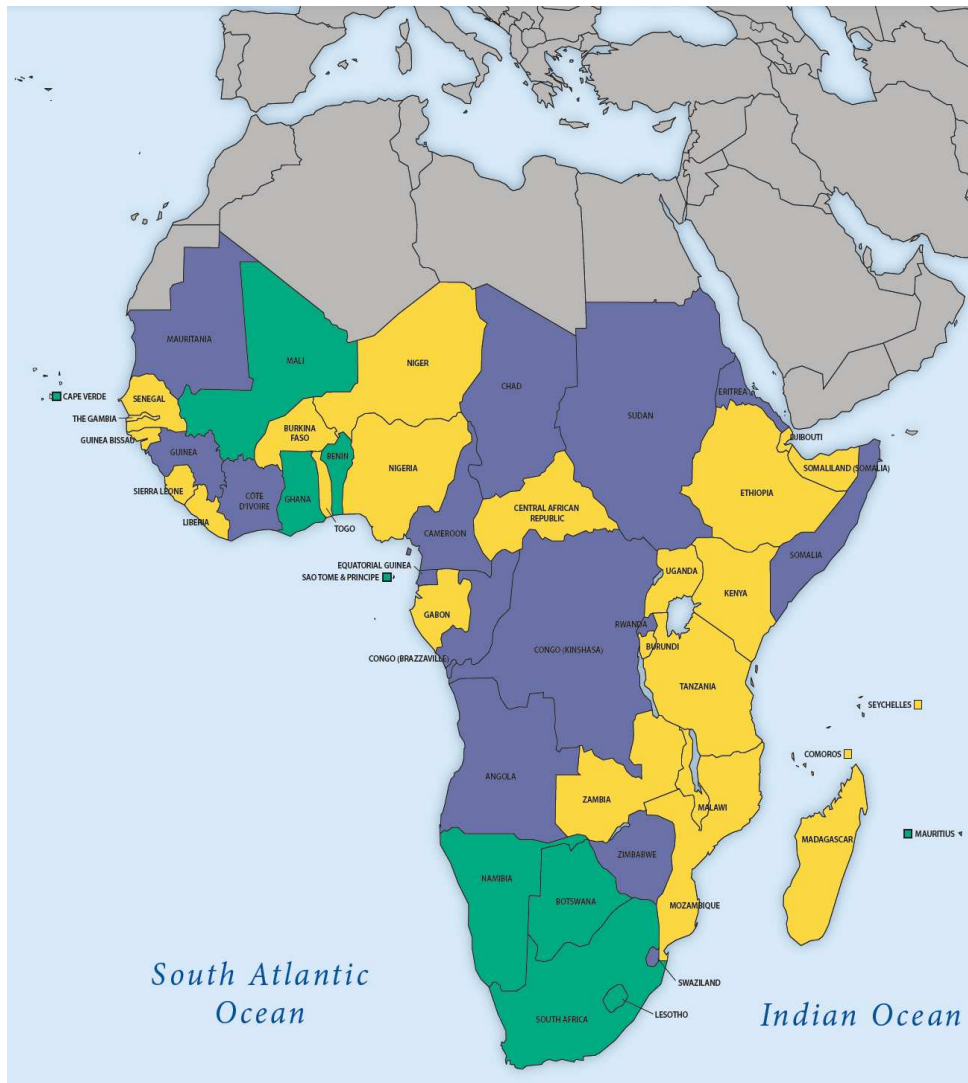
αυξανόμενη χρήση των εργαλείων που κατασκευάζει η ιθαγενής μικρή βιομηχανία.

- ✚ Προτεραιότητα στην εκπαίδευση: Χωρίς πρόσβαση όλων των Αφρικανών στην εκπαίδευση, η ανάπτυξη θα παραμείνει χαμηλή και άνιση. Είναι πλέον ευρέως αποδεδειγμένο ότι η εκπαίδευση και οι πολιτικές εκπαίδευσης στις χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής πρέπει να δώσουν έμφαση στην πρωτοβάθμια και ενήλικη εκπαίδευση, να δώσουν μεγαλύτερο βάρος στις επαγγελματικές και τεχνικές δεξιότητες, να περιορίσουν την ανάπτυξη της στοιχειώδους τυπικής εκπαίδευσης για να είναι σε λογική ισορροπία με τις ανάγκες των ανθρώπων, και να αναλάβουν υπεύθυνα μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα.
- ✚ Ικανοποίηση άλλων βασικών αναγκών: Η παρούσα περιορισμένη ικανότητα λειτουργίας και διατήρησης σε πολλές χώρες της Γαλλόφωνης Υποσαχάριας Αφρικής σημαίνει ότι δεν πρέπει να προβούν σε γρήγορη επέκταση των ακριβών κοινωνικών δομών κεφαλαίου που απαιτούν διατήρηση των δεξιοτήτων. Για να είναι τα κόστη σε υποφερτά επίπεδα και οι λειτουργίες αποδοτικές, πρέπει να δοθεί έμφαση στην εξέλιξη απλών, χαμηλού κόστους, πανομοιότυπων συστημάτων, ή τουλάχιστον να συνοδεύουν τη μαζική ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών δικτύου.
- ✚ Ο ρόλος της εξωτερικής βοήθειας: Η Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική είναι μια από τις μεγαλύτερες δικαιούχους εξωτερικής βοήθειας. Χρειάζεται περισσότερη προσπάθεια από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες της Αφρικής για να σχεδιάσουν τις διαδικασίες παράλληλα με τις επικρατούσες ανθρώπινες και θεσμικές αδυναμίες, ώστε να επιτύχουν διατηρήσιμη ανάπτυξη. Θα πρέπει λοιπόν οι χώρες αυτές να ωφεληθούν από τα υπέρογκα ποσά οικονομικής βοήθειας, τα οποία μέχρι σήμερα υπονομεύουν τις προσπάθειες που γίνονται για διαχείριση τους σε εθνικό επίπεδο. Θα πρέπει επίσης να άρουν τους περιορισμούς στην ικανότητα απορρόφησης των πρόσθετων ροών οικονομικής ενίσχυσης πολλών χωρών, και να πάρουν οι ίδιες πρωτοβουλίες για να ενισχύσουν τα κίνητρα αλλαγής της συμπεριφοράς των τοπικών ελίτ ώστε να προωθήσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Η Γαλλόφωνη Αφρική χρειάζεται να δομήσει και να ενισχύσει τους θεσμούς της ώστε να προωθήσει την ανάπτυξη. Οι αποδοτικοί θεσμικοί μηχανισμοί

απαιτούνται για μια επιτυχημένη διαδικασία ενσωμάτωσης. Εάν δεν αντιμετωπιστούν άμεσα αυτές οι θεσμικές αδυναμίες, θα παραμείνουν περιορισμένα τα πιθανά οφέλη των ρυθμίσεων. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους φτωχούς που έχουν ακόμα πιο περιορισμένη πρόσβαση στους τοπικούς και εθνικούς θεσμούς και υποφέρουν το μέγιστο των συνεπειών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΠΙΝΑΚΕΣ

*Χάρτης 1: Οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής
(πηγή: www.wikipedia.org)*

A. Κοινωνικοοικονομικές αιτίες

**Κίνδυνοι και
τροφότητες
Χαμηλές δυνατότητες**

**Ανισότητα και
κοινωνικός αποκλεισμός**

εξάρτηση από γεωργία, τροπικό κλίμα ⇒ αποτυχίες
σοδειάς, πόλεμοι και αρρώστιες
έλλειψη πρόσβασης στην εκπαίδευση, ανεπαρκής
σιτισμός, φτωχά ανθρώπινα δικαιώματα, ανεπαρκές
εισόδημα και μικρές πιθανότητες ζωής
διακρίσεις, συγκρούσεις, ρατσισμός, πολιτικές
συμμαχίες, οικονομικές επιλογές

**Περιορισμένες ευκαιρίες
ζωής**

περιορισμός ανάπτυξης της αγοράς, παρεμπόδιση των
αποταμιεύσεων και επενδύσεων στον ιδιωτικό τομέα

B. Πολιτικοοικονομικές αιτίες

**Πατρογονικές σχέσεις
Διαφθορά**

υψηλά επίπεδα παραοικονομίας
δωροδοκίες, φοροδιαφυγή, κλοπή κρατικών
επιχορηγήσεων

**Ασθενή έθνη, ασθενή
κράτη**

χώρες με εθνική και θρησκευτική ποικιλία, που έχει
μεταμορφωθεί σε εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις

**Ασθενής αστική
κοινωνία**

προτεραιότητα οι τοπικές σχέσεις και όχι η εθνική
ταυτότητα

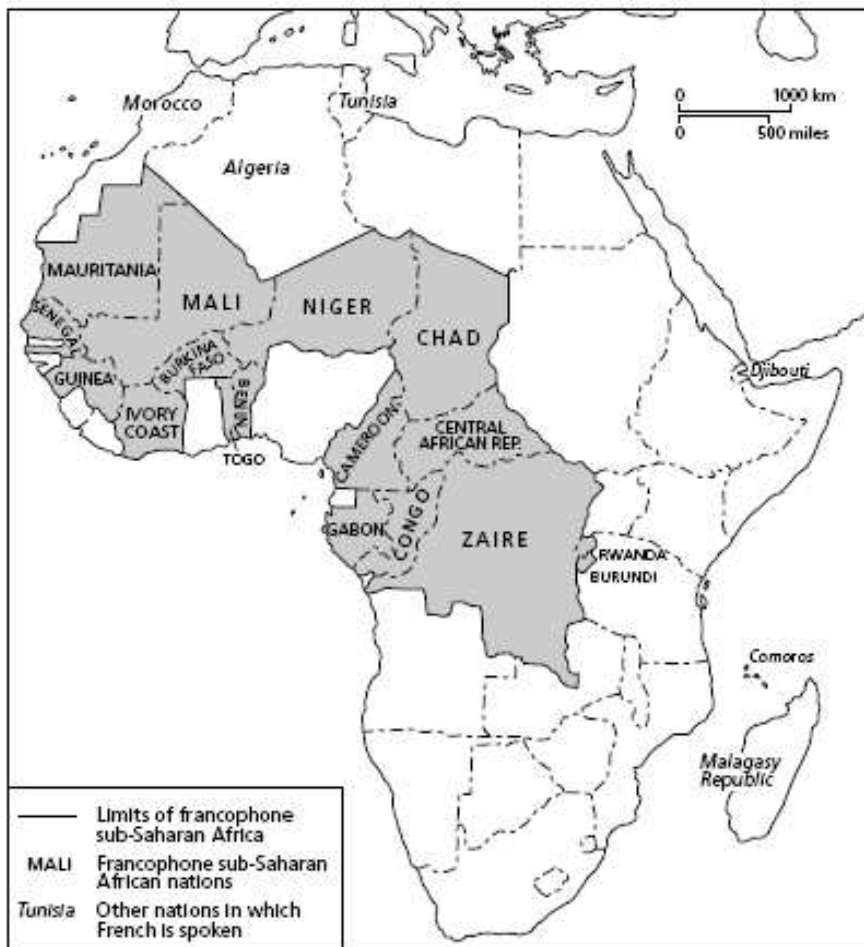
**Φτωχά ανθρώπινα
δικαιώματα**

φτωχά δικαιώματα εκπαίδευσης, υγείας, ζωής, καθώς
και φτωχά κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά αστικά
και πολιτικά δικαιώματα

Κατάρα των πόρων

χώρες με άφθονους πόρους ⇒ «κατάρα» υπό το φως των
πολιτικών συμφερόντων και των πολιτικών αποτυχιών
που δημιουργούν

**Πίνακας 1: Αιτίες φτώχειας και υπανάπτυξης της Υποσαχάριας Αφρικής
(Handley et al., 2009)**

**Χάρτης 2: Η Γαλλόφωνη Υποσαχάρια Αφρική το 1995
(Manning, 2004)**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson A. J., (2005), “Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth”, Handbook of Economic Growth, Vol. 1a, Chapter 6, Elsevier
2. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. A., (2001), The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation, American Economic Review, Vol. 91, No. 5, pp. 1369-1401
3. Acemoglu D., Robinson J., (2008), “The Role of Institutions in Growth and Development”, Commission on Growth and Development, Working Paper No. 10
4. Acharya S. N., (1981), Perspectives and Problems of Development in Sub-Saharan Africa, World Development, Vol. 9, pp. 109-147
5. Amsden A. H., (2001), The Rise of the Rest: Challenges to the West from Late-Industrializing Economies, Oxford University Press
6. Arrighi G., (2002), The African Crisis: World Systemic and Regional Aspects, New Left Review, No. 15, pp. 5-36
7. Ayittey G. B. N., (1999), Africa in Chaos
8. Ayres C. E., (1944), The Theory of Economic Progress, University of North Carolina Press
9. Bardhan P., (2004), “Institutions and Development”, University of California at Berkeley
10. Bates R. H., (2001), Prosperity and Violence: The Political Economy of Development, New York
11. Berkowitz D., Pistor K., Richard J. F., (2002), Economic Development, Legality and the Transplant Effect, European Economic Review, 47, pp. 165-195
12. Bertocchi G., Canova F., (2002), Did Colonization Matter for Growth? An Empirical Exploration into the Historical Causes of Africa’s Underdevelopment, European Economic Review No. 46, 1851-1871
13. Bertocchi G., Guerzoni A.,(2010), Growth, History or Institutions? What Explains State Fragility in Sub-Saharan Africa, Discussion Paper No. 4817
14. Bird K., Busse S., (2006), Pro-Poor Policy: An Overview

15. Bowden R., (2007), *Africa South of the Sahara*. Coughlan Publishing: p. 37, ISBN 1-4034-9910-1.
16. Boyer, R., (2001), *Half a Century of Development Theories: An Institutional Survey*
17. Bromley S., (1995), *Making Sense of Structural Adjustment*, *Review of African Political Economy* No. 65, pp. 339-48
18. Cammack D., McLeod D., Menocal A. R., Christiansen K., (2006), *Donors and the Fragile States Agenda: A Survey of Current Thinking and Practice*, Overseas Development Institute
19. Campbell, J. L., (2004), *Institutional Change and Globalization*, Princeton University Press
20. Champlin, D. P., & Knodler, J. T. (2004), *Embedded Economies, Democracy, and the Public Interest*, *Journal of Economic Issues*, 38(4), 893–907
21. Chang H., (2002), *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*, Anthem Press
22. Chang Ha-Joon, (2005), “Understanding the Relationship between Institutions and Economic Development – Some Key Theoretical Issues”, WIDER, Helsinki
23. Cooper F., (2001), *What Is the Concept of Globalization Good for? An African’s Historian’s Perspective*, *African Affairs*, No. 100, pp. 189-213
24. Cornia, G. A., (1999), *Liberalization, Globalization and Income Distribution*, Working Papers No. 157, Helsinki: United Nations University
25. CRPC, (2004), *the Chronic Poverty Report 2004-05*, Chronic Poverty Research Centre
26. Cypher J. M., Dietz J. L., (1997), *The Process of Economic Development*, New York: Routledge
27. Davidson B., (1992), *The Black Man’s Burden: Africa and the Curse of the Nation-State*, Random House, New York
28. Department For International Development, (2005), *Reducing Poverty by Tackling Social Exclusion*, A DFID Policy Paper
29. Dobriansy, L. E., (1957), *Veblenism: A New Critique*, Washington, DC: Public Affairs
30. Easterly W. (2002), *The Elusive Quest for Growth: Economists’ Adventures and Misadventures in the Tropics*, Cambridge, MIT Press

31. Easterly W., Levine R., (1997), Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions, *Quarterly Journal of Economics* 112, 1203-1250
32. Effeh U. E., (2005), Sub-Saharan Africa: A Case-study on How Not to Realize Economic, Social and Cultural Rights, and a Proposal for Change, *Journal of International Human Rights*, Vol. 3
33. Ellis S., (2005), How to Rebuilt Africa, *Foreign Affairs*
34. encyclopedia.jrank.org/articles/pages/5923/Africa-French-Colonies.html, Africa: French Colonies - Political Organization Of French Colonies In Africa, Association And Assimilation
35. Engerman S. L., Sokoloff K. L., (1997), Factor Endowments, Institutions and Differential Paths of Growth Among New World Economies, Stanford University Press, pp. 260-304
36. Engerman S. L., Sokoloff K. L., (2002), Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development among New World Economies, *Economia*, 3 (fall), 41–109
37. Evans, P., (2004), Development as Institutional Change: The Pitfalls of monocropping and the Potentials of Deliberation, *Studies in Comparative International Development*, 30-52
38. Fafchamps, M. (2004), *Market Institutions in Sub-Saharan Africa: Theory and Evidence*, MIT Press: Cambridge, Mass
39. Foster, J., (1998), "The Institutional (evolutionary) Approach", κεφ. 8 στο Mair and Miller, *A Modern Guide to Economic Thought*
40. Fowale T. J., (2009), *French Colonial Policy In Africa: No Liberty, Equality Or Fraternity For Africans*
41. Furubotn, E. (1997), "The Old and the New Institutionalism in Economics" στο Koslowski, *Methodology of the Social Sciences and Economics in the Newer Historical School*, ch. 17
42. Galbraith J. K., (1952), *American Capitalism*, Houghton Mifflin Company
43. Glaeser E., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A., (2004), *Do Institutions Cause Growth?*, NBER Working Paper No. 10568, Boston, MA
44. Goodhand J., (2001), *Violent Conflict, Poverty and Chronic Poverty*, CPRC Working Paper 6
45. Goody J., (1971), *Technology, Tradition and the State in Africa*, Oxford University Press

46. Greif, A., (2006), *Institutions and the Path to the Modern Economy. Lessons from Medieval Trade*, Cambridge: Cambridge University Press
47. Hall R. E., Jones C. I., (1999), *Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?* , *Quarterly Journal of Economics* No. 114, 83-116
48. Handley G., Higgins K., Sharma B., Bird K., Cammack D., (2009), *Poverty and Poverty Reduction in Sub-Saharan Africa: An overview of the Issues*, Overseas Development Institute, Working Paper 299
49. Harford T., (2006), *Why Poor Countries Are Poor: the Clues Lie on a Bumpy Road Leading to the World's Worst Library*, Oxford University Press
50. Harvey P., (2004), *HIV/AIDS and Humanitarian Action*, Paper No. 14
51. Hickey S., Du Toit A., (2007), *Adverse Incorporation, Social Exclusion and Chronic Poverty*, CRPC Working Paper No. 8
52. Hill L. E., (1997), *Clarence Edwin Ayres and John Kenneth Galbraith: from Instrumental Institutionalism to the New Industrial State*, *International Journal of Social Economics*, Vol. 24, No. 10, pp. 1094-1102
53. Ho, Sai-wing P., Schneider, G., (2002), "African Drama: Myrdal and Progressive Institutional Change in South Africa", *Journal of Economic Issues*, Vol. 36, No. 2
54. Hodgson, J., (1998), "The Approach of Institutional Economics", *Journal of Economic Literature*, Vol. 36, No 1, March, pp. 166-192
55. Hoff, Karla, Stiglitz, J., (2001), *Modern Economic Theory and Development*, in G. Meier and J. Stiglitz, *Frontiers of Development Economics*, Oxford University Press, pp. 389-460
56. Huntington S., (1991), *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press
57. Ilifee, J., (2007), "Africans: The History of a Continent", Cambridge University Press, Second Edition
58. International Labour Office, (2007), *Global Employment Trends Brief*
59. Kim H., Kim J., (2002), *Diversity, Institutions and Economic Growth in Sub-Saharan Africa*
60. La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A., Vishny R. W., (1999), *The Quality of Government*, *Journal of Law, Economics and Organization*, Vol. 15, pp. 222-282

61. Lal D., Myint H., (1996), *The Political Economy of Poverty , Equity and Growth*, Oxford: Clarendon Press
62. Landes D. S., (1998), *The Wealth and Poverty of Nations: Why some Are so Rich and some so Poor*, New York
63. Lawson A., Booth D., Harding A., Hoole D., Naschold F., (2002), *General Budget Support Evaluability Study, Phase 1*, Oxford Policy Management and Overseas Development Institute
64. Manning, P., “*Francophone Sub-Saharan Africa: 1880-1995*”, Cambridge University Press, 2004
65. Marcus R., (2007a), *Social Protection Transfers for Chronically Poor People*, Policy Brief 2, Chronic Poverty Research Centre
66. Marcus R., (2007b), *Tackling Obstacles to Social Protection for Chronically Poor People*, Policy Brief 3, Chronic Poverty Research Centre
67. McNamara F. T., (1989), *France in Black Africa*, National Defense University, Washington, DC
68. Medard J. F., (1982), *The Underdeveloped State in Tropical Africa: Political Clientelism or Neo-patrimonialism*, in C. Clapham (ed), *Private Patronage and Public Power: Political Clientelism in the Modern State*
69. Mutua M., (1995), *Why Redraw the Map of Africa: A Moral and Legal Inquiry*, 16 Mich. J., pp. 1113-1118
70. Myrdal G., (1963), *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, London: Methuen & Co., Ltd.
71. Nega B., Schneider G., (2008), *Democracy, Development and Comparative Institutional Advantage in Africa*, Bucknell University
72. Nissanke M., Sindzingre A., (2005), *Institutional Foundations for Shared-Growth in Sub-Saharan Africa*, Cornell University, World Bank
73. North, D., (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performace*, Cambridge University Press
74. North D., (2003), “*The Role of Institutions in Economic Development*”, United Nations Economic Commission for Europe, Discussion Paper Series No. 2003.2
75. Nugent J. B., Robinson J. A., (2002), *Are Endowments Fate?*, Center for Economic Policy Research, Discussion Paper No. 3206

76. Pande R., Udry C., (2005), *Institutions and Development: A View from Below*, Economic Growth Center, Yale University, Paper No. 928
77. Peach, J., (2008), *Galbraith and the Problem of Uneven Development*, *Journal of Economic Issues*
78. Portes, A., (2006), *Institutions and Development: A Conceptual Reanalysis*, *Population Council*, Vol. 32, No. 2, pp. 233-262
79. Prichett L., (2004), *Access to Education*, in *Global Crises, Global Solutions*, Bjorn Lomborg (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 175–234
80. Raafat I., (2001), *French Policy in Sub-Saharan Africa*, *The International Politics Journal*
81. Reddy, S., (2006), *Development Aid and Economic Growth: A Positive Long Run Relation*, Barnard College, Columbia University
82. Robinson J. A., Torvik R., Verdier T., (2005), *Political Foundations of the Resource Curse*, *Journal of Development Economics*, 79: 447-468
83. Rodney W., (1972), *How Europe Underdeveloped Africa*, Tanzania Publishing House
84. Rodrick D., (2006), *Goodbye Washington Consensus, hello Washington Confusion?*, Harvard University
85. Rodrick, D., (2007), *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*, Princeton University Press: Princeton
86. Roland, G., (2004), *Understanding Institutional Change: Fast-moving and Slow-moving Institutions*, *Studies in Comparative International Development*, 109-131
87. Rutherford, M., (1995), *The Old and the New Institutionalism: Can Bridges Be Built?*, *Journal of Economic Issues*
88. Sachs J., Warner A., (1997), *Sources of Slow Growth in African Economies*, *Journal of African Economies* 6, pp. 335-376
89. Sahn D. E., Younger S. D., (2004), *Growth and Poverty Reduction in Sub-Saharan Africa: Macroeconomic Adjustment and Beyond*, *Journal of African Economies*, Vol. 13, AERC Supplement 1, pp. 66-95
90. Samatar, A. I. (1999), *An African Miracle: State and Class Leadership and Colonial Legacy in Botswana Development*, Heinemann: Portsmouth, N.H.
91. Sandbrook R., (1993), *The Politics of Africa's Economic Recovery*, *Journal of African Economies*, Vol. 3, No. 1

92. Saul J. S., Leys C., (1999), Sub-Saharan Africa in Global Capitalism, In The Next Liberation Struggle: Capitalism, Socialism and Democracy in Southern Africa
93. Schmidt-Hebbel K., (1996), Fiscal Adjustment and Growth: In and Out of Africa, Journal of African Economies 5, pp. 7-59
94. Schneider G., (1999), An Institutional Assessment of Structural Adjustment Programs in Africa, Journal of Economic Issues, Vol. 33, No. 2, pp. 325-334
95. Schneider, G., (2003), "Globalization and the Poorest of the Poor: Global Integration and the Development Process in Sub-Saharan Africa", Journal of Economic Issues, Vol. 37, No. 2, pp. 389-397
96. Schneider G., (2008), Comparative Institutional Advantage and the Appropriate Development Model for Sub-Saharan Africa, Forum for Social Economics, No. 37, pp. 115-124
97. Sen A., (1999), Development as Freedom, Oxford University Press
98. Shirley M. M., (2008), "Institutions and Development", Advances in New Institutional Analysis, Edward Elgar Publishing
99. Soysa I., & Jutting J., (2008), "Informal Institutions and Development: Think Local, Act Global?", OECD Development Centre and Development Assistance Committee-Network on Governance
100. Stathakis, G., Vaggi, G., (2006), Economic Development and Social Change, London
101. UNESCO, (2005), Regional Overview: Sub-Saharan Africa, Global Monitoring Report
102. United Nations Department of Public Information, (2007), Africa Progress
103. United Nations Development Programme, (2006), Human Development Report 2006 - Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis, UNDP, New York
104. United Nations, (2007), Africa and the Millennium Development Goals 2007 Update
105. Vale B., (2009), The Effect of French Colonisation in Africa: France and its African Empire
106. Van de Walle N., (2001), African Economies and the Politics of Permanent Crisis, 1979-1999

107. Veblen, T. B., (1990), *The Instinct of Workmanship*. 1914. Reprint, New Brunswick: Transaction Publishers
108. Weber, C. M., (2007), *A Critique of International Development Based on the Institutional Analysis of Thorstein Veblen*, New York
109. Weeks, J., (2006), *Forty Years of ODA and Conditionality in Africa*, New York
110. Wolfensohn J. D., (1998), *The Other Crisis*, Address to the Board of Governors, World Bank
111. *World Population Prospects: The 2006 Revision Population Database*
112. www.cia.gov, CIA – The World Factbook
113. www.libraryindex.com, *Poverty in Underdeveloped Countries—The Poorest of the Poor - Africa: The Poorest Continent*
114. www.newworldencyclopedia.org
115. www.wikipedia.org, “Sub-Saharan Africa”
116. Ιωαννίδης, Σ., (1995), *Σύγχρονες Θεωρίες για τη Φύση της Επιχείρησης: Ανάλυση και Κριτική*, Εκδόσεις Παπαζήση
117. Παναρίτη Ε., (2010), “What Is Shaping the Global Agenda?”, *Economist Conferences*
118. Ράπανος Θ. Β., (2008), «Θεσμοί και Οικονομική Ανάπτυξη»
119. Τσαουσίδης Κ., (2009), «Πολιτικοί Θεσμοί και Οικονομικές Επιδόσεις»